

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 13

Pirjo Koberg

SUOMALAINEN HYVINVOINTI
— TUTKIMUS HYVINVOINTIPALVELUJEN
TILANTEESTA JA KANSALAISTEN HYVINVOINNISTA
SOSIAALIBAROMETRIEN MUKAAN
VUOSINA 1996 – 2001

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulu 2004

Julkaisija: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulun toimintayksikkö
PL 58, 90015 Oulun kaupunki
Puh. (08) 558 44113, fax. (08) 558 44032

Oulun kaupungin painatuskeskus
Oulu 2004

ISSN 1458-5375
ISBN 952-5441-12-1

SISÄLLYS

ESIPUHE.....	1
JOHDANTO.....	2
1 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	4
1.1 Tutkimustehtävät.....	4
1.2 Tutkimusaineisto ja sen hankinta.....	7
1.3 Tutkimuksen metodi.....	14
1.4 Tutkimusasetelma.....	24
2 HYVINVOINNIN MONIULOTTEISUUS.....	26
2.1 Hyvinvointikäsite.....	26
2.2 Sosiaalibarometrin hyvinvointikäsite.....	34
3 HYVINVOINTI JA SOSIAALISEN TURVALLISUUS ERI VÄESTÖRYHMILLÄ.....	40
3.1 Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset.....	40
3.2 Lapsuus ja nuoruus.....	43
3.3 Eläkeläisyys.....	46
3.4 Työttömyys versus työurallisuus.....	49

4	TALOUDELLINEN TURVALLISUUS OSANA HYVINVOINTIA.....	56
4.1	Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset.....	56
4.2	Työttömyysaika.....	60
4.3	Eläkeaika.....	61
4.4	Opiskeluaika.....	63
4.5	Sairausaika.....	65
4.6	Toimeentulon niukkuuden aika.....	66
5	HYVINVOINTIPALVELUIDEN TOIMIVUUS.....	68
5.1	Klusterianalyysin tulokset.....	68
5.2	Kunnan sosiaalipalveluiden toimivuus.....	69
5.3	Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuus.....	73
5.4	Työhallinnon palveluiden toimivuus.....	76
6	TULOSTEN KRIITTISTÄ TARKASTELUA.....	79
	LÄHTEET.....	87
	KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO.....	99
	LIITTEET.....	101

ESIPUHE

Hyvinvointiyhteiskunta, sen kansalaiset ja erilaiset palvelurakenteet ovat viime vuodet eläneet erilaisten muutospaineiden ja epävakauden kautta. Kansalaisten hyvinvoinnista, palvelutarpeista ja hyvinvointipalvelujen tilanteesta kertovia tunnuslukuja on esitetty monenlaisia ja monesti muutoksesta on syntynyt varsin ristiriitainen kuva. Menetelmällisesti hyvinvoinnin kehityksen kuvaaminen on vaikeaa. Syytä ovat käsitteen sisällön laaja-alaisuus, selkiytymättömyys ja muutoksen kuvauksen metodinen kehittymättömyys. Nyt käsillä oleva tutkimus on metodinen kokeilu, jonka avulla pyritään niin metodisesti kuin sisällöllisestikin kehittämään hyvinvoinnin muutoksen mittaria. Mittarikokeilun puite on 1990-luvulta alkaen Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitossa tehty sosiaalibarometri. Sosiaalibarometri on luodannut vuosittaista näkemystä kansalaisten hyvinvoinnista, palvelutarpeista ja hyvinvointipalveluiden tilasta. Pirjo Kobergin tutkimus: ”Suomalainen hyvinvointi” hyödyntää vuosittain kerättyjä sosiaalibarometriaineistoja ja kehittää hyvinvoinnin muutosta kuvaavaa mittaustapaa. Työ on ansiokas ja mielenkiintoinen. Erilaisin lähestymistavoin samasta ilmiöstä tässä tapauksessa kansalaisten hyvinvoinnista saada tarkentuva kuva. Toki nyt tuotettu kokeilu ei ole mikään lopullinen tulos muutoksen kuvauksen saralla vaan yksi tärkeä kehittelmä, jonka kokemukset on syytä raportoida siitä kiinnostuneiden käyttöön. Kiitos Pirjo Kobergille tärkeästä puheenvuorosta.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on osaltaan edelleenkin kehittämissä kansalaisten hyvinvointia, palvelutarpeita ja hyvinvointipalvelujen tilaa koskevaa tutkimusta. Toivomme, että tämäkin tutkimus osaltaan vie keskustelua eteenpäin ja edistää hyvinvointia koskevien näkökulmien esille tuloa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa, päätöksenteossa ja suunnittelussa.

JOHDANTO

Hyvinvointikeskustelua on käyty koko hyvinvointiyhteiskunnan olemassaolon ajan. Kuusen sosiaalipoliittinen julkilausuma 1960-luvulla antoi sysäyksen laajalle hyvinvointikeskustelulle. Tutkimusaiheena hyvinvointi on haasteellinen laajuutensa vuoksi. Ilmiönä hyvinvointi on tärkeä, koska se koskettaa meitä kaikkia ihmisiä joka päivä. Tämän tutkimuksen tutkimustehtävänä on selvittää hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta vuosina 1996 – 2001.

'Hyvinvoinnin ääripäät löytyvät yllättäen maaseudun sisältä', otsikoi Helsingin Sanomat hyvinvointitutkimusta käsittelevän juttunsa 8.2.2001. Sen mukaan: "Suomen kuntien hyvinvointi näyttää kartalla aivan erilaiselta, jos taloudellisen menestyksen lisäksi mittareiksi otetaan henkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Maa ei silloin jakaudukaan yksiselitteisesti köyhäksi pohjoiseksi ja idäksi ja rikkaaksi länneksi ja eteläksi tai hyvinvoivaksi kaupungiksi ja pahoinvoivaksi maaseuduksi. Raja kulkeekin maaseudun sisällä – esimerkiksi mäntsäläläisen yrittäjäjelmän ja pertunmaalaisen perunapellon välissä."

Hyvinvointi on moniulotteinen ilmiö, jota on tutkittu niin kvantitatiivisin kuin kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin. Hyvinvointia ilmiönä pyrin selvittämään sekä teoreettiselta pohjalta kirjallisuuden avulla että empiiriseltä pohjalta sosiaali-barometri-kyselyaineistojen avulla. Sosiaalipolitiikan tavoitteet ja menetelmät määräytyvät sen mukaan, millaisessa yhteiskunnassa sitä toteutetaan ja tutkitaan. Sosiaalipolitiikan toteutuminen voidaan nähdä prosessina, jossa korostuvat poliittiset, käytännölliset ja moraaliseettiset näkökulmat. Sosiaalipolitiikan laajensi hyvinvointipolitiikaksi se, ettei poliittisen työn kohteena ollut enää tarveharkinnan perusteella köyhin kansanosa, vaan koko väestö.

'Tarveharkinta lisääntynyt suomalaisessa sosiaaliturvassa' otsikoi Kari Raivio Dialogi lehdessä (2000) hyvinvointivaltion tulevaisuutta käsittelevän artikkelinsa. Sen mukaan "Vuoteen 1998 ulottuvien tilastotietojen perusteella näyttäisi siltä, että olemme menossa universalismista kohti työperäistä sosiaaliturvaa ja lisääntyvää tarveharkintaa".

Hyvinvoinnin rakentaminen vaatii niin yksilöllistä kuin valtiollistakin toimintaa. Kun valtion hoitamat sosiaalipoliittiset tehtävät laajenivat, syntyi käsite hyvinvointivaltio. Hyvinvoinnin rakentaminen eli valtion organisoimat sosiaaliturvajärjestelmät ja palvelut ovat suurelta osin korvanneet perinteisten yhteisöjen tarjoamaa turvaa ja huolenpitoa. Institutionaalinen hyvinvointijärjestelmä luo kansalaisten välistä tasa-arvoisuutta, koska hyvinvointiin pyritään poliittisin keinoin eikä markkina-mekanismein.

Tutkimuksessa hyvinvointikeskustelua käyvät hyvinvointipalvelujen tuottajat. Toivon, että tämä keskustelu avaisi uusia ideoita ja näkökulmia hyvinvointipalvelujen kehittämiseen ja eri väestöryhmille kohdistettujen palvelujen ja taloudellisten etuuk-sien arvioimiseen. Toivon, että tutkimuksen pohjalta heräisi keskustelua eri väestöryhmien hyvä- tai huono-osaisuudesta, heidän hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta tai toteutumattomuudesta. Toivon, että tutkimus herättää kiinnostusta kvantitatiivista tutkimusta ja sen käyttömahdollisuuksia kohtaan niin sosiaalipoliittisessa kuin muussakin tutkimuksessa. Tutkimukseni lähtee etenemään tutkimuksen suorittamisesta, jota käsitelen seuraavaksi.

1 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

1.1 Tutkimustehtävä

Hyvinvointi, sen toteutuminen tai toteutumattomuus on mielenkiintoinen, kaikkia ihmisiä koskettava asia. Sosiaalibarometrikyselyssä hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista on arvioitu väestöryhmäkohtaisesti. Tutkin sitä, miten hyvinvointi on toteutunut eri väestöryhmillä hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioiden mukaan vuosina 1998 – 2001. Hyvinvointiin kuuluu yhtenä ulottuvuutena rahana maksettavat etuudet, joiden riittävyttä hyvinvointipalvelujen tuottajat ovat arvioineet osana taloudellista hyvinvointia. Näiden lisäksi tarkastelen sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitoksen ja työhallinnon tuottamia hyvinvointipalveluja kontekstisidonnaisesti siten, että kukin palveluntuottaja arvioi tuottamiaan palveluja. Ne ovat yhteiskunnan kansalaisilleen tuottamia sosiaalisen tuen muotoja. Tutkimuksessani tärkeänä osana on teoria-analyysi, jossa keskityn tarkastelemaan sekä hyvinvointikäsitettä että sosiaalibarometrien tuottamaa kuvaa hyvinvoinnista. Nämä kaikki osa-alueet kuvaavat suomalaista hyvinvointia ja sen toteutumista.

Tarkastelun ulkopuolelle jätän hyvinvointivaltiollisen vertailun ja subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksellisenä ilmiönä. Subjektiivinen näkökulma vaatisi haastatteluaineiston keräämistä tilastollisen aineiston lisäksi ja kokonaisuudessaan aineistotriangulaatio laajenisi mielestäni liian suureksi. Laaja aineistotriangulaatio on mahdollista toteuttaa jatkotutkimuksessa. Metodologisessa triangulaatiossa tutkimuskohdetta Kinnusen, Pohjolan ja Väärälän (1993, 12) mukaan tarkastellaan useilla tutkimuksellisilla tavoilla, jolloin esimerkiksi nomoteettinen ja ideografinen tutkimusote yhdistyvät.

Tutkimuksen tutkimusjoukon muodostavat kuntien sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitoksen ja työvoimahallinnon sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet vuosina 1996 – 2001. Toinen tutkimusaineisto on lisäaineistoa. Se koostuu Sosiaali- ja terveysalan tietokannasta saaduista tunnusluvuista vuosilta 1996 – 1998. Tutkimusotteeltaan alkuperäinen sosiaalibarometri on kokonais-

tutkimus (ks. Suikkanen 1992, 42), jossa ovat mukana Suomen kunnat Ahvenanmaata lukuunottamatta.

Empiiristen aineistojen kautta haen tutkielmaani hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmaa. Sosiaalibarometreissa ei ole aiemmin tarkasteltu empiiristä aineistoa rinnatusten tilastojen kanssa. Aineistojen yhtäaikainen tarkastelu tuo hyvinvoinninpalvelujen tuottajien näkemykseen uutta ulottuvuutta. Hallinnon keräämä aineisto on Thompsonin ja Raikesin (2003, 168 – 169) mukaan edustava ja laaja. Aiemmin sosiaalibarometrikselyaineistoja on hyödyntänyt esimerkiksi Kinnunen (1998) tutkiessaan sosiaalisten turvaverkostojen jäsentymistä 1990-luvun lopun Suomessa.

Tutkimukseni empiirinen aineisto on kerätty Sosiaali- ja terveydenkeskusliiton toimesta heidän omaan käyttöön. Nyt suoritettu aineiston sekundaari analyysi asettaa Procterin (1993, 262) mielestä tutkimukselle tiettyjä vaatimuksia. Primaari analyysiin tarkoitettu aineisto lähtee tietystä teoreettisesta ja analyttisestä lähtökohdasta, joka on tunnistettava ennen tutkimuksen aloittamista. Alkuperäisen tutkimuksen tarkoitus sekä mitä tietoa on kerätty vastatakseen tutkimukselle asetettuihin kysymyksiin. Mitä alkuperäisellä tutkimuksella saavutettiin sekä milloin aineisto on kerätty ja mikä on aineiston edustuksellisuus?

Sosiaalibarometriaineisto on surveytyyppinen. Juuri surveytutkimuksen merkittävin piirre on Toivosen (1999, 185) mukaan suoraan asioihin tunkeutuminen. Tutkimuksella pyrin ymmärtämään ja selittämään hyvinvointiin vaikuttavien eri tekijöiden välisiä yhteyksiä ja suhteita (ks. Kalimo 2000, 24). Analysoin aineistoa eksploratiivisen faktorianalyysin ja ryhmittelyanalyysin sekä ristiintaulukoiden ja kuvioiden avulla. Tämän tutkimusnäkökulman pohjalta etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- 1 Miten hyvinvointikäsitettä on teoretisoitu ja miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvointikäsitteen?
- 2 Miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen eri väestöryhmillä?
- 3 Miten sosiaalibarometri kuvaa taloudellisen turvallisuuden toteutumisen osana hyvinvointia?
- 4 Miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvointipalvelujen toimivuutta?

Ensimmäisen tutkimustehtävän tarkoituksena on selvittää, miten hyvinvointikäsitettä on teoretisoitu sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa. 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun sosiaalipoliittisen kirjallisuuden pohjalta arvioin käsityksiä hyvinvoinnista. Sen lisäksi pyrin selvittämään, miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvointikäsitteen. Tarkastelen sitä, miten sosiaalibarometrin hyvinvointikäsite on muotoutunut ja muuttunut vuodesta 1996 vuoteen 2001.

Toisena tutkimustehtävänä on pyrkiä selvittämään, miten hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus toteutuvat eri väestöryhmillä hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta. Tarkastelen ryhmittymien muodostumista vuodesta 1998 vuoteen 2001 eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Eksploratiivinen faktorianalyysi muodostaa faktorit vapaasti ilman ennakkoon asetettuja rajoituksia tai oletuksia. Tarkastelen faktoreiden muodostumista ja muuntumista johtavan teeman eli faktorisubstanssin mukaisesti, jonka perusta on vuoden 1998 faktoriajossa. Faktorit muodostuvat muuttujien faktorilatausten voimakkuuksien mukaisesti. Muodostuneista faktoreista laadin niiden pysyvyyttä kuvaavan taulukon. Analyysin pohjalta voin vastata kysymykseen, miten hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus toteutuvat eri väestöryhmillä hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana.

Kolmannen tutkimustehtävän tarkoituksena on selvittää taloudellisen turvallisuuden toteutumista osana hyvinvointia. Taloudellista turvallisuutta tarkastelen rahana maksettavien etuuksien riittävytenä hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Taloudellisen turvallisuuden toteutumista tarkastelen eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Faktorit muodostuvat johtavan teeman mukaisesti. Muodostuneista faktoreista laadin niiden pysyvyyttä kuvaavan taulukon. Eksploratiivisen faktorianalyysin tulosten avulla voin vastata kysymykseen, miten sosiaalibarometri kuvaa taloudellisen turvallisuuden toteutumisen osana hyvinvointia.

Neljännän tutkimustehtävän tarkoituksena on selvittää hyvinvointipalvelujen toimivuutta klusterianalyysin avulla. Tässä tutkimuksessa muuttujat on standardoitava samanlaatuiseksi analyysiajoja varten. K:n keskiarvon analyysi edellyttää lukuisia aineistoaajoja tuloksen selville saamiseksi. Hyvinvointipalvelujen toimivuutta kuvaavien klustereiden lopullisen lukumäärän saa selville

vain kokeilemalla. Kriteereinä klustereiden lukumäärälliselle valinnalle pidän sitä, että ne ovat selvästi toisistaan poikkeavia ja niissä on kussakin riittävä määrä havaintoja. Tutkimustulokset esitän taulukkoina; vuosiarvioita vertailemalla voin vastata siihen, miten palvelujen tuottajat arvioivat tuottamiensa hyvinvointipalvelujen toimivuutta.

Tutkimuksessani nostan esiin hyvinvointikäsitteen teoreettisen ja empiirisen vuoropuhelun sekä hyvinvointipalvelujen tuottajien näkemyksiä hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta eri väestöryhmillä, taloudellisten etuuskien riittävydestä ja heidän tarjoamien palvelujen toimivuudesta. Sosiaalibarometriaineistojen lisäksi käytän tilastollista aineistoa, jota ei aiemmin ole hyödynnetty sosiaalibarometriaineistojen yhteydessä. Arvioin sen tuovan aineistojen tarkasteluun uutta ulottuvuutta, kuten myös monimuuttujamenetelmien soveltamisen aineistoanalyysiin.

1.2 Tutkimusaineisto ja sen hankinta

Tutkimuksen empiria koostuu sosiaalibarometrikyselyaineistoista vuosilta 1996 – 2001 ja sosiaali- ja terveydenhuollon tilastotietokannasta poimituista tilastollisista tunnusluvuihin vuosilta 1996 - 1998. Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneista valitsin tutkimukseen mukaan kunnan sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitoksen ja työhallinnon, koska nämä kolme vastaajaryhmää ovat olleet kyselyissä mukana kyseisinä vuosina. Sosiaalibarometrin tekeminen aloitettiin jo vuonna 1991 ja vuonna 1996 kyselyyn otettiin mukaan sosiaali- ja terveysjärjestöjen sekä sosiaalitoimen lisäksi Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistot ja työvoimatoimistot.

Vuonna 2001 vastaajat ovat kuntien paikallisessa johdossa työskenteleviä henkilöitä. Kansaneläkelaitoksen vastaajina ovat toimineet pääasiassa (78 %) paikallisjohtajat tai toimistonjohtajat, kun taas selvän vähemmistön vastaajista muodostavat johtoryhmä tai usean vastaajan ryhmä tai vastaajan virka-asema on jokin muu. Työhallinnon vastaajista enemmistön (57 %) muodostavat toimistonjohtajat. Kaksi kymmenestä vastaajasta on ollut johtoryhmä tai johtava työvoimaneuvoja. Vähemmistön työhallinnon vastaajista muodostavat toimistonhoitajat, apulaistoimistonhoitajat ja muu ryhmä tai vastaajan virka-asema on ollut jokin muu kuin edellä

mainittu. Seuraavassa taulukossa esittelen sosiaalitoimen vastaajien virka-asetat vuosilta 1998 – 2001.

Taulukko 1. Sosiaalitoimen vastaajat virka-aseman mukaan vuosina 1998 – 2001 (lkm).

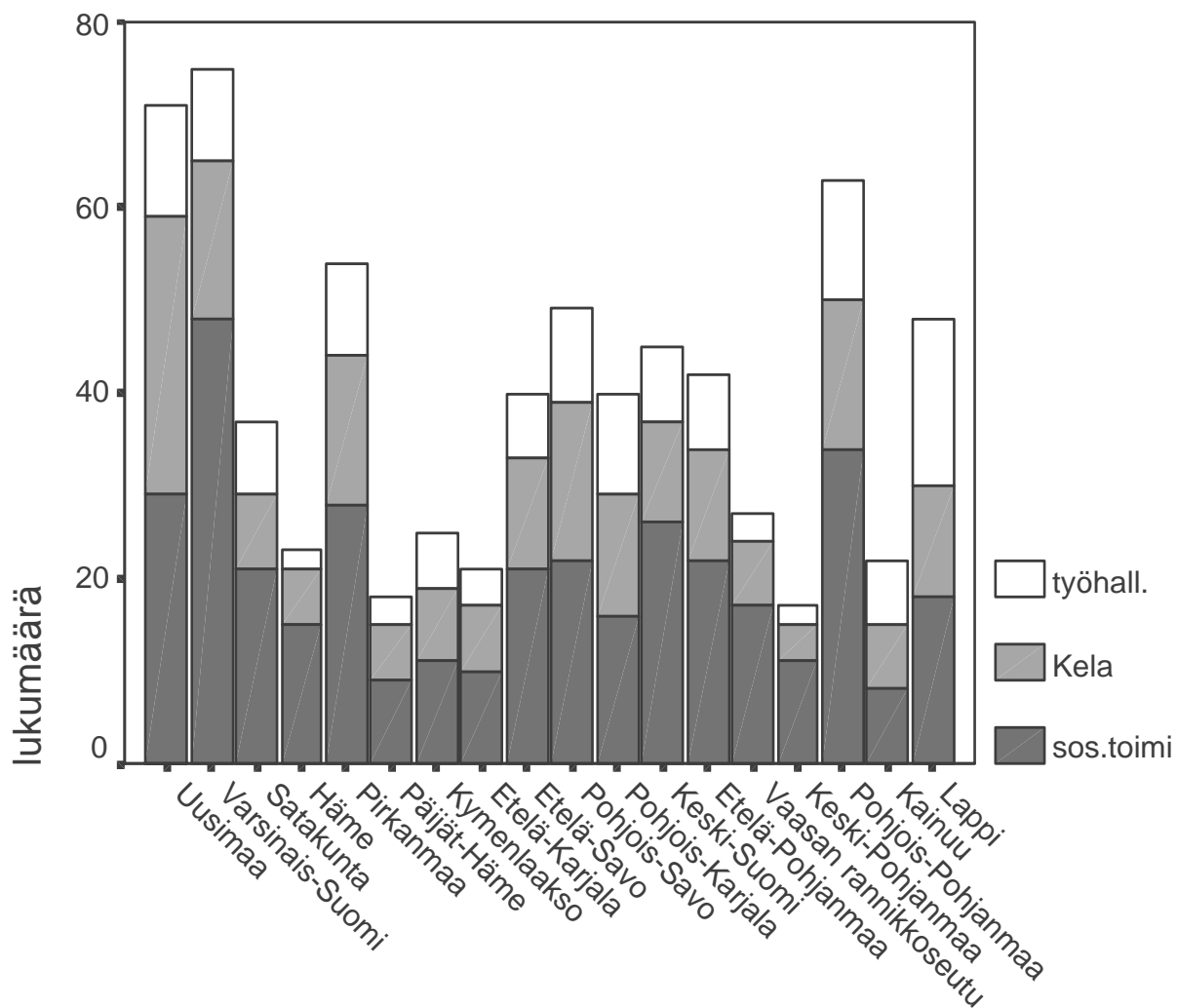
	1998	1999	2000	2001
Johtoryhmä	15	17	29	18
Sosiaalijohtaja	189	194	175	163
Sosiaali- ja terveystoimija	25	31	33	52
Sosiaalisihiteeri	34	40	32	27
Useita vastaajia	36	23	14	
Muu	5	6	7	31

Sosiaalitoimen vastaajista 56 – 62 % on virka-asetaltaan sosiaalijohtaja. Noin kaksi kymmenestä vastaajasta toimii sosiaali- ja terveystoimijana tai sosiaalisihiteerinä paikallisella tasolla. Vastaajien vähemmistönä ovat edustettuina johtoryhmä, työryhmä tai useiden vastaajien ryhmä tai virka-asetta on jokin muu kuin edellä mainittu. Sosiaalibarometriin vastaajina toimivat alansa asiantuntijat. Vastauksissa tulee esille hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden näkemykset ja käytännön työn kokemukset. Asiantuntijat tuottavat arvion oman alansa lähimenneisyydestä, nykyisyydestä ja lähitulevaisuuden kehityksestä. He tuottavat tärkeää empiiristä tietoa hyvinvoinnista, jota voidaan hyödyntää sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa.

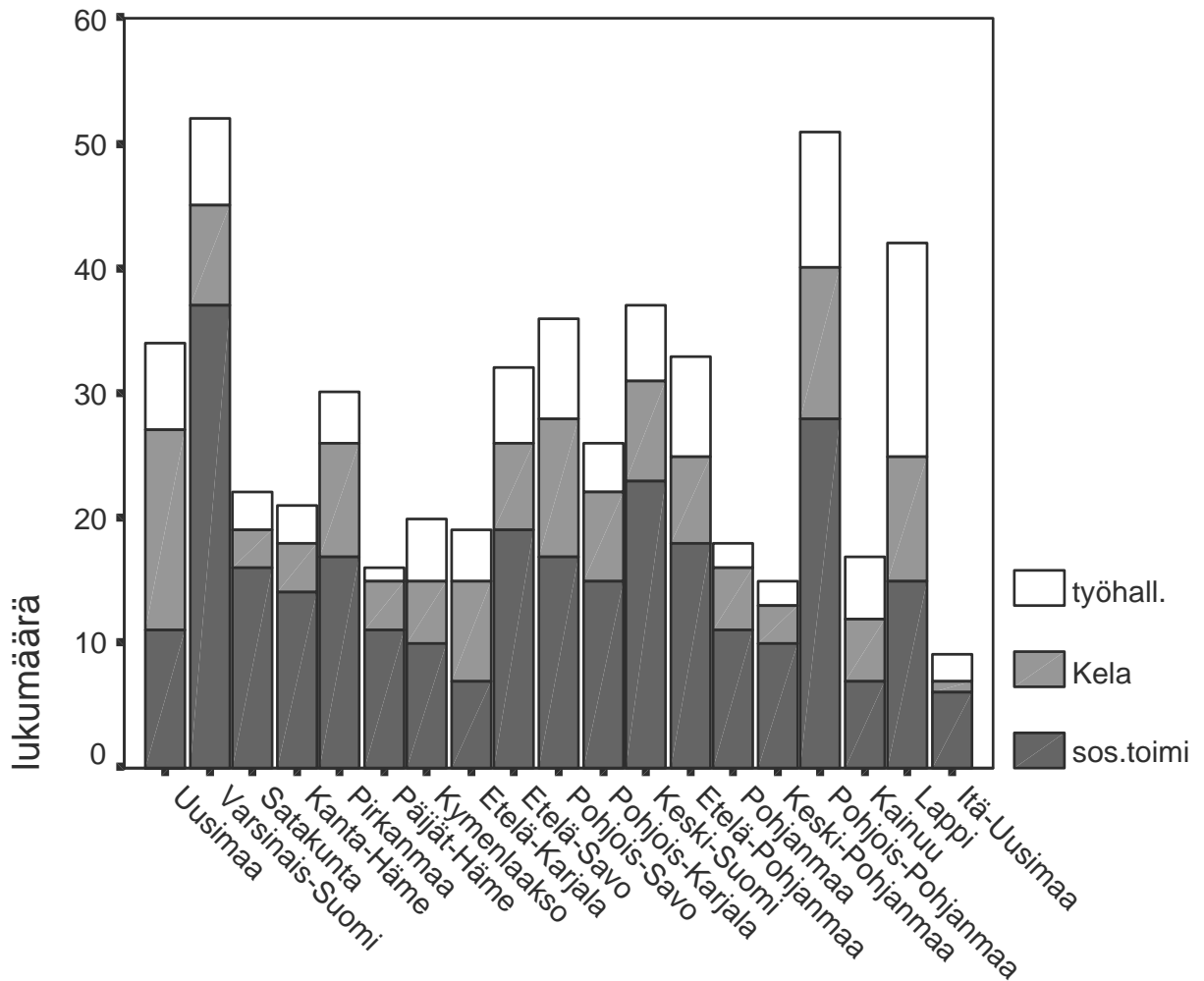
Vastaajien taustoista päätellen on vaikeaa sanoa, ovatko samat henkilöt toimineet vastaajina vuodesta toiseen, jolloin kysely olisi paneelikysely. Sosiaalibarometrin kyselylomakkeita ei ole identifioitu henkilötasolle muutoin kuin ammattiaseman perusteella. Kyselylomaketta voisi työstää eteenpäin kysymällä vastaajalta, oletko vastannut kyselyyn myös edellisenä vuonna. Vaikka vastaajana olisi vuodesta toiseen ammattiasemaltaan sosiaalijohtaja, työvoimahallinnon toimistonjohtaja tai Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistonjohtaja, ei voida varmuudella sanoa, onko kyseessä sama henkilö kuin edellisenä vuonna, mikäli kyselyssä ei identifioita vastaajan taustatietoja henkilötasolle. Kyselyn periaatteena

on se, että vastaukset ovat kuntatasolla. Seuraavaksi esittelen pylväskuvioiden avulla vastaajien lukumäärät maakunnittain.

Tarkemmat maakuntakohtaiset vastaajien lukumäärät ovat liitteessä 1.

Kuvio 1. Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet maakunnittain vuonna 1996.

Kuvio 2. Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet maakunnittain vuonna 2001.

Vuosina 1996 – 2001 sosiaalibarometrikyselyyn ovat vastanneet aktiivisimmin sosiaalitoimen vastaajat. Toiseksi eniten vastauksia on tullut määräaikaan mennessä Kansaneläkelaitoksen vastaajilta ja hieman vähemmän työhallinnon edustajilta. Vuonna 1996 määräaikaan mennessä palautettuja vastauksia tuli 717, kun vastaava luku vuonna 2001 oli 530. Maakuntakohtainen tarkastelu osoittaa, että vastausaktiiviteetti on noussut eniten Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan alueilla, kun se on eniten laskenut Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Satakunnan sekä Pirkanmaan alueilla. Vastausprosenttien heilahtelulla puoleen tai toiseen ei maakuntakohtaisesti ole suurta merkitystä, koska jokaisesta maakunnasta on vastattu kyselyyn suhteellisen kattavasti.

Sosiaalibarometrikyselyn kokonaisvastausprosentti vaihtelee 60:sta 79:ään vuosina 1996 – 2001. Korkeiden vastausprosenttien

perusteella voi sanoa, että sosiaalibarometri antaa edustavan kuvan suomalaisen yhteiskunnan hyvinvoinnin tilasta ja sen muutoksista sekä hyvinvointipalvelujen tuottajien asemasta ja tulevaisuuden odotuksista. Vastausprosenttia voidaan pitää hyvänä postikyselyn tuloksena. Surveytutkimus soveltuu hyvin kyselyyn, jonka tarkoituksena on kerätä tietoja laajalta vastaajajoukolta. (Hawtin & Hughes & Percy-Smith & Foreman 1994, 87; Eronen & Hokkanen & Kinnunen & Rönning & Särkelä & Urponen 1996, 6; Eronen & Eskelinen & Kinnunen & Rönning & Särkelä & Urponen 1997, 7; Eronen & Eskelinen & Kinnunen & Rönning & Tiermas & Urponen 1998, 6; May 1998, 89; Eronen & Kinnunen & Virikko & Wikman 1999, 6; Eronen & Kinnunen & Tiermas & Wikman 2000, 6; Eronen & Hokkanen & Kinnunen & Rönning 2001, 8; Thompson & Raikes 2003, 169 – 170.)

Tutkimusaineiston vuosilta 1996 – 1998 SPSS –version olen saanut Sosiaali- ja Terveysturvan keskusliitto ry:ltä syyskuussa vuonna 2000. Olen tehnyt kirjallisen sopimuksen Sosiaali- ja Terveysturvan keskusliitto ry:n ja Lapin yliopiston kanssa empiirisen aineiston käyttämisestä tutkimustarkoituksiin. Empiirisen aineiston vuosilta 1999 – 2001 olen saanut SPSS –versiona Tampereen yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta, jonka olen saanut käyttööni syyskuussa 2001.

Sosiaalibarometrin kyselylomake on pääosiltaan strukturoitu. Formalisoidussa kyselyssä ajatuksena on se, ettei kysymysten muotoilu vaikuta vastauksiin. Sosiaalibarometrikyselyyn vastaajat valitsevat strukturoidusta kyselylomakkeesta kunkin kysymyksen kohdalta sen vaihtoehdon, joka vastaa parhaiten hänen omaa käsitystään arvioitavasta asiasta, kun taas avoimissa kysymyksissä vastaaja kirjoittaa mielipiteensä kyseessä olevasta asiasta. Esimerkiksi vuoden 2001 kyselyn avoin kysymys 'Mistä olette tällä hetkellä kuntanne sosiaalitoimen johtavana työntekijänä a) huolestunein ja b) tyytyväisin.' (Hawtin ym. 1994, 99 – 101; May 1998, 89 – 92; Toivonen 1999, 102; Sosiaalibarometri kysely 2001, 8.)

Sosiaalibarometrikyselyaineiston vastaukset ovat kuntatasolla. Tutkimusyksikkönä kunta muodostaa alueelliset osa-aineistot suhteellisen pieniksi, joten sen vuoksi tarkastelen tutkimustuloksia hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta. Sosiaalibaro-

metrin vastaajina ovat toimineet hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden johtajat. Arvioinnin kohteena heillä on ollut oman organisaation linjausten lisäksi kunkin palveluntuottajan toiminta-alueen kehitys. Hyvinvointipalvelujen tuottajilla on toiminta-alueensa tilanteesta kattava kokonaisnäkemys, koska he työskentelevät paikallistasolla kansalaisten hyvinvointiin liittyvien asioiden kanssa ja ovat vaikuttamassa niihin omalla toiminnallaan. (Eronen ym.1998, 5; Kinnunen 1998, 50; Eronen ym. 1999, 5.)

Empiirisen aineiston tarkastelun tasona on alueellisesti lääni, maakunta ja suuralue. Saari (2000, 46 – 47) pohtii, ettei lääni käsitteenä ole erityisen homogeeninen, koska läänit ovat sisäisesti varsin hajanaisia yksiköitä. Kuitenkin läänitason käyttö tarkastelun yhtenä perusyksikkönä on perusteltua, sillä useat lääneistä ovat historiallisia yksiköitä ja ne ovat rakentuneet omien kasvu-keskustensa ympärille.

Yhteiskunnallisen murroksen tutkiminen nostaa eettisyyden esiin selkeästi. Muutoksessa tutkimuksen suhde ideologisiin taustoihin ja suhde yhteiskuntaan joudutaan Kinnusen ym. (1993, 25 – 27) mukaan määrittelemään aina uudelleen. Hyvinvoinnin ja hyvinvointivaltion murroskeskustelussa ei ole yhdentekevää, miten tutkimus siihen reagoi ja miten se ottaa kantaa yhteiskunnallisesti käytävään debattiin. Tutkimuksen suhde yhteiskuntaan on muotoutumassa monisyisemmäksi ja siten eettisten kysymysten käsittely on tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Kriittinen tieteenperinne painottaa tutkimuksen suhdetta yhteiskuntaan. Sen mukaan on olennaista arvioida tutkimuksen tekemisen inhimillisiä ja sosiaalisia positioita sekä tutkimuksellisia pyrkimyksiä. Samalla pohdittavaksi tulee tutkimuksen tuottavuus sekä tutkijan vastuu suhteessa tutkimuskohteeseen ja tutkittaviin toimijoihin.

Sosiaalibarometrikyselyissä korostuvat hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden johtajien omat ajantasaiset näkemykset ja kokemukset eikä jälkikäteen syntyvien tilastojen tuntemus. Erityisesti he ovat tarkastelleet kuluneen vuoden kehitystä seuraavista näkökulmista: 1) eri väestöryhmien hyvinvoinnin kehittymisen, 2) hyvinvointipalvelujen tasolla tapahtuneet muutokset, 3) hyvinvointipalvelujärjestelmän toimintaedellytykset ja toimintatavat sekä 4) alueellinen eriytymiskehitys. Tilannearvio on viran-

omaisnäkemys, mutta päivittäisessä työssään vastaajat ovat havainnoimassa paikallistason tapahtumia ja niiden muutoksia. (Eronen ym. 1998, 5; Ylöstalo 1998, 161 – 174; Eronen ym. 1999, 5.)

SOTKA –tiedot alkavat vuodesta 1990 ja väestöennusteet ulottuvat aina vuoteen 2020. Tietokannassa on 2879 muuttujaa ja 200 tunnuslukua. Tilastoja tuottavat STAKES, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Tilastokeskus, Kansaneläkelaitos ja Suomen Kuntaliitto. Kuitenkaan kaikista muuttujista ei ole mahdollista saada taannehtivia tietoja vuoden 1994 tilastouudistuksen vuoksi. SOTKAA voivat käyttää kunnat, palveluja tuottavat laitokset, yritykset, kansalaisjärjestöt, oppilaitokset, tutkijayhteisöt, tiedotusvälineet sekä alue- ja valtakunnantason organisaatiot. Kunnittaisen tietokannan suunnittelun lähtökohtana on ollut kuntien vertaaminen toisiin kuntiin tai alueisiin hyvinvoinnin, talouden ja toiminnan osa-alueilla. (SOTKA – Käyttäjän opas 1996.)

Käytän aineistoa, jonka valitsin vuosien 1996, 1997 ja 1998 ja tutkimukseni kannalta niiden aihealueiden mukaan, joista empiirinen tutkimus muodostuu. Jokaisen vuoden empiria koostuu 456 havaintoyksiköstä. Kuntien lukumäärä vaihtelee sen mukaan, millaisia ja kuinka paljon kuntaliitoksia Suomessa vuosittain tehdään. Tilastotietokantahaun tein toukokuussa 2000.

SOTKA-tietokannan samoin kuin sosiaalibarometriaineiston havaintoyksikkönä on kunta. SOTKA-tietokanta ei ole henkilörekisteri. Siinä on joidenkin kuntien kohdalla puuttuvia tietoja, joka johtuu siitä, että rekisterissä salataan eräitä arkaluontoisia tietoja silloin, kun kuntamuuttujan sama arvo on pienempi kuin viisi. (Sotka – Käyttäjän opas 1996.) SOTKA-tietokannassa vastaajina ovat toimineet samat henkilöt kuin sosiaalibarometrikyselyssä, joten niiden taustalla vaikuttaa samanlainen problematiikka, mutta erilainen hallinnollinen velvollisuus kerätä tietoa.

Tilastotietokannasta tutkimusta tukevia aihealueita olivat kunnallistaloudellista tilannetta koskevat tiedot, väestörakennetta koskevat tiedot sekä sosiaalisia haasteita käsittelevät tiedot. Tietokannasta valitut muuttujat, niiden lukumäärät, minimi- ja maksimiarvot sekä keskiarvot ovat tarkemmin liitteessä 2.

Näin toteutettuun SOTKA-tietokanta hakuun kului aikaa noin puoli tuntia tiedon pyytämisestä vastaussanomien tulostukseen.

Sähköisessä muodossa olevat taulukot koodasin yhdeksi havaintomatriisiksi. Puuttuvan tiedon koodasin tyhjäksi. SOTKA – havaintomatriisiin liitin Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitosta saamani alueellisen luokituksen ja asukaslukumäärät vuosilta 1995 – 1999, jonka jälkeen mahdolliset aineiston syöttövirheet tarkistin tekemällä listaukset jokaisesta muuttujasta. (ks. Rogdeghier 1996, 45 – 67; Heikkilä 1998, 130 – 131.)

1.3 Tutkimuksen metodi

Tutkimuksessani pyrin selvittämään ja ymmärtämään hyvinvointiin ja siihen vaikuttavien eri tekijöiden välisiä yhteyksiä ja suhteita. Tutkimuksen lähtökohtina ovat tutkimusongelmat, joihin vastaan analysoimalla tutkimusaineistoja monimuuttujamenetelmin ja keskusteluttamaan tuloksia teoreettisen tiedon kanssa.

Tutkimusongelma on tutkimuksen lähtökohta, joka myös määrittelee sen, minkälaista aineistoa tarvitaan ja miten se analysoidaan tutkimusongelman selvittämiseksi. Sosiaalibarometrikyselyaineistot vastasivat odotuksiini tutkimusaiheen ja –menetelmien osalta. Surveyaineistoa analysoidaan kvantitatiivisin menetelmin, koska numeerinen aineisto on edellytys erilaisten tilastollisten tunnuslukujen laskemiselle. (Bryman & Cramer 1990; Pöntinen 1997.)

Viimeisten sadan vuoden aikana surveytutkimuksen kehitys on liittynyt tiiviisti sosiaalitutkimusliikkeen kehittymiseen ja mielipidemittausten kehittämiseen Englannissa ja Yhdysvalloissa. Ensimmäisiä surveytutkimuksia tehtiin jo 1600-luvulla, jolloin John Grauntin teki kuolevuustutkimuksia ja Sir W Petty tutki poliittista aritmetiikkaa. (Mäkelä 1991, 59; Toivonen 1999, 171.)

Hyvin yleisesti kvantitatiiviseen tutkimukseen ajatellaan kuuluvaksi surveyanalyysi. Survey jaetaan yleiseen ja spesifiin määrittelmiin. Laajan tai yleisen määrittelyn mukaan surveyn tutkimusyksiköitä ovat mitkä tahansa yksilöt, kaupungit, maat, ihmisyksilöt ja niin edelleen. Aineiston keruumenetelmä laajan määrittelyn mukaan voi olla mikä tahansa ja tutkittavina asioina tutkimusyksikköön liittyvät ominaisuudet. Suppean tai spesifisen määrittelyn mukaan tutkimusyksikköinä surveytutkimuksessa ovat

pelkästään ihmisyksilöt ja aineisto kerätään kyselyllä tai haastattelulla. (Bryman & Cramer 1990, 64; Toivonen 1999, 170.)

Kvantitatiivinen –termin käyttäminen tuo Mäkelän (1991, 56; 1996, 12 – 13) mukaan tutkimukseen merkityksiä, jotka ovat sidoksissa laadullisen ja määrällisen tutkimuksen vastakkainasetteluihin. Siitä hyvänä esimerkkinä on Bryman ja Cramerin (1990, 1) esittämä kysymys, miksi sosiaalitieteiden opiskelijoiden pitäisi lukea kvantitatiivista tutkimusmetodia, kun kvalitatiivinen tutkimus lisää suosiotaan merkittävästi? Kvalitatiivinen metodi nähdään usein kvantitatiivisen metodin vaihtoehtona. Vaihtoehtoiseen ajattelutapaan sisältyy näkökulma, jonka mukaan laatu ja määrä ovat toistensa negatioita. Sen mukaan määrän mittaaminen koskisi aina laatua ja kehämäisesti laadun tarkastelu johtaisi määrälliseen tarkasteluun. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välisen eron Toivonen (1999, 109) perustaa yksinkertaisimmillaan siihen, että kvalitatiivisen tutkimuksen havainto pohjaa tutkittavien asioiden poissa- tai läsnäoloon, kun kvantitatiivinen tutkimus tarkastelee sitä, missä määrin jokin asia on läsnä.

Kaikki tutkimus, joka käyttää mittauksia, on kvantitatiivista. Ehtona on korpuksen riittävän suuri koko, joka mahdollistaa kvantitatiivisen lähestymistavan. Jos tapauksia on liian vähän, tilastollinen merkitsevyys jää pieneksi eikä tutkimustuloksia voida yleistää tutkimusotoksesta kuvaamaan koko populaatiota. Yleistyksiä tehtäessä aineiston koko ja edustavuus ovat keskeisiä asioita. Nimenomaan kysymysten ja vastausvaihtoehtojen standardoinnilla tähdätään siihen, että eri ihmisten vastaukset olisivat keskenään vertailukelpoisia. Kvantitatiivisen tutkimuksen etuna on se, että formaalisella kyselyllä voidaan kerätä tehokkaasti analyttisesti helposti hallittavaa tietoa. Esimerkiksi sosiaalibarometri kyselyt on kerätty surveymenetelmällä, joka on tehokas ja taloudellinen tapa kerätä tietoa yhteiskunnallisista asioista ja mielipiteistä, kun vastaajina on suuri joukko ihmisiä. (Bryman & Cramer 1990, 70 – 73; Mäkelä 1991, 119; Mäkelä 1996, 12 – 13; Eronen ym. 1996; Eronen ym. 1997; Pöntinen 1997; Eronen ym. 1998; Heikkilä 1998, 17 – 18; Toivonen 1999, 104 – 111; Eronen ym. 1999.)

Mittaaminen heijastaa Pöntisen (1997) mukaan tutkittavan ilmiön ominaisuutta. Mittaamisella pyritään tutkittavan ilmiön teoreettiseen abstrahointiin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa mittaaminen tarkoittaa havaintoyksiköiden luokittelua jonkin ominaisuuden perusteella. Peruskysymys mittaamisessa on: kuinka adekvaattia ilmiön kuvauksessa on rajautuminen sen systemaattisesti mitattavissa oleviin piirteisiin? Kvantitatiivisessa tutkimuksessa analyysi tarkoittaa kuvauksen systematisointia eli tilastollisten menetelmien käyttöä.

Eksploratiivisen tutkimuksen tavoitteeksi Bryman ja Cramer (1990, 253 – 255) sekä Mäkelä (1996, 115) tarkentavat muuttujien välisten kausaalisuhteiden löytämisen. Kyseessä ei ole siten yksittäisten populaatioiden tai erillisten muuttujien tarkastelu. Eksploratiivisuus onkin yksi surveytutkimuksen keskeinen ominaisuus, koska sen avulla voidaan Pöntisen (1997) mukaan saada luotettavaa tietoa ihmisten pysyvistä ominaisuuksista sekä ihmisten ympäristön pysyvistä ominaisuuksista. Surveytutkimuksella saadaan tietoa myös arvionvaraisista tosiasioista, muuttuvista tosiasioista ja ihmisten asenteista sekä mielipiteistä. Sosiaalibarometrikyselyjen tarkoituksena on kerätä tietoa kansalaisten hyvinvointiin liittyvistä tosiasioista hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta.

Surveytutkimusta kohtaan tunnettu epäluuloisuus on korostanut pelkästään aiheesta tai aiheetta sen heikkouksia tai negatiivisia puolia. Surveytutkimusta on kritisoitu tutkimustekniikan mystifioinnista, liiallisesti individualismista, liiallisesta demokraattisuudesta ja keskiluokkaisuudesta sekä staattisuudesta. Vaarana nähdään myös tilastollisten menetelmien käyttöön liittyvä pinnallisuus, joka on seurausta surveytekniikkaan liittyvästä tutkimuskohteiden esineellistämisestä ja ilmiöiden irrottamisesta kontekstistaan. Surveyn heikkoutena pidetään myös sitä, ettei se tutkimusteknisesti pysty huomioimaan asioiden tilannesidonnaisuutta. (Mäkelä 1991, 102 – 111; Pöntinen 1997; Toivonen 1999, 178 – 185.) Ilmiöiden irrottamista kontekstistaan on ehkä syyttä kritisoitu, koska analyysimenetelmiä käytetään suuren aineiston tiivistämiseen tulosten selville saamiseksi. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa analyysi on osa tutkimusprosessia, ei irrallinen osa sitä.

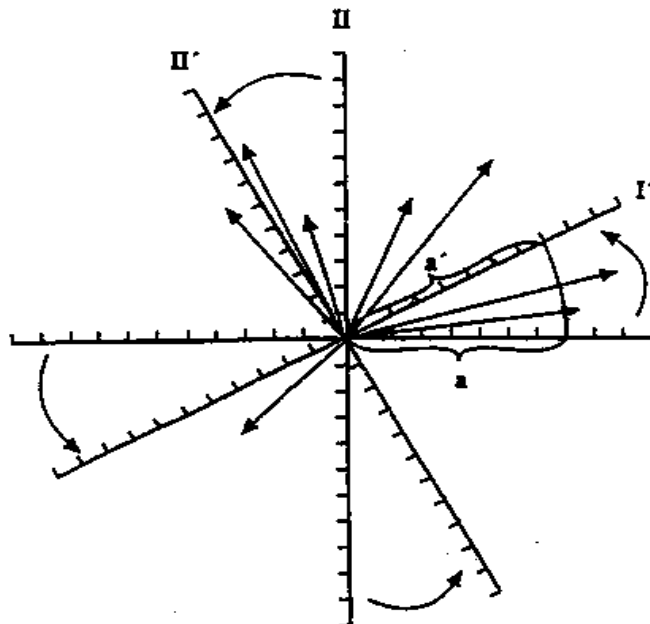
Kuitenkin on syytä muistaa, ettei mikään tutkimus etene pelkäänsä joko aineistoon tai teoriaan nojaten. Teoreettiset lait ovat Mäkelän (1996, 158 – 159) mukaan menettelytapasääntöjä, joiden avulla rajataan ilmiöön liittyvien tekijöiden joukosta kussakin tilanteessa ne kiinnostavat kohdat, jotka kulloinkin nostetaan tarkastelun kohteeksi. Käytännössä erottelu teoreettisten ja empiiristen lakien välillä johtaa sosiaalitutkimuksessa siihen, että teoreettinen viitekehys rajaa alueen, josta pyritään empiirisiin yleistyksiin.

Tutkimuksessani käytän empiirisen aineiston analyysiin monimuuttujamenetelmien eksploratiivista faktorianalyysiä ja ryhmittelyanalyysiä. Olen päätenyt näihin analyysimenetelmiin sen vuoksi, että niiden avulla on mahdollista tarkastella muuttujien välisiä tilastollisia riippuvuussuhteita ja vastata asetettuihin tutkimustehtäviin. Seuraavaksi esittelen faktori- ja klusterianalyysin toimintaperiaatteen ja käyttökelpoisuuden tämän tutkimuksen kannalta.

Faktorianalyysin pääidea on muuttujien kokonaisvaihtelun kuvaaminen pienemmällä muuttujien määrällä, koska suurta muuttujien määrää on vaikeaa käsitellä. Faktorianalyysia käytetään usein järjestysasteikollisille muuttujille, vaikka se on rakennettu välimatka-asteikon tasoisille muuttujille. Analyysiajon tuloksena saavat uudet perusdimensiot eli faktorit ovat alkuperäisten muuttujien lineaarikombinaatioita, joilla pyritään selvittämään mahdollisimman paljon muuttujien välistä vaihtelua. (Bryman & Cramer 1990, 253 – 255; Rodeghier 1996, 152; Heikkilä 1999, 239; Toivonen 1999, 334.)

Faktoroinnin seurauksena muodostuu faktoreita, joita on vaikea tulkita. Se merkitsee sitä, että ne korreloivat melko vahvasti toistensa kanssa tai usean faktorin kanssa. Tästä syystä on pyrittävä sellaiseen ratkaisuun, jossa korrelaatio on mahdollisimman suuri vain tietyn perusdimenson kanssa Kaiserin kriteerin tavoin. Silloin faktoreita kierretään koordinaatistossa oikeaan asentoon eli rotatoidaan. Tällaisessa eksploratiivisessa faktori-analyysissä faktorit tulkitaan periaatteella, mitkä alkuperäisistä muuttujista ovat voimakkaimmin korreloituneita kyseisen faktorin kanssa. Lähtökohtana on indikaattorien väliset korrelaatiot, joiden perusteella konstruoidaan taustalla oleva faktori. (Bryman & Cramer

1990, 259 – 262; Alkula & Pöntinen & Ylöstalo 1994, 268; Pöntinen 1997; Heikkilä 1999, 239; Toivonen 1999, 334 – 335.)

Kuvio 3. Rotaatio. (Pöntinen 1997.)

Faktoriansalyysin tuloksia voidaan kritisoida tutkijan subjektiivisiksi valinnoiksi. Kun faktoreita on enemmän kuin yksi, mikä tahansa alkuperäisten faktorien lineaarinen muunnos tuottaa matemaattisesti yhtä hyvän tuloksen. Lineaarinen muunnos tulkitaan koordinaatiston kiertämiseksi. Rotaation tavoitteena on löytää ratkaisuisia tulkinnallisesti mielekkäin. Tässä piilee vaara, että tutkija päätyy omia ajatuksia tukevaan ratkaisuun faktoreiden lukumäärää muuttamalla ja kokeilemalla eri rotaatioita. Eksploraatiivisen faktoriansalyysin periaatteellinen hienous on siinä, ettei faktorit ehkä muodostukaan tutkijan ajattelemalla tavalla, vaan tuloksena saadaan yleiskuva tutkittavaan ongelmaan liittyvistä tekijöistä ja niiden välisistä suhteista. (Bryman & Cramer 1990, 253 – 255; Alkula ym. 1994, 271 – 272; Heikkilä 1999, 239 – 240; Toivonen 1999, 335.)

Eksploraatiivisessa analyysissä ei aseteta etukäteishypoteeseja muodostuvista ulottuvuuksista, vaan etsitään niitä. Ne ovat analyysin tulos. Saadaan siis faktoreita, joilla kukin osio saa tietyn

faktorilatauksen. Näiden latauksien perusteella nähdään indikaattorien korrelaatio faktoriin. Itemi latautuu sille faktorille, johon sen korrelaatio on korkein. Varimax-rotatio maksimoi muuttujien eri faktoreilla saamien latausten vaihtelua, joten sen avulla voidaan tuottaa toisistaan selvästi poikkeavia faktoreita. (Alkula ym. 1994, 272; Rodeghier 1996, 152 – 155; Toivonen 1999, 335.)

Klusterianalyysin keskeisin idea on ryhmittää tutkittavat variaabelit siten, että ryhmän erot ryhmittelyyn käytettyjen variaabelien suhteen olisivat mahdollisimman pienet ja eri ryhmien väliset erot olisivat mahdollisimman suuret. Klusterianalyysin tavoitteena on etsiä mahdolliset ryhmät, kun taas esimerkiksi diskriminanttianalyysissä eroteltavat ryhmät tiedetään etukäteen. Klusterianalyysillä voidaan ryhmittää tapauksia ja muuttujia samaan tapaan kuin faktorianalyysillä. (Toivonen 1999, 341.)

Tutkimuksessani käytän klusterianalyysin tyyppiä k:n keskiarvon analyysi, jossa klustereiden lukumäärä määrätään etukäteen. Tutkimuksen kannalta sopivimman klustereiden lukumäärän sain useiden analyysikokeilujen avulla. Klustereiden keskiarvon pohjaksi ohjelma ottaa ensimmäisten k-kappaleen tapauksen keskiarvon jokaisella analyysiin valitulla variaabelilla. Analyysin laskennan kuluessa ohjelma laittaa jokaisen tapauksen siihen ryhmään, johon se klusterikeskiarvojen perusteella sopii. (Kinnunen 1998, 91; Toivonen 1999, 341 – 342.)

Klusterianalyysin toimivuuden vaatimuksena on vähintään järjestysasteikolliset variaabelit (May 1998, 101; Toivonen 1999, 347). Tulosten vertailtavuuden mahdollistamiseksi ennen analyysijä muuttujat on standardoitava samanlaatuiseksi. Analyysin yhtenä epäkohtana voi pitää sitä, ettei siinä voi hyödyntää luokiteltuja muuttujia. Toisena epäkohtana klusterianalyysissä pidän vastausten suurta katoa, koska jos yksikin kohta koko kysymyspatteristossa on jätetty vastaamatta, niin klusterianalyysi tulkitsee kyseisen vastaajan osalta koko patteriston tyhjänä tietona. Sen vuoksi analyyseissa puuttuvan tiedon määrät ovat niin suuret. Juuri sen vuoksi tarkastellessani palvelujen toimivuutta päädyin tarkastelemaan kutakin palvelua sen sosiaalisen kontekstin näkökulmasta eli sosiaalitoimen palveluja sosiaalitoimen vastaajien arvioimana, Kansaneläkelaitoksen palveluja heidän omasta näkökulmastaan

arvioituna ja työhallinnon palveluja työhallinnon vastaajien arvioimana. Klusterianalyysi toimii parhaiten pienillä muuttujalukumäärillä, jolloin sen analyysiomianisuus pääsee esiin.

Erilaisten barometrien aineistot kerätään tavallisimmin kysely- ja haastattelumenetelmin. Niille tyypillistä on ajallinen toistuvuus. Vertailukelpoinen aineisto kerätään esimerkiksi kerran vuodessa. Joissakin barometreissa haastateltavat ovat samoja ajankohdasta toiseen, jolloin sitä voidaan pitää paneelitutkimuksena. Kuitenkin yleisempää on erillisten otosten käyttäminen ja eri henkilöiden haastattelu. Sisällöllisesti tarkasteltuna muutokset ja niiden ennakointi ovat tärkeitä seikkoja, koska ne havaitaan parhaiten tarkastelemalla peräkkäisinä ajankohtina kerättyjä tietoja. Nimenomaan kartoituksen säännöllinen toistuvuus mahdollistaa kehityssuuntien kuvauksen ja tulevan tilanteen ennakkoinnin. (Ylöstalo 1998, 161; Eronen ym. 2001, 75.)

Barometrien juuret ovat 1920- ja 1930-lukujen mielipidemittauksissa. 1970-luvulla kehittynyt sosiaali-indikaattoriajattelu on toinen monien barometriä ajattelutapa. Eri barometreille on yhteistä mitata numeerisesti yhteiskunnallisia ja sosiaalisia muutoksia sekä pyrkimys muutosten systemaattiseen seurantaan. Siten barometriä tarkoituksena on tuottaa nopeasti informaatiota nykytilanteesta ja lähitulevaisuudesta. Sama informaatio kerättyinä useana ajankohtana muodostaa kokonaisuudessaan aikasarjoja. Näiden aikasarjojen avulla voidaan tavoitella muutossuuntien hahmottamista. Trendien vaihteluita tulkitaan lähimenneisyyden kokemusten avulla ja niiden tulkintojen perusteella voidaan pyrkiä ennakoimaan tulevaa kehitystä. (Bryman & Cramer 1990, 2; Ylöstalo 1998, 162 – 163; Peltomäki & Pohjanpää & Tuomi & Liira & Nykyri & Piirainen & Räsänen & Suurnäkki & Husman 1999, 9.)

Barometrityyppiset tutkimukset korostavat muutosten dynaamisuutta. Kuitenkin tällainen lähestymistapa voi tuottaa harhaa painottaessaan yksipuolisesti muutosta ja ilmiöiden dynaamisuutta, koska mitattavat ilmiöt muuttuvat varsin vähän vuoden tarkastelujakson aikana. Esimerkiksi useimmat sosiaalibarometrini mitaamat ilmiöt ovat muuttuneet vain vähän vuoden aikana.

Traditionaalisesti tulevaisuuden ennakointiin on Ylöstalon (1998, 164 – 165) mukaan käytetty menetelmiä, jotka perustuvat

trendeihin. Voimakkaiden muutosten aikoina nämä trendiennusteet ovat osoittautuneet epävarmoiksi menetelmiksi. Se on lisännyt erilaisten barometrien kysyntää, kuten nuorisobarometri, työolobarometri ja kuluttajabarometri. Barometriennustejakso voi olla lyhyt, mutta ne reagoivat joustavammin muutoksiin kuin trendiennusteet. Myös muutosten eriytyminen on lisännyt barometriennusteiden suosiota.

Barometrityyppeihin tutkimuksiin kuuluu esimerkiksi työbarometri eli työkykyä ylläpitävän toiminnan barometri, joka on osa kansallista Ikäohjelmaa. Yksi sen tavoitteista on olla kansallisen Ikäohjelman vaikutusten mittaamisen väline, joten barometri on toistettu väliajoin vuosina 1998 – 2002 kansallisen Ikäohjelman aikana. Suomalaisten työoloja ja työterveyttä tutkitaan säännöllisesti esimerkiksi Tilastokeskuksen työolo-tutkimuksilla, työministeriön työolobarometrillä, Työterveyslaitoksen työ- ja terveys väestöhaastattelututkimuksilla ja työterveyshuolto Suomessa tutkimuksella sekä terveyden edistämiskeskuksen terveysbarometrillä. (Peltomäki ym. 1999, 8 – 9.)

Työbarometri syntyi tarpeesta selvittää 1990-luvulla työpaikoille levinneen työtoiminnan laajuutta, voimavaroja, sisältöä, toteutuksia ja toimivuutta. Työbarometriä kuvaa kaksi periaatetta. Ensimmäinen selvittää vastaajien kokemuksia ja näkemyksiä työpaikkansa työtoiminnasta. Toiseksi sen taustalla on ajatus, jonka mukaan hankkimalla tietoa päätöksiä tekeville tai tutkimuskohteen suhteen avainasemassa olevilta henkilöiltä toimipaikan lähiajan suunnitelmista, voidaan esittää arvioita tulevasta kehityksestä. (Peltomäki ym. 1999, 9, 41.)

Muutosten korostamiseksi barometriennusteiden herkkyyttä on lisätty. Haastateltavilta on kysytty, ovatko asiat vähentymässä vai lisääntymässä. Esimerkiksi sosiaalibarometrin kyselylomakkeen kysymys 12 vuodelta 1998 selvittää palvelutarjonnan muutoksia tarkastelujakson aikana. Samoin palvelutarjonnan toimivuutta kysytään barometriennusteiden tapaan, ovatko asiat menossa parempaan vai huonompaan suuntaan. Tärkeitä tarkastelun kohteita ovat muutokset ja niiden suunnat. Vuosittain tapahtuvissa mittauksissa nähdään, miten muutossuunnat vahvistuvat tai heikkenevät. Muutossuuntia mitataan esimerkiksi henkilöstön kokonaismäärän

muutoksilla. (Ylöstalo 1998, 169; Kysely kuntien sosiaalitoimelle 1998, 4 – 6.)

Muutosta mittaavat kysymykset ovat huomattavasti herkempiä mittareita kuin ilmiöiden esiintymistasoa mittaavat kysymykset. Ilmiöiden yleisyyden mittareina käytetään usein kolmi- tai viisiportaisia asteikkoja, jotka tulkitaan tasavälisinä jatkumoina, jolloin vaihtoehtojen etäisyydet oletetaan olevan toinen toisestaan yhtä pitkät. (Bryman & Cramer 1990, 64; Ylöstalo 1998, 169.)

Sosiaalibarometrissa on luovuttu tarkkojen numeeristen tietojen kysymisestä. Esimerkiksi tilinpäätöstietoja ei kartoiteta toteutamisajankohdan pulmallisuuden ja näkökulmarajauksen vuoksi. Tutkimukseen vastaajat tekevät mielipiteisiin pohjautuvasta lähestymistavasta perustellun, koska he ovat paikallisen hyvinvoinnin tilanteen asiantuntijoita. Vaikka tutkimuksen kyselyaineisto on numeerisesta muodostaan huolimatta erilaista kuin tilastotieto, on barometrien yleinen puute niistä kertyvän tiedon suhteuttaminen toteutuneeseen tilanteeseen. Usein suoraan verrannollista tilastotietoa ei ole käytettävissä tai todellista elämäntilannetta kuvaavaa mittaria ei ole olemassakaan. (Eronen ym. 2001, 75 – 76.)

Sosiaalibarometrissa käytetyt kysymykset ja niiden taustalla oleva ajattelutapa korostavat suhteellisia hyvinvoinnin tilassa tapahtuneita muutoksia ja niiden ajallista vaihtelua. Sosiaalibarometrissa lähimenneisyys eli vuoden ajanjakso on oletettu lähitökohtatilanne. Muutokset esitetään suhteessa tiettyyn ajalliseen tilanteeseen eli edelliseen vuoteen. Useat mittaukset tuovat tutkimuksessa esille muutostrendejä ja jatkuvat muutokset ovat siten poikkeamia edellisten mittausajankohtien muutostasosta. Barometrityyppiset tutkimukset ovat muutoksen mittareita ja mielikuvien tuottajia. Ne kertovat tutkimansa asian muutoksen suunnasta mittaushetkellä ja ennakoivat sen suuntaa lähitulevaisuudessa. Hyvän barometrin tunnusmerkki on herkkyyys tavoittaa ja heijastaa asiantiloissa tapahtuvia muutoksia. (Eronen ym. 1996; Eronen ym. 1997; Eronen ym. 1998; Ylöstalo 1998, 171 – 172; Peltomäki ym. 1999, 8; Thompson & Raikes 2003, 169.)

Ylöstalo (1998, 174 – 175) arvioi barometriä olevan yllättävän tarkkoja mittareita, koska ihminen on herkkä instrumentti havaitsemaan ympäristönsä muutokset tarkasti. Barometriä luotettavuutta on arvioitu myös suhteessa todella tapahtuviin muutok-

siin, josta on päätelty niiden olevan luotettavia mittareita erilais-
ten ilmiöiden ja niiden muutosten kuvaamiseen.

Barometrien tuottamaa tietoa voidaan luonnehtia yhteis-
kunnan tarvitsemaksi tiedoksi oman muutostensa sekä toiminta-
tahtinsa selvittämiseen ja hahmottamiseen. Kysymys on asiantun-
tijoiden subjektiivisista arvioista ja näkemyksistä ja niiden ke-
räämismenetelmästä. Barometritieto voidaan nähdä myös riippu-
mattomana puheenvuorona, jonka tarkoitus on herättää debattia
tai tuoda tärkeiksi koettuja asioita julkiseen keskusteluun. (Ylös-
talo 1998, 178; Thompson & Raikes 2003, 169.)

Sosiaalibarometrin tavoitteena on kerätä hyvinvointi-
palveluntuottajien näkemyksiä ja herättää näiden tietojen pohjalta
keskustelua yhteiskuntapoliittisesta tilanteesta ja tehtävistä tär-
keistä valinnoista. Ensimmäinen sosiaalibarometri tehtiin vuonna
1991, jolloin saatiin barometrityyppiselle tutkimukselle lähtöti-
lannekartoitus. Sen jälkeen barometri on tehty vuosittain, mikä
mahdollistaa vuosivertailun ja tulevaisuuden ennakkoinnin. Sosiaa-
libarometri edustaa uutta aikakautta, koska se tuo ensi kertaa luki-
jalle nähtäväksi keskeisten sosiaalialan toimijoiden ja tuottajien
näkemyksen kansalaisten hyvinvoinnin kehittymisestä ja palvelu-
tuottajien asemasta. Vuodesta 1991 vuoteen 1995 hyvinvoinnin
tulkkeina toimivat sosiaalitoimi sekä sosiaali- ja terveysjärjestöt.
Vuonna 1996 hyvinvointitutkimukseen vastasivat myös edellisten
lisäksi Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistot ja työvoimatoimis-
tot. Vuonna 1998 vastaajien ryhmää laajennettiin ja mukaan tuli-
vat terveyskeskukset ja terveysalaa edustavia valtakunnallisia jär-
jestöjä. Siten sosiaalibarometri pyrkii tekemään näkyväksi järjes-
töllisen panoksen hyvinvoinnin rakentamisessa. (Eronen ym.
1996, 5; Eronen ym. 1998, 5; Eronen ym. 2001, 76.)

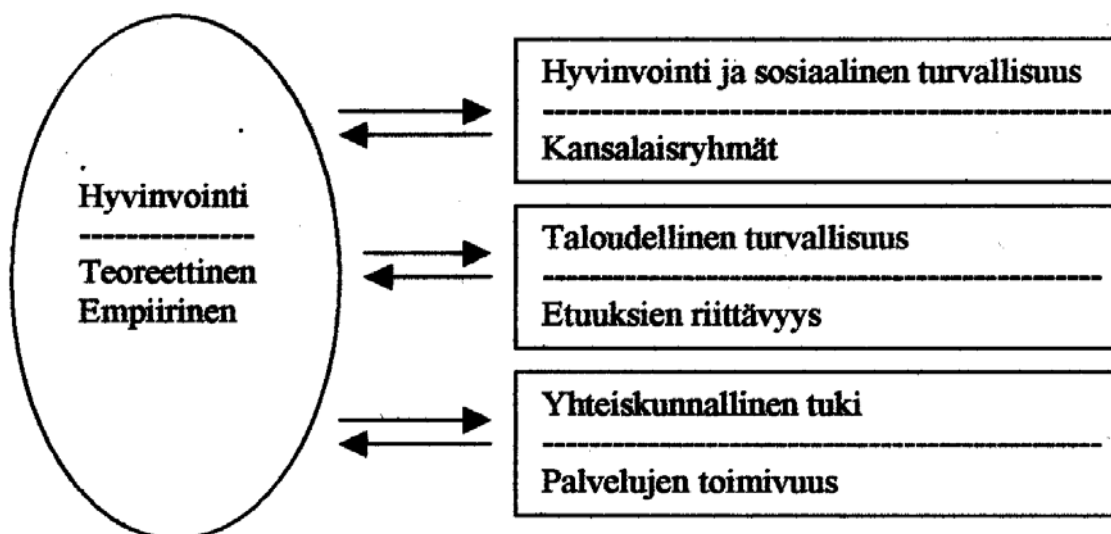
Sosiaalibarometri on hyvinvoinnin mittari, koska barometri-
tyyppinen tutkimus antaa täsmällisempää tietoa hyvinvoinnin to-
dellisesta tilanteesta kuin esimerkiksi erilaiset trendiennusteet.
Barometri reagoi herkemmin muutoksiin ja on siten hyvinvoinnin
mittarina todellista tilannetta kuvaava. Hyvinvoinnin tulkkeina
toimivat palvelujärjestelmän toimijat ja tuottajat. He ovat asian-
tuntijoita kentällä omassa työssään. Heillä on ensisijaisesti oman
toimialan näkemys siitä, miten palvelujärjestelmä toimii tai mitä
kehittämisen tarpeita siinä ilmenee. Siten sosiaalibarometri toimii

palvelujärjestelmän toimijoiden äänenä kentältä julkisuuteen. Asiantuntijoiden arviointi todellisesta tilanteesta tulee barometrin kautta objektiiviseen tutkijaryhmän tarkasteluun.

1.4 Tutkimusasetelma

Tutkimuksessani tarkastelen hyvinvointia teorian ja empirian välisenä vuoropuheluna. Tarkastelun painopiste on sosiaalibarometrin tuottamassa hyvinvointikuvassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Eri osatekijöiden välistä vuoropuhelua havainnollistan seuraavan tutkimusasetelman avulla. Hyvinvointia ilmiönä voidaan kuvata eri osatekijöiden yhteisvaikutuksena, koska mikään yksittäinen tarkasteltavana oleva komponentti ei yksinään takaa hyvinvointia suomalaisessa yhteiskunnassa.

Hyvinvointipalvelujärjestelmän toimivuutta käsittelem kontekstisidonnaisesti eli kukin palveluntuottaja arvioi vain tuottamiensa palveluiden toimivuutta. Sen sijaan kaikkien kolmen vastaajaryhmän arviot ovat mukana tarkasteltaessa hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista eri kansalaisryhmillä sekä etuuksien riittävyyttä taloudellisen turvallisuuden takaajana. Vastaajaryhmien vastausten keskinäinen vertailu on mahdollista graafisten kuvioiden ja ristiintaulukoiden avulla. Tutkimusasetelman avulla tarkastelen hyvinvoinnin toteutumista ja vastaan edellä esitettyihin tutkimustehtäviin.

Kuvio 4. Tutkimusasetelma.

Kuvion vasen puoli sisältää hyvinvointikäsitteen teoreettisen ja empiirisen tarkastelun. Empiirisen luvun ensimmäisessä osassa (luku 3) tarkastelen hyvinvointia teoreettisena käsitteenä ja ilmiönä lähinnä 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun kotimaisen ja ulkomaisen kirjallisuuden pohjalta. Käsitevuoropuhelun empiirinen näkökulma muodostuu sosiaalibarometriaineistojen muodostamasta hyvinvointikäsitteestä. Vertailen vuosien 1996 ja 2001 sosiaalibarometriä sosiaalipoliittisia julkilausumia hyvinvointipoliittisina kannanottoina. Se, miten kannanotot ovat muuttuneet vuodesta 1996 vuoteen 2001, peilaavat hyvinvointikäsitteen sisällön ja suomalaisen yhteiskunnan muuntumista ja muuttumista.

Kuvion yläosan oikea puoli sisältää hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden tarkastelun. Empiirisen osan toisessa luvussa (luku 4) tarkastelen eksploratiivisen faktorianalyysin avulla hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista eri kansalaisryhmillä hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Eksploratiivinen faktorianalyysi muodostaa faktorit ilman ennakkoon asetettuja oletuksia. Faktoreiden muodostumista ja muuntumista tarkastelen johtavan teeman mukaisesti taulukkona, josta ilmenee faktoreiden muuntuminen ja pysyvyys. Faktoriin korreloituu eri kansalaisryhmiä, joiden hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista kuvaa yhteinen nimittäjä tai ominaisuus. Näiden ominaisuuksien arvioituja muutoksia havainnollista graafisten kuvioiden avulla.

Kuvion keskiosan oikea puoli käsittää taloudellisen turvallisuuden toteutumisen osana hyvinvointia. Empiirisen osan kolmannessa luvussa (luku 5) tarkastelen eksploratiivisen faktorianalyysin avulla taloudellista turvallisuutta rahana maksettavien etuuksien riittävyytenä hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Faktoreiden muodostumista ja muuntumista tarkastelen johtavan teeman mukaisesti taulukkona, josta ilmenee faktoreiden muuntuminen ja pysyvyys. Muodostuneita faktoreita eli tutkimustuloksia havainnollistan graafisten kuvioiden avulla. Tässä luvussa etuuksien riittävyyden lisäksi pyrin selvittämään etuuksien myöntämisperusteita, koska niiden tietäminen ja tunteminen on välttämätöntä eri etuuksien luonteen selvittämiseksi.

Kuvion alaosan oikea puoli käsittelee palvelujen toimivuutta osana hyvinvoinnin toteutumista. Empiirisen osan neljättä lukua (luku 6) käsittelen klusterianalyysin (k:n keskiarvo) avulla. Hyvinvointipalvelut: kunnan sosiaalipalvelut, Kansaneläkelaitoksen palvelut ja työhallinnon palvelut käsittelen kunkin omassa kontekstissaan itse palvelun tuottajien arvioimana, jolloin niiden toimivuudesta saa täsmällisemmän kuvan kuin niitä käsittelee irti kontekstistaan yhtenä tarjottavien palvelujen kokonaisuutena. Klusterianalyysin pohjalta muodostuneet klusterit tai ryhmittymät nimeän palvelujen toimivuutta kuvaavan keskiarvon mukaan. Tässä luvussa pyrin selvittämään kunkin palveluntuottajan toimintaperiaatteita sekä tarjottavien palvelujen toimivuutta.

Kaikki neljä tutkimuksessa mukana olevaa komponenttia kuvaavat osaltaan suomalaisten hyvinvoinnin muodostumista. Tutkimuksessa pyrin selvittämään hyvinvointia ja sen osa-alueita palveluntuottajien näkökulmasta kvantitatiivisin tutkimusmenetelmin. Aineistoanalyysien tuloksia esitän mahdollisimman selkeästi graafisina kuvioina tai taulukoina. Analyysiajojen tulokset ja muodostuneet faktorit ja klusterit perinteisesti esitettyinä ovat liitteinä. Perinteistä esitystapaa edustavat esimerkiksi Klavuksen ja Häkkisen (2000, 133 – 136) suorat listaukset analyysituloksista ja merkitsevyyseroista t-testin mukaan. Toisena esimerkkinä voisi olla Hoppingin (2003, 190 – 192) esittämät polkukuviot korrespondenssianalyysin tuloksista. Esitystavat ovat toimivia. Ne eivät kuitenkaan välttämättä avaudu ensilukemalla asiaan vihkiytymättömälle lukijalle. Sen vuoksi pyrin työstämään perinteisen analyysien esitystavan pohjalta selkeitä ja helposti luettavia taulukoita.

2 HYVINVOINNIN MONIULOTTEISUUS

2.1 Hyvinvointikäsite

Hyvinvoinnilla tähdätään maksimaaliseen positiiviseen tilaan, jonka valtion toimintamuodot voivat tarjota kansalaisilleen. Hyvinvointiin tähtäävällä toiminnalla on valtiolliset reunaehdot, jot-

ka ovat poliittisten päättäjien määrittelemät ja lainsäädännöllä vahvistetut. Tämän luvun ensimmäisessä osassa tarkastelen hyvinvointikäsitettä niin kotimaisen kuin ulkomaisen kirjallisuuden pohjalta; miten sosiaalityö tutkijat näkevät sen sisällön ja muotoutumisen.

Hyvinvointikäsitteelle on tyypillistä venyvyys ja moniulotteisuus. Kyse ei ole suppeasti vain valtion sosiaalisista tehtävistä, vaan siihen sisältyy muun muassa koulutus ja työvoimapolitiittiset tehtävät. Valtion hoitamat sosiaaliset tehtävät ovat laajentuneet ja siten on syntynyt hyvinvointivaltion käsite. Käsitteellä kuvataan kehitysmalleja ja sosiaalipoliittisia järjestelmiä. Siihen voidaan ajatella sisältyvän idean pohjoismaisen reformistisen mallin parimmuudesta. (Beresford & Croft 1986, 3 – 4; Honkanen 1995, 7; Kinnunen 1998, 26; Hill 2003, 1 – 7.) Hyvinvointi reformitutkimusta Gordon ja Walberg (2003, 3 – 4) luonnehtivat monisäikeiseksi, jossa voivat painottua eri tutkimussuuntausten näkemykset. Hyvinvointitutkimuksessa ja erityisesti uudistuksissa painottuvat erilaiset taloudelliset, koulutukselliset, psykologiset, sosiologiset ja poliittiset näkökannat sekä sosiaalityön toimintakentän periaatteet. Poikkitieteellisyys onkin suosittu hyvinvointitutkijoiden tutkimusotteena.

Yhteiskunnan hyvinvoinnin arvioiminen merkitsee Allardtin (1980, 13) mukaan todellisen maailman vertailua toivottuun maailmaan. Toivottu tila käsitetään yleensä sellaiseksi, että se on käytännössä saavuttamaton. Pelkästään havaitun ja toivotun maailman vertailusta tulee epärealistinen. Oma subjektiivinen hyvinvointi on Hillin (2003, 7) tulkitsemana kiinni omasta toiminnasta, työnsaantimahdollisuuksista, perheen ja ystävien tuesta sekä yhteyksistä ei-valtiollisiin organisaatioihin; esimerkiksi Hoppingin (2003, 180) kuvailemaan yhdistykseen Generations of Hope, joka perustettiin vuonna 1993 Illinoisin osavaltioon Yhdysvalloissa. Hillin tavoin Barnes (1997, 1 – 11) on kuvannut, miten ihmiset kehittävät omia sosiaalisia systeemejään tukeakseen toisiaan vaikeissa tilanteissa. Yhteistoiminnan tavoitteena on estää syrjäytymistä ja samalla vaikuttaa hyvinvointivaltion tuottamiin palveluihin.

Hyvinvoinnin tasoa arvioitaessa on tärkeää verrata todellisia tilanteita eri yhteiskuntien välillä tai eri aikoina. Tässä tutki-

muksessa vertailen hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioita hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta eri väestöryhmillä vuosina 1998 – 2001, etuuksien riittävydestä taloudellisen perusturvallisuuden takaajana vuosina 1996 – 2000 ja palvelujen toimivuutta yhteiskunnallisina tuen muotoina vuosina 1996 ja 2001.

Hyvinvoinnin analyysi edellyttää toivotun asiutilan hyvän yhteiskunnan mallia. Määrittely kohtaa erimielisyyksiä keskustelun mennessä julkilausumien ulkopuolelle. Hyvän yhteiskuntamallin rakentamista vastaan voidaan esittää argumentteja. Hyvinvoinnin rakentaminen vaatii toimintaa, myös oman hyvinvoinnin määrittelyä. Esimerkiksi huonot olosuhteet voidaan määritellä empiirisesti jokseenkin yksimielisesti, kun taas ihanteellisena tilana määriteltynä hyvälle yhteiskunnalle ei ole olemassa empiirisiä perusteita. (Allardt 1980, 14 – 15; Beresford & Croft 1986, 3 – 4; Barnes 1997, 1 – 11; Järvelä 1999, 125; Gordon & Walberg 2003, 4; Hill 2003, 7.) Jokainen ihminen siten määrittelee henkilökohtaisesti oman hyvinvointinsa tilan. Patton (1990, 94 – 98) liittyy tähän hyvinvoinnin määrittelyyn asiakkaiden kokemusnäkökulman, joka on sidoksissa heidän kokemusmaailmaansa ja tarpeisiinsa.

Vaikka valtio tarjoaisi hyvinvoinnin toiminnalliset reunaehdot erilaisina palveluina ja etuuksina, yksilö viimekädessä ohjaa oman elämänsä valintoja ja hyvinvointinsa sisältöä. Ne ovat valintoja ja ratkaisuja, jotka jokainen tekee itse omakohtaisesti. Hyvinvointikeskustelu herättää tunteita ja siihen on liitetty erilaisia arvoja. Hyvinvoinnin arvoulottuvuuksia on pohtinut muun muassa Erik Allardt (1980, 15 – 16), jotka hän on tiivistänyt seuraavaan kolmeen seikkaan:

- 1 ”Tietoon siitä, mistä ihmiset kärsivät,
- 2 tietoon niistä tavoitteista, joita ihmiset ilmaisevat yhteiskunnallisella toiminnallaan ja
- 3 tietoon ihmisten kielellisesti ilmaisemista arvostuksista ja toivomuksista.”

Hyvinvointikeskustelua on perusteltu teoreettisesti. On kysytty, että mihin voidaan perustaa väitteet siitä, mikä on tärkeää hyvinvoinnissa? Mitkä ovat hyvät ja huonot olosuhteet ja mitkä ovat

tärkeimmät hyvinvoinnin ulottuvuudet? Onko olemassa objektivisia hyvien ja huonojen olosuhteiden kriteereitä? Toiseksi on kysytty hyvinvoinnin sisältöä. Missä laajuudessa hyvinvointivaltio kohtaa kansalaistensa tarpeet? Kuinka paljon hyvinvointi tutkimuksessa voidaan keskittyä aineelliseen hyvinvoinnin tarkasteluun? Toisaalta hyvinvointivaltiota kaventaa alhaaltapäin vaikuttavat paikallistason viranomais- ja kansalaistoimijat sekä yksilöistynevät kansalaiset ja toisaalta ylhäältäpäin vaikuttavat valtiolliset ja ylikansalliset yhteistyöjärjestelmät sekä monikansalliset yhtymät globalisaatio-prosesseineen. Suomessa on samaan aikaan tietoisesti purettu keskushallinnon säätelyjärjestelmiä ja samalla heikennetty niihin liittyneitä politiikan tekemisen ja vallankäytön mahdollisuuksia. Vastuuta ja valtaa on tietoisesti siirretty kunnille päättäen asioistaan. (Allardt 1980, 18; Simpura 1999, 8; Hill 2003, 8.) Kuitenkin aineellinen hyvinvointi, esimerkiksi käytettävissä olevat tulot kuukautta kohden, on inhimillisesti tärkeä taloudellinen resurssi, jotta ihmiset voisivat hankkia itselleen elämän kannalta välttämättömimmät hyödykkeet kuten ruoan ja lämpimät vaatteet. Siten voidaan olla samaa mieltä Glyptisin (1989, 76 – 79) ja Leonardin (1997, 35 – 37) kanssa siitä, että työtä voidaan pitää osoituksena ihmisen yhteiskunta-tarpeellisuudesta hyvinvoinnin peruspilarina, koska työttömän ihmisen on rakennettava uudelleen osa elämänsä rakenteista ja haettava mielekästä tekemistä työmarkkinoiden ulkopuolelta kokeakseen hyvinvointia ja ollakseen hyvinvoiva. Työ ei siten ole pelkkää materialismia, vaikkakin se on tärkeä toimeentulon perusta. Sen lisäksi työ tuo mukanaan sosiaalista solidaarisuutta.

Sosiaalipoliittinen tutkimus etsii Kinnusen (1998, 26) mukaan vastauksia ongelmiin ajankohtaisista sosiaalisista muutoksista. Hyvinvointia voidaan tutkia elinolosuhteiden, subjektiivisen kokemisen, voimavarojen ja tarpeiden näkökulmista. Hyvinvointia voidaan tarkastella negatiivisten vajausten ja positiivisten mahdollisuuksien kautta. Thompson ja Raikes (2003, 167) sekä Hill (2003, 8 – 9) pohtivat sosiaalipolitiikan uskottavuutta hyvinvoinnin perustana. He pohtivat tekstissään sitä, että mikäli joku uskoo politiikan olevan väärää tai tehotonta, silloin olisi syytä nostaa esiin se seikka, miksi näin on. Usein kritiikki kohdistuu menneisyyden virheisiin. Sen vuoksi olisikin tärkeää tarkastella sosiaali-

politiikkaa aina sen poliittista taustaa vasten, ei irrallaan siitä. Tämän lisäksi Rieger ja Liebfried (2003, 2) muistuttavat, etteivät sosiaalitieteen argumentit ratkaise politiikan ongelmia, vaan ongelmien ratkaiseminen on poliitikkojen tehtävä. Heidän tutkimuksensa ei lähde ratkaisemaan globalisaation ongelmia sosiaali- ja taloustieteellisin keinoin eivätkä esitä viisauksia siitä, miten ne ehkä tulisi ratkaista.

Tutkimus tähtää tuomaan esille yhteiskunnallisia epäkohtia: Niitä asioita, joista ihmiset kärsivät tai heillä on resurssivajeita. Tutkimus ei siten lähde tekemään politiikkaa ja kritisoidaan ankarasti poliittisia päättäjiä, vaikka kritiikitutkimuksiakin on esitetty. Hyvinvointi on paljon enemmän kuin joukko valtiollisia toimenpiteitä. Allardt (1976, 50; 1998) jaottelee hyvinvoinnin koostuvan kolmesta osatekijästä. Elintason (having) hänen määrittelemänä kuuluvat terveys, tulot, asumistaso, työllisyys ja koulutus. Elintason lisäksi hyvinvointiin olennaisena osana kuuluvat yhteisyyssuhteet (loving), jotka koostuvat paikallis- ja perheyhteydestä sekä ystävyys-suhteista. Näiden lisäksi Allardt näkee osana hyvinvointia erilaiset itsensä toteuttamisen muodot (being), joita ovat arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit ja vapaa-ajan toiminta. Wellman ja Wortley (1990, 558 – 559) pohtivat hyvinvoinnin sisältöä yhteiskunnan tarjoaman sosiaalisen tuen ja –turvallisuuden kautta. ”The social support that community members provide is a principal way by which people and households get resources, along with market exchanges (as purchases, barter or informational exchanges), institutional distributions (by the state or other bureaucracies as citizenship rights, organizational benefits or charitable aid), and coercive appropriations (by interpersonal or institutional bullies)”. Wellmanin ja Wortleyn sekä Allardtın jaottelut hyvinvoinnin ydinkohdista ovat suhteellisen yhteneväiset. He pohtivat asioita, jotka ovat oleellisia määriteltäessä hyvinvoinnin ulottuvuuksia.

Allardt (1980, 21 – 23) ja Hill (2003, 8 – 9) pohtivat hyvinvoinnin määrittelyä tarvekäsitteen avulla. Silloin hyvinvointi ymmärretään tilana, jossa yksilöllä on mahdollisuus saada kaikki keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi. Tarvekäsité on ongelmallinen hyvinvoinnin määrittelyssä, koska se on kaksitahoinen käsite. Kun ihminen pyrkii tyydyttämään tarpeitaan, hän pyrkii tiettyyn

tavoitteeseen. Hyvinvointi subjektiivisena käsitteenä Noposen (1971, 14 – 15) ja Hillin (2003, 7) mukaan on yksilön omasta kokemuksesta kiinni: Tunteeko hän itsensä hyvinvoivaksi vai ei. Käsite tulee silloin määriteltyä subjektiivisesta näkökulmasta.

Hyvinvointikäsitteen Kinnunen (1998, 27) positiioi välittömiin 1) yksilöllisiin aineellisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin, 2) yksilön toiminta-, elämäntapa- ja elämänhallintaresursseihin ja 3) yhteiskunnallisiin toiminta- ja jakomekanismeihin sekä jakoprosesseihin, joiden kautta hyvinvointi realisoituu ihmisten elämässä. Lisätauksen perusteella hyvinvointia voidaan tarkastella objektiivisesta, normatiivisesta ja subjektiivisesta näkökulmasta. Objektiivinen näkökulma korostaa tieteen keinoin määriteltyä hyvinvoinnin tasoa, kun taas normatiivinen lähestymistapa nojaa vankasti valtion säätämiin lakeihin kuten sosiaalisiin oikeuksiin. Subjektiivinen näkökulma kuvaa yksilöiden ja ryhmien itse määrittelemää hyvinvoinnin tasoa. Individuaalisen hyvinvoinnin ajatus sisältää hyvinvointivaltion keskeiset arvot, jotka ovat tasa-arvo, vapaus, demokratia, solidaarisuus, turvallisuus ja taloudellinen tehokkuus. Taloudellista kohtaa arvioitaessa ei ole Järvelän (1999, 125) määrittelemänä itsestään selvää, että valtion taloudellinen kasvu lisäisi hyvinvointia kaikilla kansalaisilla.

Yhteiskunnan muutoksen myötä myös ihmisten omakohtaiset kokemukset ja reagoitavat omaan elämänhallintaan ja elämän muutoksiin muuttuvat. Siten yksilö on sidoksissa sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen kontekstin vaikutukseen. Hyvinvoinnin sisältöä, rakennetta ja vajauksia voidaan tarkastella yksilön, perheiden, paikallisyhteisöjen ja koko yhteiskunnan näkökulmasta ajallisina prosesseina. Ajattelun lähtökohtana on ihmiselämän dynaamisuus ja konstruktivisuus eli ihmisen subjektiviteetti muodostuu siitä sosiaalisesta järjestyksestä, jossa hän elää. Elämää ja sen muutoksia värittää hyvinvointi ja hyvinvoinnin negatiivisten alati muuttuva tila. (Layder 1994, 3; Fornäs 1995, 16; Leonard 1997, 33; Kinnunen 1998, 26.)

Hyvinvointivaltion pohjoismaiset erikoispiirteet eivät Allardtin (1986, 108) ja Julkusen (1992, 35) mukaan koostu pelkästään julkisen sektorin suuruudesta, vaan pikemminkin tavasta, jolla palvelut ja etuudet sekä sosiaaliturva on organisoitu. Organisoin-

nissa valtion ohjaava rooli on monitahoinen. Hyvinvointijärjestelmä tähtää laaja-alaisuuteen kolmella tavalla:

- 1 Hyvinvointi ja huolenpito ei ole tarkoitettu vain erityisryhmille vaan kaikille kansalaisille. Esimerkkinä tästä on kaikkia kansalaisia koskeva sairausvakuutusjärjestelmä ja kansaneläke.
- 2 Hyvinvointiohjelmat on institutionalisoitu lainsäädännöllä. Kansalaisilla on lain mukaan oikeus sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaaliturvaan. Liberaalisen uskomuksen mukaan individuaalinen vastuu itsestä on korvautunut kollektiivisella vastuulla auttaa kaikkia saavuttaakseen mahdollisimman hyvän elintason.
- 3 Hyvinvointisopimuksien on oletettu kattavan laajasti eri elämäntilanteet kuten perheen, vapaa-ajan ja poliittisen osallistumisen.

Hyvinvoinnin rakentuminen on Honkasen (1995, 9) ja Hoppingin (2003, 180 – 184) mukaan merkinnyt perinteisten yhteisöjen ja yksityisten työnantajien tarjoaman turvan korvautumista monilta osin valtion organisoidulla sosiaaliturvalla ja palveluilla. Myös erilaiset yhteiskunnalliset ohjelmat tarjoavat sekä materiaalisia että hallinnollisia rakennusaineita tukea antavien suhteiden toimintaan. Julkinen palvelujärjestelmä lisää kansalaisten tasa-arvoa, koska he kaikki kuuluvat kansalaisuutensa perusteella palveluiden piiriin. Institutionaalinen hyvinvointijärjestelmä luo Allardtin (1999, 21) tulkitsemana tasa-arvoisuutta tarveharkinnan sijaan. Hyvinvointi pyritään saamaan aikaan poliittisin keinoin eikä markkinamekanismein. Malli on siten hyvin yksilökeskeinen. Se lähtee oletuksesta, että hyvinvoinnin lähde on institutionaalinen joko poliittinen tai taloudellinen. Ymmärtääkseen niitä sosiaalipolitiikkaan vaikuttavia tekijöitä täytyy mallin Stoeszin ja Saundersin (1999, 381) sekä Hillin (2003, 9) mukaan perustua useampiin tekijöihin. Taustalla vaikuttavat sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet, jotka luovat tarpeen sosiaalipolitiikalle.

Sosiaalipolitiikan tarpeesta ja laajuudesta on keskusteltu paljon hyvinvointivaltion kriisiytymisen myötä. Hyvinvoinnin pelastamiseksi ja kustannusten säästämiseksi on käytetty supistuksia ja

juustohöylää. Ymmärtääkseen sen, mistä pohjimmiltaan on kyse, on syytä palata sosiaalipolitiikan juurille: Mistä kaikki alkoi. Kuusen (1963, 38) 60-luvun sosiaalipoliittinen analysointi sopii hyvin tämän päivän keskusteluun hyvinvoinnista. Hänen määrittelynsä sosiaalipolitiikasta kuuluu seuraavasti:

”Kun esidemokraattisena aikana sosiaalipolitiikkaa harjoitettiin ylhäältäkäsin, tällöin toiminta sai, kuten todettiin, hyvän-
tekeväisen, suojelevaisen luonteen. Tällöin hyväntahtoinen yhteiskunta otti heikot väestöryhmät suojelekseensa. Nyt 1960-luvulla, kun sosiaalipolitiikkaa harjoitetaan kansasta käsin, yhteiskuntaryhmien välisenä ja sisäisenä asiana, ei työväen-luokkaa eikä muitakaan yhteiskuntaryhmiä oteta enää yhteiskunnan suoje-
lukseen, vaan kukin ryhmä ottaa itse yhteiskunnalta ne edut, mi-
hin ryhmän poliittinen voima ulottuu. Sosiaalipolitiikan painopis-
te on siten siirtynyt heikkojen yksilöiden ja ryhmien tukemisesta kansalaisten keskinäiseen tulojen tasoitukseen.”

Tulontasauksesta hyvinvointikeskustelussa on pohjimmiltaan kysymys. Sosiaalipolitiikan laajensi hyvinvointipolitiikaksi Tuomiojan (1999, 49) mukaan se, ettei poliittisena työn kohteena ollut enää pelkästään tarveharkinnan perusteella köyhin kansanosa vaan koko väestö. Hyvinvointikeskustelua on Hill (2003, 9, 14) luonnehtinut värittyneeksi kompleksisuudeksi politiikan, yhteiskunnan ja kansalaisten välillä. Sen vuoksi olisi syytä muistaa maakohtainen, historiallinen dimensio, johon hyvinvointitekijät perustuvat.

Sosiaalipolitiikan tavoitteet ja menetelmät määräytyvät sen mukaan, millaisessa yhteiskunnassa sitä toteutetaan ja tutkitaan. Hyvinvointiyhteiskunnan kannalta Mishran (1990, 18 – 19) ja Kinnusen (1998, 25) sekä Hillin (2003, 9 – 11) mukaan on kysymyksessä sosiaalipolitiikka, jossa korostuvat poliittiset, käytännölliset ja moraalis-eettiset näkökulmat. Sosiaalipolitiikan toteutuminen on nähtävä poliittisena prosessina. Samalla pyritään luomaan uudenlaisia toimintatapoja ja kanavia ihmisten hyvinvoinnin toteutumiseksi sekä poistamaan ja ehkäisemään huono-osaisuutta. Viimeisten vuosien sosiaalipoliittiset muutokset ovat laajentaneet sitä myös kolmannen sektorin alueelle.

Hyvinvointi on käsitteenä moniulotteinen ja monisäikeinen. Sitä on mahdotonta määritellä lyhyesti, koska hyvinvoinnin luon-

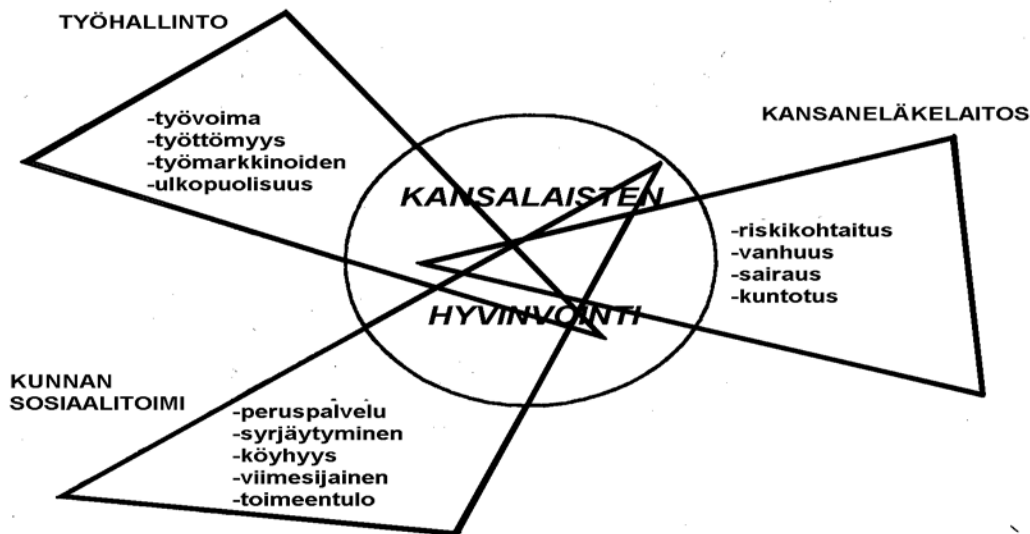
teeseen kuuluu sosiaalipoliittinen tausta, josta se kehittynyt nykyiseen muotoonsa. Sosiaalipolitiikka hyvinvointipolitiikkana pyrkii vastaamaan kansalaistensa muuntuviin tarpeisiin. Sosiaalibarometri on tutkimus, jolla on kartoitettu vuodesta 1991 lähtien kansalaisten hyvinvoinnin toteutumista hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta. Seuraavaksi pyrin selvittämään, millainen sosiaalibarometrin hyvinvointikäsite on.

2.2 Sosiaalibarometrin hyvinvointikäsite

Sosiaalibarometri on hyvinvointipalvelujen tuottajien arvio nykyisestä, tulevasta ja toteutuneesta hyvinvoinnista suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalibarometriraportissa tutkijaryhmä osallistuu hyvinvointikeskusteluun erilaisten sosiaalipoliittisten julkilausumien ja strategioiden kautta. Siten hyvinvointikuvaksi muodostuu hyvinvointipalvelujen tuottajien subjektiivinen näkemys.

Hyvinvointikäsitteelle on ominaista historiallisuus, ideologisuus ja venyvyys sekä monisäikeisyys. Käsitteen voi jossain suhteessa sanoa implikoivan määrittelijäänsä. Sosiaalibarometrissa hyvinvointi –käsitettä ei eksplikoidusti johdeta yhteiskuntatieteellisistä teorioista eikä operationalisoida sitä tarkasti. Yhteiskunnallisten ilmiöiden käsitteellistäminen ja sitä kautta operationalisointi on tapahtunut tutkijaryhmän sisäisenä työnä alkaen vuodesta 1991. (Eronen ym. 1996, 5; Eronen ym. 2001, 6.) Kuitenkin hyvinvointikäsitettä on sosiaalibarometrissa tarkasteltu monipuolisesti. Moniulotteisuus käy ilmi sisällöltään kattavasta kyselystä hyvinvointipalvelujen tuottajille.

Sosiaalibarometrin tarkoituksena on tuottaa asiantuntija-arvio kunkin vastaajan toimialueen lähimenneisyydestä, nykytilanteesta ja tulevasta kehityksestä. Sosiaalibarometrissa korostuvat hyvinvointipalveluja tuottavien organisaatioiden johtavassa asemassa olevien ihmisten näkemykset sekä käytännön työn kokemukset. (Eronen ym. 1998, 5; Eronen ym. 1999, 5.) Tutkimuksessa ovat mukana sosiaalitoimen, työhallinnon ja Kansaneläkelaitoksen vastaajat, koska nämä vastaajaryhmät ovat olleet mukana sosiaalibarometrikyselyssä vuosina 1996 – 2001. Seuraavassa olevassa kuviossa tulee esille kolmen vastaajan näkökulmat hyvinvoinnin tuottamiseen.

Kuvio 5. Palvelujärjestelmän toimijoiden erilaiset näkökulmat kansalaisten hyvinvoinnin tuottamiseen. (Eronen & Kinnunen 1996, 7.)

Edellisen kuvion perusteella voisi sanoa, että sosiaalibarometrissa yhdistyvät eri hyvinvointipalvelujen tuottajien näkemykset sosiaalipolitiikan toimivuudesta kuntatasolla. Jokainen vastaaja heijastaa kokonaisnäkemysensä oman toimialansa sekä toimipaikkansa sosiaalisen kontekstin tilanteesta sekä seuduittain että kunnittain.

Mielenkiintoisen näkökulman sosiaalibarometri tuo yhteiskunnalliseen keskusteluun erilaisten päätelmien, ulottuvuuksien, haasteiden ja strategioiden kautta. Vuoden 1996 sosiaalibarometrissa listataan 'Alueellisen sosiaalipolitiikan toimintastrategioita', vuonna 1997 päätelmät on nimetty otsikolla 'Heikenevän hyvinvoinnin tie'. 1998 sosiaalibarometri kysyy päätelmissään 'Mitä tehtävä'? Vuoden 1999 sosiaalibarometrissa päätelmät käsittelevät yleisesti väestöryhmien hyvinvointia, kansalaisten toimeentuloa, alueellista polarisaatiota, hyvinvointipalvelujen tuottajien reagoitintapojen eriytymistä sekä sosiaali- ja terveysjärjestöjä. Vuonna 2000 sosiaalibarometri käsittelee keskeisissä päätelmissään 'Menestyjien, pärjääjien ja häviäjien hyvinvointia', 'Kahtia jakautuvaa maata' sekä 'Mukautuvaa etuus- ja hyvinvointipalvelujärjestelmää'. Sosiaalibarometri 2001 käsittelee päätelmissään 'Neljää hyvinvoinnin muutossuuntaa'. (Ero-

nen ym. 1996, 10 – 11; Eronen ym. 1997, 14 – 15; Eronen ym. 1998 – 18, 16; Eronen ym. 1999, 10 – 17; Eronen ym. 2000, 7 – 16 ; Eronen ym. 2001, 9 – 17 .) Nämä päätelmät ja strategiavaihtoehdot tutkijaryhmä esittää sosiaalibarometri-raportissaan ennen tulos- ja taulukko-osioita, kuten barometri-tyyppisiin tutkimuksiin kuuluukin.

Seuraavaksi vertailen sosiaalibarometrissa julkaistuja sosiaalipoliittisia julkilausumia vuodelta 1996 vuoteen 2001. Näiden sosiaalipoliittisten strategioiden tai päätelmien vertailun aikadimensio on kuusi vuotta. Se on lyhyt aikaperspektiivi tarkastella näinkin laajaa kohdetta kuin hyvinvointi, mutta tarkoitukseni on tarkastella hyvinvointikäsitettä sosiaalibarometrissa. Miten se on julkilausuttu vuonna 1996 ja taas vuonna 2001? Onko näiden vuosien aikana tapahtunut hyvinvointi käsitteellistämässä muutoksia ja mihin suuntaan?

Vuoden 1996 sosiaalibarometri nostaa esiin viisi haastetta vaihtuvien elämäntilanteiden ja ennakoimattomien sosiaalisten tuen tarpeiden ja epätasa-arvoisuuden ehkäisemisen näkökulmasta (Eronen ym. 1996, 10). Sekä sosiaalinen tuki että epätasa-arvoisuuden ehkäiseminen tähtäävät kansalaisten hyvinvoinnin kohentamiseen, koska sosiaalipoliittisilla keinoilla tähdätään koko kansan hyvinvoinnin kohentamiseen, ei vain heikoimmassa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnin parantamiseen. (ks. myös Thompson & Raikes 2003; Rieger & Liebfried 2003.)

Ensimmäinen sosiaalipoliittinen haaste vuonna 1996 liittyy perustoimeentuloturvajärjestelmän kokonaisuudistukseen. Tutkijaryhmän mielestä järjestelmän herkkyyttä tunnistaa toimeentulovajauksia tulisi parantaa. Toisena haasteena tulisi ottaa yli palvelutuottajarajojen painopistealueiksi pitkäaikaistyöttömät ja monitarpeiset lapsiperheet. Heidän lisäksi toiminnan painopistettä olisi kohdennettava mielenterveys- ja päihdeongelmaisten sekä pitkäaikaissairaiden asemaan kehittämällä avohuollon tukipalveluja. Kolmantena haasteena tulisi ottaa huomioon kansalaisten oma toiminta ja osallistuminen palvelujen suunnitteluun, mikä voisi toteutua käytännössä kokeiluluontoisilla hankkeilla valtiollisen, kunnallisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken. Neljäs sosiaalipoliittinen haaste koskee alueellisia kehityseroja, koska alueellisten kehityserojen kuva ei ole riittävä, se

vaatisi tietotuotannon lisäämistä. Viides haaste koskee alueellisia toimintamalleja ja niiden kehittämistä sosiaalipoliittisiksi ratkaisumahdollisuuksiksi. (Eronen ym. 1996, 10 – 11.) Näiden haasteiden kautta lokaalisesti toteutettava sosiaalipoliittikka lisäisi kansalaisten hyvinvointia ja poistaisi samalla epätasa-arvoisuutta eri väestöryhmien kesken. Esimerkiksi joukkotyöttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä ei valtio ole kyennyt poistamaan talouskasvunkaan aikana ja alle 25-vuotiaista nuorista 36000 on edelleen työttömänä (Pohjantähden alla 9.2.2003).

Vuoden 2001 sosiaalibarometri käsittelee hyvinvoinnin ulottuvuuksia neljän eri piirteen avulla (Eronen ym. 2001, 9). Näiden piirteiden avulla tutkijaryhmä esittää sosiaalipoliittiset epäkohdat, jotka vaativat niin julkista kuin paikallistakin huomiota. Sosiaalipoliittisin keinoin pyritään vaikuttamaan yhteiskunnassa vallitsevien epäkohtien poistamiseen ja sosiaali-barometrin tehtävänä on tuoda ne julkisen keskustelun tasolle.

Sosiaalibarometrissa on kirjattu ensimmäisenä piirteenä hyvinvoinnin kohenemisen vaikutukset suurimpaan osaan väestöä. Monet väestöryhmät ovat hyötäneet taloudellisen kasvun positiivisista seurauksista ja heidän osaltaan hyvinvoinnin yleiskuva on myönteinen. Kuitenkin taloudellisen kasvun positiivisia tuloksia tulisi kyetä jakamaan kaikille kansalaisille. Toinen piirre liittyy eriytyvään kehitykseen, johon sisältyy tulkinta kaksisuuntaisesta muutoksesta. Osalla Suomen kunnista on hyvä kyky huolehtia ihmisten hyvinvoinnista ja nämä kunnat reagoivat muuttuviin tilanteisiin. Osalla kunnista tilanne on huolestuttava, koska ne eivät kykene huolehtimaan ihmisten hyvinvoinnista eivätkä vastaamaan supistuvilla resursseilla ihmisten palvelutarpeisiin. Kolmas piirre liittyy tuotantoelämän ja elinkeinorakenteen muutokseen, kansainvälistymiseen ja muuttoliikkeeseen. Sosiaalipoliittiset tukijärjestelmät eivät ole kyenneet muuntumaan riittävästi muutoksen myötä. Siten palkkatyön ulkopuolella olevien ihmisten toimeentulon perusta heikkenee entisestään ja heidän yhteiskunnallisiin asioihin osallistumis-mahdollisuutensa vähenevät. Heidän elämäntilanteissaan riskialttius kasvaa. Syrjäytymisuhkaan vaikuttaa muun muassa köyhyys, mielenterveysongelmat, päihteiden liikakäyttö ja erilaiset elämäntilanteiden vajaukset sekä passiivisuus. Tässä on kyse tapahtuneista yhteiskuntarakenteen muutoksen seurauksista,

joita tulisi huomioida päätöksiä tehtäessä ja niiden negatiivisia vaikutuksia tulisi korjata. Neljäs piirre liittyy tuotannollistaloudellisen muutoksen sosiaalisiin seurauksiin. Seuraukset ilmenevät lisääntyvinä ja vaikeutuvina sosialisatiohäiriöinä. Yhteiskunnallinen ulkopuolisuus tulee näkyviin kiinnittymättömyytenä, lasten ja nuorten turvattomuutena, nuorisotyöttömyytenä, huume- ja päihdeongelmina sekä mielenterveysongelmina. (Eronen ym. 2001, 9 – 10.)

Sosiaalibarometri ottaa kantaa perustoimeentuloturvajärjestelmän toimivuuteen. Vuonna 1996 esitetään toimeentulovajauksien tunnistamiseen kehitettäviä välineitä, kun taas vuonna 2001 otetaan kantaa, ketkä pääsevät osallisiksi talouskasvun hyödyistä. Vaikka monet väestöryhmät hyötyvät talouskasvusta, se ei riitä, sillä hyödyn jakajiksi oletetaan pääsevän kaikki kansalaiset demokraattisessa yhteiskunnassa. Aina ei ole Järvelän (1999, 125) mukaan itsestään selvää, että kaikki kansalaiset pääsivät osalliseksi talouskasvun hyödyistä. Pohjantähden alla (9.2.2003) -ohjelmassa haastateltiin ihmisiä, jotka hakevat ruokansa pelastusarmeijan ruokapankista tai kirkon diakonilta. Heidän mukaan yhteiskunnassa vallitsee selvä kahtiajako ihmisten välillä. Menestyjät pärjäävät ja häviäjät putoavat yhteiskunnan kelkasta. Nopean muutoksen myötä uhka niin sosiaaliselle kuin fyysiselle slummiutumiseksi on näkyvissä; slummeihin tipahtelee myös keskiluokkaisia.

Päätelmissä korostetaan sitä, miten sosiaalipoliittisin keinoin voidaan pyrkiä kohti tasa-arvoisempaa hyvinvoinnin jakautumista kansalaisten kesken. Käytännössä hyvinvoinnin tasa-arvoisempaan jakautumiseen voidaan pyrkiä esimerkiksi laatimalla yhteistyössä asiakkaan kanssa hoito- ja palvelusuunnitelma ja myös toteuttamalla se. Näihin päätelmiin sisältyy aito huoli kasautuvasta huono-osaisuudesta. Honkanen (1995, 49) on listannut asioita, jotka hänen mielestään kuvaavat hyvin huono-osaisuuden ilmenymiä. Huono-osaisuutta kuvaavat: yksinäisyys, lyhyt elinikä, huonot terveysolot, asunnottomuus, slummit ja syrjäseudut, työttömyys, huonon koulutus ja pienituloisuus sekä kaikenlainen varattomuus. Kenenkään ihmisen ei ole kiitollista olla huono-osainen. Sosiaalipolitiikalla tähdätään huono-osaisuuden poistamiseen esimerkiksi mahdollistamalla jokaiselle halukkaalle pääsy

koulutukseen. Sosiaalibarometri on yksi väline, jolla sosiaalipoliitiikan keinoja ja niiden vaikuttavuutta hyvinvoinnin tuottamisen keinona tehdään näkyväksi.

Tuotannollistaloudellisten muutosten sosiaaliset seuraukset voivat näkyä erilaisina sosialisatiohäiriöinä. Yhteiskunnallinen ulkopuolisuus ja osallistumattomuus kokemuksina saattavat lisätä alakulttuurien muodostumista, joita leimaavat päihde- ja huumeongelmat. Yksilö luonnollisesti hakeutuu sellaiseen sosiaaliseen kontekstiin, jossa hän saa hyväksyntää ja arvostusta. Airio ja Niemelä (2002, 215) ovat tutkineet köyhyyden sukupolvittaista siirtymistä. Köyhyyden periytyminen on keskeinen komponentti puhuttaessa köyhyys- ja riippuvuuskulttuurista. Köyhyyskulttuurille on ominaista useat toisiinsa sidoksissa olevat sosiaaliset, taloudelliset ja psykologiset piirteet esimerkiksi kouluttamattomuus, huono taloudellinen tilanne ja osallistumattomuus laajempaan sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Vuonna 1996 sosiaalibarometri esitti haasteen alueellisten kehityserojen lisääntymisestä ja tietotuotannon lisäämisestä. Haasteeseen vastataan vuoden 2001 sosiaalibarometrissa kuntien eriytymiskehityksenä. Dualistinen eriytymiskehitys jakaa kunnat pärjääjiin ja häviäjiin. Reflektiivinen sosiaalipoliittinen toimintatapa kuntatasolla takaa muutoksissa mukana pysymisen, kun taas fiksoituneet toimintatavat jähmettävät kunnallista toimintaa. Taustalla ei ole haluttomuus puuttua toimintatapoihin, vaan pienenevillä resursseilla toiminta väjäämättä supistuu eikä kansalaisten lisääntyviin hyvinvointitarpeisiin voida vastata täydellisesti. Sosiaalipoliitiikan lähtökohtina sosiaalibarometri olettaa olevan paikalliset olosuhteet ja niiden hyödyntämisen. Paikalliset olosuhteet huomioiva sosiaalipoliittinen toiminta vastaa tämän käsityksen mukaan kuntalaisten tarpeisiin ja toteuttaa siten alkuperäistä hyvinvointiin tähtäävää tehtäväänsä. Hyvinvointipalvelujen tarjontaan ja mahdollisiin supistuksiin vaikuttaa ratkaisevasti muuttoliikkeen voimakkuus ja sen välittömät ja välilliset kerrannaisvaikutukset. (Liite 3)

Hyvinvointiin vaikuttaa Giddensin (1999, 32) mukaan tuotantoelämässä tapahtuvat muutokset, globalisaatio sekä muuttoliike. Monelle kunnista muutosvauhti saattaa olla liian raju ja kiivas, jolloin talouselämän kilpailussa häviäjiä tulee väistämättä. Liian

suuret yksiköt eivät ole väestömäärältään pienten kuntien hallittavissa. Globaali kehitys tarjoaa potentiaalisia työ- ja opiskelupaikkoja usein kasvukeskuksissa, joihin muuttaa ihmisiä eniten ehkä korkean työttömyyden alueilta. Muuttoliikkeestä aiheutuu sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia niin lähtökunnalle kuin muuttajat vastaanottavalle kunnalle. Vaikuttaa siltä, ettei millään poliittisilla keinoilla voida taata tasaista hyvinvoinnin jakaantumista ja yhtenäistä aluekehitystä.

Sosiaalibarometri painottaa hyvinvoinnin takaajana sosiaalipoliittisia keinoja ja niiden kehittämistä alueellisia tarpeita vastaaviksi esimerkiksi erilaisten kokeiluhankkeiden avulla. Alueelliset toimintamallit toimivat sosiaalipoliittisina ratkaisumahdollisuuksina erityistarpeisiin vastattaessa. Lokaaliset kokeiluhankkeet tähtäävät Vasaran (2003a, 10 – 12; 2003b) mukaan työnhakijoiden osaamisen parantamiseen ja kuntatasolla alueellisilla sosiaalipoliittisilla keinoilla voidaan tähdätä dualistisen eriytymiskehityksen negatiivisten vaikutusten minimointiin.

3 HYVINVOINTI JA SOSIAALINEN TURVALLISUUS ERI VÄESTÖRYHMILLÄ

3.1 Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset

Tarkastelen eksploratiivisella faktorianalyysillä sosiaalibarometriaineiston kysymyspatteria 'erilaisissa elämäntilanteissa olevien väestöryhmien hyvinvointi ja sosiaalinen turvallisuus' vuosina 1998 – 2001. Kysymyspatteriston arviointiasteikko yhdestä viiteen (1 – 5) arvioi tilannetta dimensiolla huono – hyvä. Tutkimusaineisto koostuu sosiaalibarometrikyselyistä vuosilta 1996 – 2001. Kuitenkaan vuosien 1996 ja 1997 aineistoja kyseisen kysymyspatteriston osalta ei voi hyödyntää analysoidessa eri väestöryhmien hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta, koska arviointidimensio on erilainen. Vuosina 1996 ja 1997 kyseistä tilannetta vastaajat ovat arvioineet yhdestä viiteen dimensiolla huonontunut merkittävästi – parantunut merkittävästi. On täysin erilaista arvioida muutosta: huonontunut – parantunut kuin tilannetta: huono –

hyvä. Arviointidimension vaihtumisen vuoksi tilannearvion läh-
tövuosi on 1998 eikä 1996.

Kuten aiemmin tuli esille, sosiaalibarometrissä hyvinvointia käsitteenä ei eksplikoidusti johdeta mistään tietyistä teorioista, vaan käsitelmä on tutkijaryhmän vuosien työn tulos. Samoin on sosiaalisen turvallisuuden määritelmä, jota ei teoretisoida, vaan termiä tutkijaryhmä käsittelee sosiaali-barometrikyselyn tulosten avulla. Turvallisuuteen liittyy ulkoisten olosuhteiden lisäksi ihmisen kokemus omasta elämän sisäisestä todellisuudesta. Sisäinen kokemus turvallisuudesta rakentuu ulkoisten tekijöiden varaan, mutta ei ole johdettavissa siitä suoraan. Ulkoisesti uhkaavassakin tilanteessa ihminen voi kokea olonsa suhteellisen varmaksiksi eikä vakaa elämäntilanne välttämättä tuo turvallisuuden tunnetta. Sosiaalinen turvallisuus on vahvasti sidoksissa jokapäiväiseen selviytymiseen, joka on sidoksissa ihmissuhteisiin.

Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu taloudellinen vähimmäis-
turva ja varmuus sen jatkuvuudesta, esimerkiksi työttömyyden tai sairauden aikana. Taloudellista ulottuvuutta tarkastelen lähemmin luvussa viisi. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu tärkeänä osana varmuus huolenpidosta, kun ihminen ei itse kykene tai voi huolehtia itsestään vamman, sairauden tai iän vuoksi. Ihmiselle on myös tärkeää voida vaikuttaa oman elämänsä kulkuun ja ennakoita tilanteita. Ympäristön jäsenyys on kuitenkin muuttunut selkeästi ennakoitavuudesta enemmän tai vähemmän elämäntilanteiden ennakoimattomuudeksi hektisten muutoksien myötä niin privaattielämässä kuin työmarkkinoillakin. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu myös tärkeänä ja ehkä tärkeimpänä osana sosiaaliset verkostot, jotka toimivat turvaverkostona, mikäli yhteiskunnallinen turva ei jostain syystä toimi. (Wellman & Wortley 1990.) Sosiaalibarometrikyselyssä on tutkittu hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista eri väestöryhmillä, jota nyt analysoin eksploratiivisen faktori-analyysin avulla.

Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset vuosilta 1998 – 2001 olen tiivistänyt taulukkomuotoon, jonka ideana on kertoa hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmittäin (Liite 4). Sosiaalibarometriaineisto kerätään vuosittain samoihin aikoihin alkuvuodesta, joten kunkin tutkimusajankohdan ajallinen jatkumo on vuoden mittainen. Näin väestöryh-

mien hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tarkasteltuna saadaan tutkimukselle ajallista ulottuvuutta.

Seuraavan taulukon olen laatinut eksploratiiviseen faktorianaalyyysiin pohjautuvista taulukoista ja muuttujataulukoista, jotka ovat liitteinä 4 ja 5. Taulukon vasempaan reunaan olen listannut muodostuneet faktorit niiden substanssin mukaan. Taulukossa on esitettyä vuosittain faktoreihin korreloituneiden muuttujien lukumäärät, jotka kuvaavat hyvin faktoreiden pysyvyyttä tarkastelujakson 1998 – 2001 aikana.

Taulukko 2. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen kansalaisryhmittäin vuosina 1998 – 2001 eksploratiivisen faktorianaalyyysin mukaan.

Faktori/ Vuosi (muuttuja lkm)	1998	1999	2000	2001
1 Lapsuus ja nuoruus	5	3	6	2
2 Eläkeläisyys	3	3	4	3
3 Erilaiset elämän vaikeudet	5	6	5	5
4 Työttömyys	3			
5 Työurallisuus	4	2		2
6 Keskusta-asuminen	5	4	5	
7 Keski-ikäisyys		2	2	5

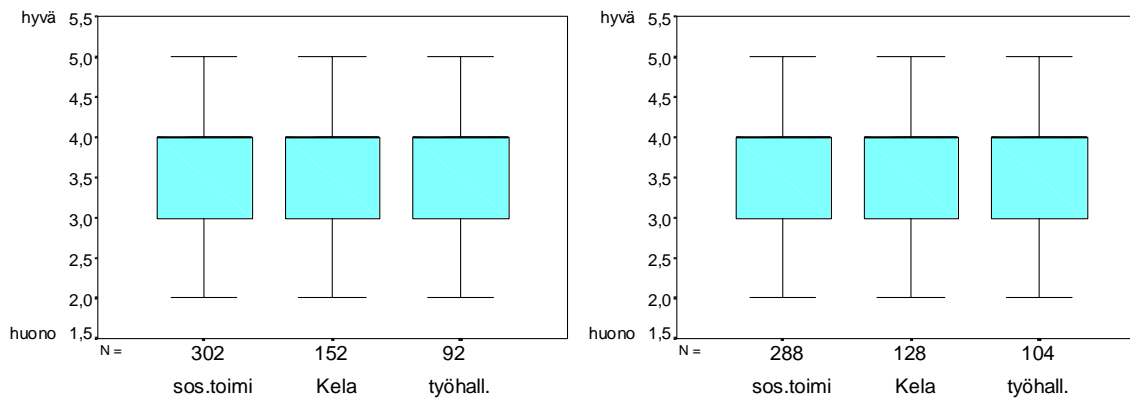
Eksploratiivisten faktorianaalyyysien pohjalta muodostui kaikkiaan 7 faktoria, jotka muuntuivat ja muotoutuivat korreloituneiden kärkimuuttujien sekä muuttujalukumäärien mukaan. Faktorianaalyyysin ideana ei ole tarkastella yksittäisiä muuttujia, vaan löytää sen avulla eri muuttujien välisiä tilastollisia riippuvuussuhteita. Faktoreiden sisältämien muuttujien pelkkä listaaminen ei kerro juuri mitään sen todellisesta substanssista, vaan kunkin faktorin sisällöllinen ulottuvuus eli johtava teema antaa mielen ja mahdollistaa sen tulkinnan. Sellaisenaan faktoritaulukon listaaminen tekstimuotoon ei ole hedelmällistä tarkastella eri väestöryhmien hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta. Faktorit täytyy edelleen työstää tulkittavaan muotoon. Se tapahtuu tilastotieteellisesti summaamisen avulla eli jokaiseen faktoriin korreloituneet muuttujat lasketaan yhteen. Summaamisen tuloksen saadaan fak-

toria kuvaava summamuuttuja. Analyysitulokset voitaisiin esittää summamuuttujilla graafisina kuvioina, kuitenkin niiden arviointiasteikot vaihtelevat sen mukaan, kuinka monta muuttujaa summassa on mukana. Se vaikuttaa sekavalta esitystavalta, kun arviointiasteikon suuruus vaihtelee kuvioittain. Sen vuoksi olen päättänyt käyttämään luokiteltuja summamuuttujia, koska silloin arviointiasteikko on samanlainen kaikissa kuvioissa alkuperäisen sosiaalibarometriluokituksen mukaan yhdestä viiteen dimensiolla huono – hyvä.

Tulosten tarkastelun lähtökohtana on vuosi 1998 ja tarkastelu-dimensio ulottuu vuoteen 2001 saakka. Tarkasteluvuodet vaihtelevat jonkin verran faktoreittain sen mukaan, milloin eri väestöryhmät on otettu mukaan sosiaalibarometrikyselyyn tai poistettu kyselystä arvioitavana ryhmänä. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeimpinä väestöryhminä nousevat esiin lapset ja nuoret (faktori 1), eläkeläiset (faktori 2), työttömät (faktori 4) ja työuralliset (faktori 5). Se, miksi nostan kyseiset faktorit tarkemman tarkastelun kohteiksi, on kaksi syytä. Ensinnäkin faktorit kattavat koko ihmiselämän hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden lapsuudesta työikään ja siitä edelleen eläkeläisyyteen. Toisena syynä tähän valintaan on faktoreiden vuosivertailtavuus.

3.2 Lapsuus ja nuoruus

Lapsuus ja nuoruus sekä näihin elämänvaiheisiin liittyvä perheelisyys ovat ensimmäisen faktorin vallitseva teema. Faktori muoutuu ja muuntuu hieman eri muuttuja variaatioiden kautta vuosina 1998 – 2001 kuitenkin siten, että sen pääasiallisen sisällön muodostavat lapsuus ja nuoruus. Näiden kärkimuuttujien faktori-lataukset ovat varsin korkeat vaihdellen välillä 0,8 – 0,7. (Liite 5) Seuraavan kuvion avulla havainnollistan hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta.

Kuvio 6. Lapsuuden ja nuoruuden aikaisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen vuonna 1998 ja 2001.

Kuvio 6 kuvaa lapsuuden ja nuoruuden aikaisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista hyvinvointi-palvelutuottajien arvioimana vuosina 1998 – 2001. Tulosten analysoinnin tukena käytän ristiintaulukoita, joissa on vastaava lukutapa lapsuuden ja nuoruuden aikaisen hyvinvoinnin toteutumisesta kuin yllä olevissa kuvioissa (Liite 10). Laatikkojanojen mediaaniviivojen sijoittuminen osoittaa arvioidun tilanteen olevan melko hyvä ja pysyneen muuttumattomana.

Vuonna 1998 kaikki hyvinvointipalvelujen tuottajat yksimielisesti joka kolmannella ihmisellä hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuneen ei hyvin muttei huonostikaan. Vuonna 2001 yhdellä neljästä lapsella tai nuorella oli vastaava tilanne. Molempina vuosina vastaajat arvioivat toteutuneen tilanteen melko huonoksi vain yhdellä tai kahdella sadasta lapsesta tai nuoresta. Lasten ja nuorten osalta tilanne on pysynyt suhteellisen muuttumattomana tai hieman parantunut hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana eli 58 prosentista toteutunut tilanne 'melko hyvä' on kohonnut 65 prosenttiin. (Liite 10.)

Ihmisen elämästä viidennes on lapsuuden aikaa, joka on ehkä tärkein pitkäaikoinen ajanjakso ihmisen koko elämässä. Vaikka lapsuutta on pidetty pitkänä ajanjaksona ihmisen elämässä, se on ajallisesti lyhentynyt länsimaissa jo pitkään. Viimeisten vuosien aikana lapsuuden ajan lyheneminen on kiihtynyt ja siten sosiaalinen lapsuus on lyhentynyt. Herkkänä lapsuuden aikana ihminen sosiaalistuu kasvukulttuurinsa sekä yhteisönsä arvoihin ja normeihin. Nämä kaikki elementit muovaavat kasvua ihmisenä, suh-

tautumista niin hyvässä kuin pahassa omaan itseen, ympäristöön ja muihin ihmisiin. Tutkimuksellisen perustan ihmissuhteiden tärkeydelle loivat Sigmund Freud ja Charles Cooley. (Hartup 1989, 120; Ketonen 1989, 41; Tamminen 1998, 13.) Lapsuuden aikainen sosiaalisen turvallisuuden kokeminen on tärkeää tasapainoiselle kehitymiselle.

Hyvä varhaislapsuus ja positiiviset, läheiset sosiaaliset suhteet on pohja kaikille oppimisen perusasioille, koska lapsuus seuraa ihmistä tavalla tai toisella läpi elämän. Lapsuuden ja nuoruuden aikaan liittyy kiinteästi perheellisyys. Aikuiset kuuluvat erottamattomasti lasten ja lapset aikuisten maailmaan, jossa korostuu riippuvuus sekä vastuullisuus. Lapsen elämää ei voi siirtää syrjään pois aikuisten maailmasta jollakin keinolla ja tehdä hänestä siten osittaisesti täysimittainen kansalainen. Kuitenkin lapsella on samanlainen ihmisenä olemisen oikeus kuin aikuisellakin. Lapsuus on osa elämää ja arvo sinänsä. (Hartup 1989, 120 – 121; Ketonen 1989, 41; Kristinsdottir 1992, 92; Huokuna 1997; 15.) Lapsuus tulisikin nähdä arvokkaana tulevaisuuteen investointina.

Jokainen ihminen syntyy omaan sosiaaliseen yhteisöönsä, perheinstituutioon. Sosiaalinen yhteisö luo olemassaolon ja yhteisen interaktion perustan niin horisontaalisille kuin vertikaalisille suhteille. Nimenomaan interaktiosuhteissa alkaa muodostua yksilön sosiaalinen minä, valmius liittyä sosiaalisiin suhteisiin. Sosiaalisuus ihmisen elämässä merkitsee toisilta saatua apua, tukea ja huolenpitoa, jota perhe tarjoaa jäsenilleen. (Hartup 1989, 120; Qureshi 1990, 32 – 33; Heikkinen 1994, 95; Jallinoja 1994, 9; Hopping 2003, 183.) Lapsuuden ja nuoruuden aikainen positiivinen ja turvallinen elämä luo vakaan perustan tulevaisuudelle. Aikuisten arvot ja arvostukset määräävät pitkälti sen, millaisissa oloissa lapset kasvavat ja millaiseksi lapsuus muodostuu. Sosiaalibarometrikyselyssä ei arvioida tätä elämän kehitysvaihetta sosiaalisten suhteiden tai perheen tarjoaman tuen kautta vaan yhtenä väestöryhmänä.

Länsimainen kulttuuri on nostanut keskeiseksi kasvun ja kasvatuksen teemaksi lapsen itsenäistymisen ja sen tukemisen. Itsenäisyys merkitsee lapsuuden ja nuoruuden aikaista itseksi kasvamista. Siten se on riippumattomuutta ja oman elämän kokonaisuuden muodostamista. Itsenäistyminen on prosessinomaista ja siinä yh-

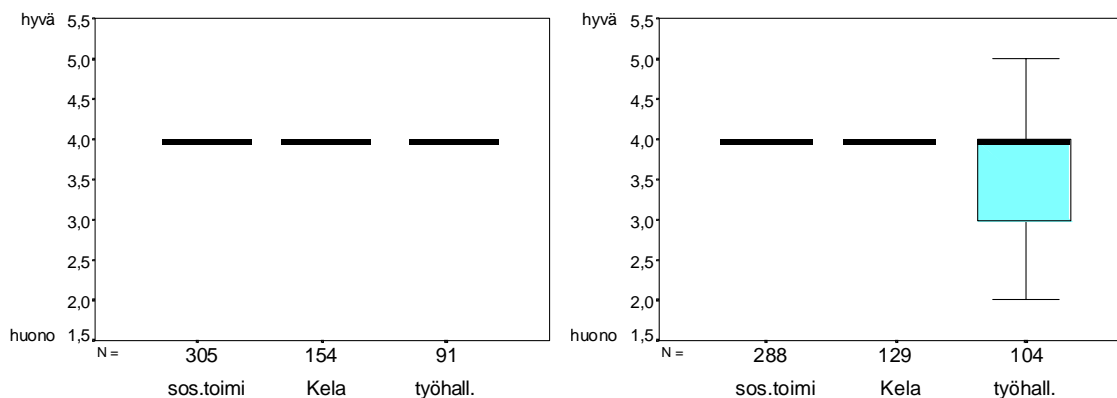
distyvät läheisyyden ja erillisyyden tarpeiden tasapainot. (Koppinen & Koppinen 1988, 15 – 17; Tamminen 1998, 13.) Turvallinen ja tasapainoinen elämä merkitsee sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin laajaa toteutumista. Aina ei kuitenkaan ole näin.

Useimmilla avioerolapsilla lapsuus jää kesken ja lapsen kehityminen aikaistuu, koska perheen kriisi edellyttää lapsilta lisääntyntä itsenäisyyttä. Avioerolapsia ehkä rankemmassa asemassa ovat päihdeperheiden lapset, koska he joutuvat pakostakin aikuisumaan liian nopeasti. Alkoholiperheessä lapsi joutuu selviytymään omin voimin ikätovereitaan aikaisemmin. Näissä perheissä aikuiset tarvitsevat lasta, joka huolehtii ja lohduttaa. Lapsesta tulee siten aikuisen turva; tarpeellinen, mutta laiminlyöty, kuormitettu, muttei nähty tai kuultu omana itsenään. Puhuttaessa lapsista ja nuorista ajattelu on aikuislähtöistä ja lapset ja nuoret ymmärretään aikuisista riippuvaisina, avuttomina ja he tarvitsevat suojelua. (Bardy 1989, 9 – 10; Cork 1990, 23; Tamminen 1998, 13.) Lapset ja nuoret tarvitsevatkin suojelua pahoilta heidän ikäkauteensa kuulumattomilta asioilta kuten väkivallalta ja päihteiltä. Turvallisuudentunne on avaintekijä hyvän itsetunnon ja hyvän elämän kehittymiseen.

Julkisuudessa on käyty keskustelua yhteiskunnan nopean muutoksen negatiivisista lasten hyvinvointiin. Perheiden rikkinäinen elämä voi tulla näkyviin esimerkiksi lastensuojelutoimenpiteiden lukumäärän kasvuna. Kuitenkin hyvinvointipalvelujen tuottajat ovat arvioineet lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden pysyneen melko hyvänä vuosina 1998 – 2001.

3.3 Eläkeläisyys

Toisen faktorin vallitseva teema on eläkeläisyys. Tämä faktori on selväpiirteinen ja suhteellisen muuttumaton. Sen kärkimuuttujien faktorilataukset ovat hyvin korkeat vaihdellen välillä 0,7 – 0,8 vuosina 1998 – 2001. (Liite 5) Seuraavaksi esittelen kuviot eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta vuosina 1998 ja 2001, joiden sisällön analysoinnin apuna käytän vastaavia ristiintaulukoita. (Liite 10.)

Kuvio 7. Eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen vuonna 1998 ja 2001.

Kuviosta ilmenee eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Kuvioiden laatikkojanojen mediaaniviivojen sijoittuminen arviointiaskeleille osoittaa selvästi arvioidun hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen pysyneen suhteellisen hyvänä vuodesta 1998 vuoteen 2001.

Eläkeläisten tilanne on pysynyt jokseenkin samanlaisena vuodesta 1998 vuoteen 2001. Arvion alkuvuotena 15 prosenttia vastaajista kuvasi tilannetta ei hyväksi muttei huonoksikaan ja noin 64 prosenttia melko hyväksi, kun taas vuonna 2001 tilanteen arvioi ei hyvänä mutta ei huononakaan noin 19 prosenttia vastaajista ja 66 prosenttia melko hyvänä. Kaikkein positiivisimmaksi eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuneen tilanteen arvioivat sosiaalitoimen ja Kansaneläkelaitoksen vastaajat. He arvioivat tilanteen vuonna 2001 melko hyväksi tai hyväksi. Kaikkein eniten hajontaa on työhallinnon vastaajien arvioissa.

Ikääntymistä on tutkittu Koskisen (1994, 79 – 82) mukaan useista eri teorialähtökohdista käsin muun muassa yksilötason teorian, ikäkerrostumateorian, sosiaalisen ympäristöteorian, modernisaatioteorian, vanhenemisen poliittisen taloustieteen, elämäntutkimuksen ja naistutkimuksen näkökulmista. Vanhenemisen tutkimuksen Jyrkämä (1995, 15) jakaa kolmeen alueeseen sen mukaan, mitä ilmiöitä, tekijöitä tai muutostapahtumia tutkimuksessa tarkastellaan. Yksi näistä näkökulmista on Walkerin (1993, 150) vertailututkimus vanhuuden hoivakulttuurista Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Toisenlaisen näkökulman ikääntynei-

den todellisuudesta antaa esimerkiksi Bythewayn (1990, 9) tutkimus iästä, mistä se muodostuu ja miten se muodostuu? Bythewayn mukaan ei ole mahdollista luoda täysin luotettavaa mittaria iän oikeanlaiseen mittaamiseen. Tutkimuksissaan hän on käsitellyt vastauksia esittämiinsä kysymyksiin 'Kuinka vanha sinä olet' tai 'Milloin olet syntynyt'. Sosiaalibarometri on osaltaan kronologisen iän tutkimusta, koska siinä on arvioitu hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumista eläkeläisillä. Seniorikansalaisuutta on sosiaali-barometrikyselyssä ikähaarukoitu 65 – 74 – vuotiaisiin ja yli 75-vuotiaisiin. Muutoin ikääntymiseen vaikuttavia tekijöitä tai elämänmuutoksia kyselyssä ei kartoiteta.

Ruth (1998, 314) käsittelee ikääntymisen muutoksia psykiatrisen, kehityspsykologisen ja differentiaalipsykologisen näkökulmien mukaan hakiessaan vastausta kysymykseen 'Mitkä voimavarat ovat ikäihmisten käytettävissä elämän vaativimmissa tilanteissa?' Voiko vanhus kokea stressiä ikävuosien karttumisesta? Alunperin stressi on määritelty ihmisen epäonnistuneeksi pyrkimykseksi sopeutua hänelle soveltumattomaan ympäristöön (Tyrer 1983, 12; Juuti 1992, 96). Stressin tunnistamista vaikeuttaa se, että ihmisten kokemukset ja reaktiot vallitseviin tilanteisiin ovat hyvin yksilöllisiä. Yksilölliseen alttiuteen vaikuttavat psyykkiset ja yksilölliset tekijät kuten ikä, sukupuoli ja terveys. Elämäntilannearviota voi hahmottaa erilaisten kaavioiden avulla, joilla laskeetaan stressipisteitä. Stressipisteet voivat olla suuntaa antavia. Kuitenkin ihmisen oma tuntemus asiasta on tärkein. Tunteeko hän itsensä psyykkisesti väsyneeksi, piittaamattomaksi ja kyyniseksi? (Cooper 1982, 9; Svedberg 1983, 7; Shrout 1984; Kinnunen 1993, 67.)

Makrotasolla tarkasteltuna ikääntyneitä ihmisiä voidaan arvioida yhtenä väestöryhmänä sekä ikääntyneiden suhdetta yhteiskuntaan eli yhteiskunnallista harmaantumista. Vuonna 1998 kaikissa Suomen kunnissa oli keskimäärin 166 85-vuotiasta. Vuonna 1996 vastaava luku oli 153. Väestöennusteen mukaan vuonna 2010 57 – 97-vuotiaita on 7:stä henkilöstä 15.970:een henkilöön eri Suomen kunnissa. (Koskinen 1994, 78; Stuart-Hamilton 1994, 3; Sosiaali- ja terveystietokanta 1996; Sosiaali- ja terveystietokanta 1998.) Sosiaalibarometrin kannalta yhteiskunnan harmaantuminen voisi vaikuttaa palvelutarjonnan toimivuuden arvi-

ointeihin, kun palvelujen painopiste yleispalveluista siirtyy ikäpesifeihin palveluihin. Kaikella on merkitystä yksilöiden hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden kokemiseen.

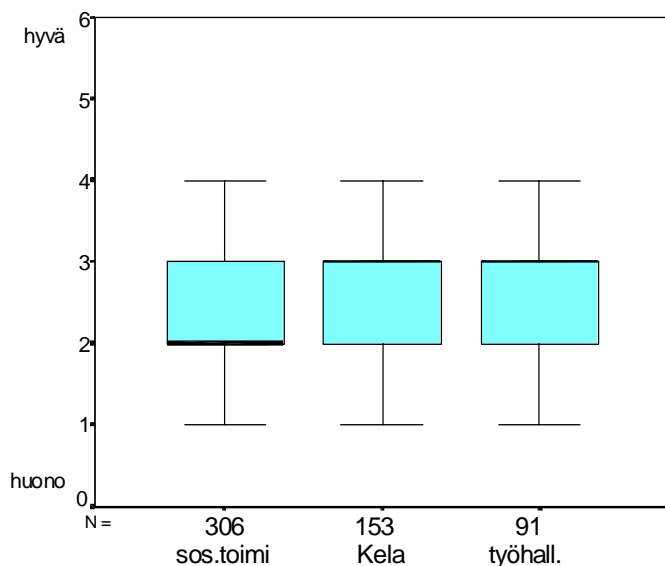
Mikrotason tutkimuksessa tarkastellaan sitä, mitä ikäänymisen myötä tapahtuu yksilön, perheen ja ryhmän suhteissa yhteiskuntaan sekä lähiyhteisöön. Tutkimuksissa tarkastelun kohteina ovat muutokset suhteessa asemaan, perheeseen, vapaa-aikaan ja työhön, elämäntapaan, rooleihin ja käyttäytymiseen sekä erilaisissa elämäntilanteissa selviämiseen. (Qureshi 1990, 35 – 36; Koskinen 1994, 76 – 78.) Ikäänymisen ei tarvitse merkitä pelkäämistään luopumisen aikaa, vaan sen voi ajatella olevan kypsymisen aikaa. 2000-luvulla seniorikansalaisuutta pidetään voimavarana ja taloudellisena ostovoimana. Ihmisten ja yhteiskunnan välinen suhde toimii molempiin suuntiin eli ihmiset muovaavat yhteiskuntaa ja yhteiskunta muovaa ihmisiä (Coleman & Bond 1990, 1 – 2; Koskinen 1994, 85). Nuoruuden ihannoimisesta on mediassa tehty suorastaan kultti. Ajattelutapa lietsoo ajatuksia ikään kuin vanhuus ja ikäänyminen ei kostettaisi meitä itseä, ainoastaan muita ihmisiä.

Ageismi tulee selvästi esille näkökulmassa, joka korostaa ikäänymistä ja ikäänymivien henkilöiden lukumäärän kasvua aina sosiaalisesti ongelmaksi asti (Coleman & Bond 1990, 1 – 5; Featherstone & Hepworth 1990, 250). On syytä muistaa, miten ihmiset konstruoivat eri asioita ja millaisina ihmisiä eri ikävaiheissa kohdataan ja kohdellaan. Yhteiskunnassa on vallalla keskustelu, josta käy ilmi aivan kuin ikäänymyneet olisivat toistaitoinen joukkio ihmisiä. Kuitenkin hyvinvointipalvelujen tuottajien arviot eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden hyvästä toteutumisesta viestittävät eläkeläisten hyvää asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Vastauksissa on nähtävissä optimisti eläkeläisten hyvinvoinnista. Niiden perusteella voi päätellä, että eläkeläisten kannalta valtion organisoimat sosiaalipoliittiset toimet ovat oikein kohdennettuja ja toimivia.

3.4 Työttömyys versus työurallisuus

Neljännän faktorin vallitseva teema on työttömyys. Vuonna 1998 faktoriin korreloivat pelkäämistään ne väestöryhmät, joiden elämää

määrittää työttömyys. Työttömyys on lyhyt- tai pitkäaikaista. Työttömiä on eroteltu iän mukaan iäkkäisiin ja nuoriin työttömiin. Elämän epävarmuudesta kertoo se, että faktoriin korreloituvat pitkäaikaistyöttömien lisäksi yksinhuoltajat ja ylivelkaantuneet. Kärkimuuttujien faktorilataus on 0,7 (Liite 6). Seuraavassa kuviossa on nähtävissä arviot hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta työttömillä ihmisillä vuonna 1998. Kuvioiden analysoinnin apuna käytän vastaavaa ristiintaulukkoa (Liite 10).

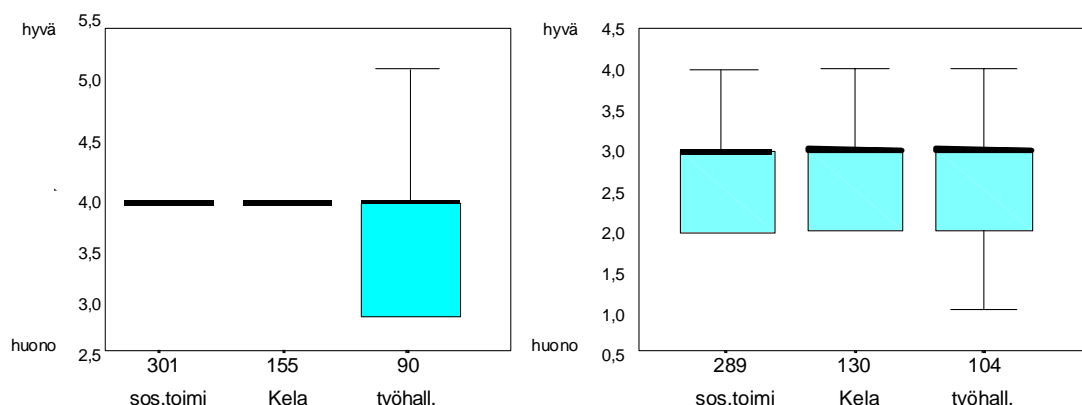
Kuvio 8. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen työttömillä vuonna 1998.

Kuvion 8 laatikkojanojen mediaaniviivojen sijoittuminen arviointiasteikolle osoittavat työttömien toteutuneen hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Laatikko-osien mediaaniviivat jäävät arviointiasteikon puoliväliin tai sen alapuolelle eli työttömien hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen vastaajat arvioivat pääosin melko huonoksi. Sosiaalitoimen vastaajista 57% arvioi toteutuneen tilanteen melko huonoksi, kun Kansaneläkelaitoksen vastaajista 49% ja työhallinnon vastaajista 48% arvioi sen vastaavalla tavalla.

Arvioitaessa pitkäaikaistyöttömiä väestöryhmänä sen korrelointipolku faktorianalyysissä on mielenkiintoinen. Vuonna 1998 väestöryhmän hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta voidaan

kuvailla melko huonoksi. Vuosina 1999 ja 2000 pitkäaikaistyöttömien ryhmä korreloituu vahvimmin niihin, joiden elämää sävyttävät erilaiset elämän vaikeudet (ks. faktori 3). Viimeisenä tarkasteluvuotena 2001 pitkäaikaistyöttömien väestöryhmä korreloituu työurallisten ryhmään (ks. faktori 5). Työurallisten sidos työhön on jaoteltu dikotomisesti joko vakauteen tai epävakauteen. Työurallisten faktori sisällöllisesti muotoutuu varmuuden olosuhteesta kohti epävarmuutta.

Työurallisuus on viidennen faktorin vallitseva teema. Työura pohjautuu joko vakauteen tai epävakauteen. Hyvinvointipalvelujen tuottajien arviot työurallisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta ovat yhteneväiset vuosina 1998 – 1999, jolloin he pitivät tilannetta pääosin melko hyvänä. Vuonna 2000 epävakautta työuralla olevien ryhmä ei korreloitu mihinkään faktoriin liian alhaisen latauksensa vuoksi. Viimeisenä tarkasteluvuotena 2001 viides faktori muotoutuu uudelleen saaden hieman erilaisen substanssin, jolloin työurallisuutta leimaa epävakaus sekä työttömyys. Vakautta työuralla olevien väestöryhmä jää ei-korreloivana faktorin ulkopuolelle alhaisen latauksensa vuoksi. Faktorin muotoutuminen kuvaa hyvin työmarkkinoilla tapahtunutta tilannetta, jolloin varmuuden olosuhteista on liu’uttu kohti epävarmuutta. (Liite 5) Seuraavaksi esittelen graafiset kuviot työurallisten ihmisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana vuosina 1998 ja 2001.

Kuvio 9. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen työurallisilla vuonna 1998 ja 2001.

Kuvion 9 laatikkojanojen mediaaniviivojen sijoittuminen arviointiasteikolle osoittaa työurallisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen heikentyneen. vastaajat arvioivat tilanteen heikentyneen huomattavasti, kun vuonna 1998 kukaan vastaajista ei arvioinut toteutunutta tilannetta melko huonoksi, vastaava prosenttiluku oli 36 vuonna 2001. Vuonna 1998 toteutuneen tilanteen heikoimmaksi arvioivat työhallinnon vastaajat, joista 26% arvioi tilanteen olevan ei hyvä mutta ei huonokaan. Melko hyväksi tilanteen arvioi 73 prosenttia kaikista vastaajista vuonna 1998 ja vain kahdeksan prosenttia vuonna 2001.

Työelämän muutoskehitys on ollut viime vuosina vilkkaan ja monipuolisen yhteiskuntapoliittisen keskustelun aiheena. Työmarkkinaongelmat liittyvät verotuksen ja sosiaaliturvan kannustamattomuuteen, työläinsäädännön jäykkyyksiin ja työvoiman tarjonnan ja kysynnän laadulliseen yhteensopimattomuuteen. Keskustelu on kiihtynyt väittelyn asteelle tekniikan yhteiskunnallisista vaikutuksista, taloudellisen rakennemuutoksen luonteesta ja työmarkkinoiden sopeutumispaineista. Työmarkkinoiden toimivuuden kannalta on ensisijaisen tärkeää työvoiman saatavuuden turvaaminen ja työmarkkinoiden toimivuuden edistäminen. Muutospaineissa työelämän yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen kohdistuvat odotukset ovat kasvaneet ja sen myötävaikutuksena on perustettu työelämän tutkimuskeskuksia esimerkiksi yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen yhteyteen. (Schultz 1961; Vasara 2003a, 10; Hill 2003, 130 – 131.) Tarkasteltavana oleva viides faktori kuvaa hyvin työelämän muutospaineita. Faktorissa mielenkiintoisena elementtinä on työurallisuuden polarisoituminen vakauteen ja epävakauteen. Mikä on todellinen tilanne työmarkkinoilla.

”Työelämästä syrjäytymisen ongelma ei korjaannu sillä, että suuret ikäluokat siirtyvät kohta eläkkeelle”, toteaa Suikkanen *Socius* –lehden artikkelissa. Työelämä muuttuu nopeasti siten, että koulutus vanhenee muutamassa vuodessa sekä ikääntyneemmältä työntekijältä että nuorelta työntekijältä. Jos työvoiman koulutusrakenteelle ei tehdä mitään yhteiskunnan toimesta, tiedosta syrjäytyjiä on yhä enemmän. Ajatus, että panostettaisiin vain nuorten koulutukseen, on aikansa elänyt. Koulutusta olisikin pidettävä itseensä investointina, joka on kansakuntien vaurauden perusta.

Koulutusta voidaan kohdentaa paikallisten projektien avulla esimerkiksi varantotyöttömiin eli niihin ihmisiin, joiden työttömyys uhkaa jostain syystä pitkittyä. Markkinavoimat synnyttävät työllistymisen mahdollisuuksia, mutta samalla vaativat suurta osaamista, joten ne eivät vähennä, vaan lisäävät koulutukseen perustuvaa syrjäytymistä. Ne eivät pelasta työelämässä mukana olevia, heikosti peruskoulutettuja ihmisiä eivätkä koulutettujakaan, jos heidän muissa työelämän taidoissa on puutteellisuuksia. (Väänänen 2000, 16 – 17; Schultz 1961, 2 – 3; Vasara 2003a, 7.) Kuitenkin suomalaisessa yhteiskunnassa uskotaan vahvasti koulutukseen ja sen vaikuttavuuteen. Koulutuksella luodaan työelämässä tarvittavia ammatillisia kvalifikaatioita. Työelämän hektisen muutoksen myötä myös koulutuksen tulisi muuttua työelämän vaatimuksia vastaaviksi.

Työttömyys 1990-luvun laman aikana on dramaattisesti koskettanut useita ammatti- ja väestöryhmiä, myös hyvin toimeentulevia ihmisiä. Kuitenkin työttömyys on yhä pienituloisten väestöryhmien ongelma. Taloudellinen toimeentulo on yksi elämän tärkeimmistä peruspilareista terveyden, sosiaalisten suhteiden ja työmarkkinaosallisuuden ohella. (Schultz 1961; Honkanen 1995, 105 – 106; Furåker & Schedin 1998, 21; Nordenmark 1998, 75; Palme & Stenberg 1998, 9; Strandh 1998, 41; Åberg 1998, 95.) Vuonna 1999 yhteiskunta maksoi työttömyydestä runsaat 6 miljardia euroa. Jokaista työtöntä kohden valtion menot ja tappiot olivat 16400 euroa. Työministeriön laskelmissa on huomioitu työttömille ihmisille maksetut tuet ja työttömyyden vuoksi maksamatta jääneet tuloverot. (Kaleva 12.7.2000.) Laman aikana yritysten taloudellista tulosta on pyritty parantamaan lomauttamalla ja irtisanomalla ihmisiä. Työsuhde on päättynyt taloudellisiin ja tuotannollisiin syihin ja työntekijöistä on tullut työttömiä.

Honkasen (1995, 106) mielestä on syytä kysyä, puhdistetaanko pitkäaikaistyöttömyystilastoja lyhyillä, väliaikaisilla työsuhteilla sekä koulutus- ja sairauspäiväraajaksoilla, koska pitkäaikaisyöttömäksi luokittelu edellyttää yhtäjaksoista työttömyyttä. Honkanen epäilee virallisen tilastointitavan olevan synkkien tilastojen puhdistamista. Pitkäaikaistyöttömien syrjäytymistä työmarkkinoilta edistävät monet tekijät. Työttömyyden pitkittyessä voi olla vaarana ihmisen uskon menettäminen omaan itseensä ja

ammattitaitoonsa. Usein työtön ihminen Strandhin (1998, 41), Palmen ja Stenbergin (1998, 14 – 15) mukaan joutuu oravanpyörään, josta on vaikea päästä ulos. Syynä siihen he pitävät sitä, että työnantajat saattavat helposti syrjäyttää työnhakutilanteessa piisimpään työttömänä olleet. Sen taustalla elää sitkeästi luulo siitä, että työttömyysaika heikentää työtaitoja ja työhaluja. Kyse ei ole siitä haluaako työtön valita työn vai työttömyyskassan väliltä. Työttömyyttä tarkastellaan silloin Glyptisin (1989, 76 – 79) tulkitsemana sen kielteiseltä kannalta, jolloin työttömyys nähdään vain ongelmia aiheuttavana asiana. Sen sijaan Nordenmark (1998, 76 – 77) esittää työttömyydestä kaksi erilaista ääripäätä siten, että työttömyys vaikuttaisi negatiivisesti halukkuuteen tehdä työtä tai vastaavasti pitkäaikaistyöttömyys nostaisi tehokkaasti työmotivaatiota. Tältä pohjalta työttömyyttä tarkasteltaessa ei voida vetää yksioikoisia johtopäätöksiä siitä, miten työttömyys vaikuttaa ihmisiin. Jokainen reagoi siihen omalla tavallaan. Työvoima 2020-työryhmän (2002, 52) raportin mukaan ihmiset eivät jää työttömäksi työhaluttomuuden vuoksi. Åbergin (1998, 95 – 97) tutkimusten mukaan jotkut ovat työttöminä lyhyen aikaa etsiessään uutta työtä, jolloin he selviytyvät työttömyydestä vaivatta. Kaikille työttömyysaika ei ole yhtä vaivatonta, koska ihmisille voi olla vaikeaa nousta ylös työttömyyden aallonpohjasta.

Työttömien syrjintä voi noudattaa kaavamaisia ikärajoja, jolloin pitkäaikaistyöttömyys kasautuu vähitellen vanhempiin ikäryhmiin ja siten työttömyyden kestosta tulee yksi valintaperuste. Jos työnantajille kelpaavat vain vastavalmistuneet työntekijät, syntyy työttömille noidankehä, josta on vaikea päästä ulos. Ilmiöön viittaa se, että vaikka koulutus auttaa välttämään työttömäksi joutumista, niin korkeakaan koulutus ei välttämättä takaa nopeaa pääsyä takaisin työelämään. Työttömyys ei ole vain työnsä menettäneen asia, vaan sillä on vaikutuksia koko perheeseen. Korkea työttömyys vaikuttaa kansalaisten elämän mahdollisuuksiin negatiivisesti ja siten hyvinvoinnin toteutumiseen. (Schultz 1961, 4; Honkanen 1995, 106 – 107; Palme & Stenberg 1998, 14 – 17; Åberg 1998, 96.)

1990-luvun alussa alle 30-vuotiaiden työssäkäynti on muuttunut osavuotisemmaksi kuin aiemmin. Osavuotisuus tulee esille elinaikaisen palkkatyöajan lyhenemisenä tavoitellusta 40 vuodes-

ta 25 – 30 vuoteen. Miehillä epätyypilliset työsopimukset sijoittuvat työmarkkinoille tuloon ja sieltä poistumiseen. Määräaikaiset sopimukset ovat yleisimpiä alle 30-vuotiailla miehillä ja osa-aikasopimukset yli 55-vuotiailla. Naisilla työsuhteiden epätyypillisuus laskee hitaammin iän myötä kuin miehillä. Naisilla määräaikaisuus jatkuu pidempään ja esimerkiksi määräaikaisuus on kaikkein yleisintä korkeasti koulutetuilla naisilla. Osavuotisuuskehityksellä voi nähdä vaikutuksia ihmisen elämään ja hyvinvointivaltion resurssi- ja toimintamahdollisuuksiin. Resurssi- ja toimintamahdollisuuksia työhallinto pyrkii parantamaan edistämällä työvoiman saatavuuden turvaamista ja työmarkkinoiden toimivuutta, parantamalla työnhakijoiden osaamista esimerkiksi työvoimapolitiittisen koulutuksen avulla. Resurssiajattelua pyritään vahvistamaan kehittämällä lokaalisesti toimivia vaikeasti työllistyvien palveluja yhteistyössä muiden työhallinnon sidosryhmien kanssa. (Suikkanen & Kauppinen & Viinamäki 1996, 28; Työvoima 2020 -työryhmä 2002, 62; Vasara 2003a, 10 – 12; Vasara 2003b.)

Aiemmin vallinnut sosiaalinen sopimus on murtunut nopeasti muuntuneen ja muuttuvan hektisen elämän myötä. Normaalityösuhdemalli on korvautunut suurelta osin epätyypillisillä työsuhteilla, määräaikaisilla ja osa-aikaisilla työsuhteilla. Työmarkkinoiden avainsana on nykyisin fleksibiliteetti. Työntekijöiden on osattava joustaa ja muuntua työmarkkinoiden vaatimusten mukaisesti. Aiemmin vallinneeseen sosiaaliseen sopimukseen on sisällytynyt ajatus kahden elättäjän perhemallista, jonka mukaan molemmat puoliset käyvät töissä. Nykyisin perheen elättäjät ovat usein toistuvaistyöttömiä, joiden työhistoria voi koostua pääasiassa pitemmistä ja lyhyemmistä pätkätöistä. Myös yhden ammatin koulutusmalli on aikansa elänyt ajattelutapa. Koulutus on muuttunut elinikäiseksi, mikäli haluaa pysyä mukana työmarkkinoiden vaatimuksissa. Ammatillisia kvalifikaatioita opiskellaan useampia työmarkkinapätevyyden takaamiseksi. Aiemmin vallinneeseen sosiaaliseen sopimukseen kuulunut omistusasuntomalli elää yhä vuokra-asuntomallin rinnalla.

Uusliberalistisessa ohjelmassa on nähtävissä vivahde työelämän ulkopuolelle jätettävistä ihmisistä. Sen sijaan sosiaalimenotoimikunta puhuu työttömäksi jättäytyvistä ihmisistä. Jättäy-

tyjien työttömyys on siten heidän omalla vastuullaan. Sosiaalimenotoimikunta toteaa, että ”työttömyyttä supistavat toimenpiteet joudutaan kohdistamaan työttömyysturvan rakenteeseen, jotta työntö pois työttömyysturvalta lisääntyisi.” Toimikunnan filosofiaan voi ajatella sisältyvän idean, ettei työvoiman kysynnän lisäämiseksi ole paljon tehtävissä, vaan työttömät on aktivoitava työttömyysturvan heikennyksillä hakemaan itse työtä. (Honkanen 1995, 107 – 108.) Työttömyyteen vaikuttavia seikkoja on monia kuten koulutuksen puute, mutta hyväkään koulutus nykyisin ei välttämättä takaa pysyvää työpaikkaa.

Työmarkkinoiden muutos on tullut selvästi esille tässä tutkimuksessa hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioidessa eri kansalaisryhmiä. Tarkastelujaksolla väestöryhmänä työttömiä on jaoteltu työttömyyden keston tai iän perusteella. Vuonna 2001 työttömät henkilöt on jaoteltu joko pitkäaikaistyöttömiksi tai työvoiman ulkopuolella oleviksi henkilöiksi. Sen sijaan työurallisuus jaotellaan työn pysyvyyden perusteella vakaaksi tai epävakaaksi. Vastaaajat ovat arvioineet hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden heikentyneen työttömillä ja epävakaalla työuralla olevilla ihmisillä. Työuran epävakautta kuvaa toistuvaistyöttömyys, jossa elämänura koostuu erilaisista jatkumojen katkoksista työn, koulutuksen ja lomautusten sekä työttömyyden välillä. Tämän pohjalta voidaan sanoa vastaajien arvioiden olevan sosiaalipoliittinen kannanotto työttömyyden kurimuksesta.

4 TALOUDELLINEN TURVALLISUUS OSANA HYVINVOINTIA

4.1 Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset

Vuosina 1996 – 2000 sosiaalibarometrikyselyyn on sisällytetty kysymyspatteri, jonka tarkoituksena on selvittää taloudellisten etuuksien riittävyttä käyttäjän kannalta. Vuonna 1996 saman kysymyksen yhteydessä arvioitiin etuuksien riittävyden lisäksi myös niiden saatavuutta. Vuodesta 1997 lähtien tarkasteluun jäi pelkästään etuuksien riittävyden arviointi. Taloudellisten etuuk-

sien riittävyden yhteydessä sosiaalibarometrikyselyssä on kartoitettu myös etuuksien väärinkäytösten suuruutta sekä standardoidulla että avoimella kysymyksellä vuoteen 2000 saakka. Vuoden 2001 sosiaalibarometrikyselystä kysymyspatteri poistettiin kokonaan.

Arvioitavina etuuksina ovat olleet seuraavat:

- Sairauden aikainen turva
- Työttömyyden aikainen turva
- Eläketurva
- Eräät perhe-etuudet
- Opintotuki
- Toimeentulotuki

Taloudellisten etuuksien riittävyden arviointi on tärkeä osa-alue hyvinvointitutkimuksessa. Hoskinsin (2000, 30) mukaan etuuksien riittävyteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota, koska se on taloudellisen turvallisuuden edellytys. Tutkimuksella haetaan vastauksia siihen, miten yhteiskunta takaa tietyn toimeentulotason esimerkiksi työkyvyttömille tai vanhuksille; miten yhteiskunta takaa toimeentulon niille ihmisille, joita on kohdannut tulonmenetyt. Hoskins kritisoi sitä, miten etuuksien riittävyteen ja sen kautta tulonjakoon ja köyhyyden vähentämiseen kohdistuva tutkimus on viime vuosina puuttunut monien maiden sosiaaliturvatutkimuksesta. Hoskinsin ajattelutavan mukaan taloudellisten etuuksien riittävyttä arvioivan kysymyspatterin poistaminen sosiaalibarometrikyselystä on selvä puute.

Sosiaaliturvajärjestelmät nähdään usein pelkkinä tulonsiirron välineinä siitä syystä, että etuudet maksetaan rahana. Kuitenkin koko sosiaaliturvajärjestelmä koostuu eri osa-alueista, joita ovat sosiaalivakuutus, sosiaaliavustus ja sosiaalihuolto sekä sosiaalipalvelut. Sosiaaliturvajärjestelmää kehitetään poliittisin päätöksin lainsäädäntöä muuttamalla. Päätöksiin vaikuttavat sekä alan tutkimustieto että yhteiskunnassa vallitsevat arvot. Mitä suurempia riskejä sosiaaliturvajärjestelmillä katetaan ja mitä parempi on etuuksien peittävyys, sitä laajemmaksi muodostuvat sosiaaliturvan tutkimus- ja kehittämistoiminnan tietotarpeet ja tutkimus-

intressit. Ne kattavat riskien esiintymisen ja siihen vaikuttamisen myös sosiaaliturvan, toimeentuloturvan ja terveysturvan sekä näiden järjestelmien etuuksien ja rahoituksen kysymykset. (Kalimo 2000, 18 – 19; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003b.)

Sosiaalivakuutuksen alaisuuteen kuuluu lakisääteinen sairausvakuutus, lakisääteinen kansan- ja työeläkevakuutus, lakisääteinen työttömyysturva ja lakisääteinen tapaturma-vakuutus. Pakollisen sosiaalivakuutuksen tarkoituksena on vakuuttaa kaikki pysyvästi maassa asuvat henkilöt sairauden, vanhuuden, työkyvyttömyyden ja työttömyyden sekä perheen huoltajan kuoleman aiheuttamien taloudellisten menetysten varalta. Sosiaalivakuutus on kehittynyt turvaamaan vähimmäistoimeentulon tai takaamaan työssäoloaikaisen toimeentulon. Kansaneläkelaitoksen maksamaan vähimmäisturvaan kuuluvat vammaistukijärjestelmä, kansaneläke, sairaus- ja äitiysvakuutus sekä työttömyysaikainen vähimmäisturva. Oikeus etuuksien saamiseen ja niiden taso vaihtelevat järjestelmittäin esimerkiksi erilaisina kestoaikoina. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003b.) Etuuksia voidaan luokitella myös niiden kattavuuden mukaan, jolloin voidaan puhua niiden riittävydestä takaamaan taloudellista turvaa ja hyvinvointia.

Tutkimuksessani yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena tarkastelen taloudellisen turvallisuuden toteutumista eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysin ideana on löytää variaabeleiden välisiä tilastollisia riippuvuussuhteita eli niiden yhteinen nimittäjä tai ominaisuus. Faktoritaulukon avulla havainnollistan sitä, miten muuttujat korreloituivat eri faktoreihin. Muodostuneet faktorit olen työstänyt tulkittavaan muotoon summaamisen avulla. Faktoriin korreloituneet muuttujat olen summannut yhteen, jonka jälkeen olen luokitellut muuttujat alkuperäisen sosiaalibarometrikyselyn arviointiskaalan mukaan yhdestä viiteen dimensiolla huono – hyvä. Luokiteltujen muuttujien käyttöä puoltaa se seikka, että kaikki graafiset kuviot ovat samalla arviointiasteikolla, eivätkä aiheuta tulkintasekaannuksia kuten vaihtelevat summamuuttuja-asteikot. Luokitelluissa variaabeleissa aineistoinformaatio on niin tiiviissä muodossa kuin se on mahdollista tiivistää.

Liitteen 6 olen tehnyt kärkimuuttujien faktorilatausten suuruuksien mukaisesti eli ensimmäisellä variaabelilla on korkein lataus, seuraavalla toiseksi korkein lataus ja niin edelleen. Jokainen

faktori saa sisältönsä ensimmäisen vuoden 1996 faktoriajossa tai sinä vuotena, kun faktori muodostuu ensimmäisen kerran. Sen jälkeen seuraan faktorin kehitystä johtavan teeman mukaisesti. (ks. Liite 7) Muodostuneiden faktoreiden etuuksien riittävyyttä kuvaaviksi johtaviksi teemoiksi muodostui työttömyys, eläke, opiskelu, sairaus, toimeentulon niukkuus ja hoitotuki.

Seuraavan taulukon olen laatinut eksploratiivisen faktoriaalyysiin pohjautuvista taulukoista ja muuttujataulukoista, jotka ovat liitteinä 6 ja 7. Taulukon vasempaan reunaan olen listannut muodostuneet faktorit. Taulukossa on esitettynä vuosittain faktoreihin korreloituneiden muuttujien lukumäärät, jotka kuvaavat hyvin faktoreiden mahdollista muutosta ja pysyvyyttä tarkastelujakson 1996 – 2000 aikana.

Taulukko 3. Elämänvaiheittaista taloudellista turvaa kuvaavat faktorit vuosina 1996 – 2000

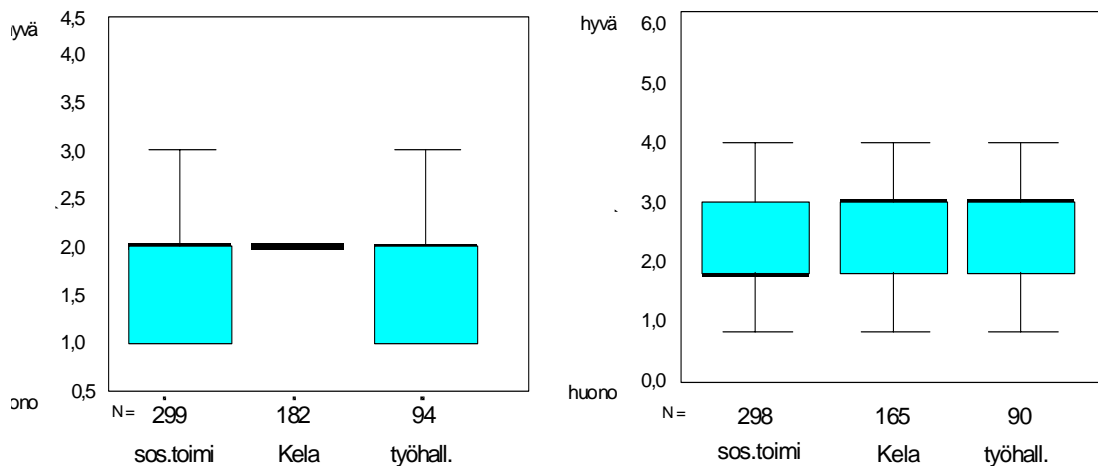
Faktori/ Vuosi (muuttuja lkm)	1996	1997	1998	1999	2000
1 Työttömyysaika	3	3	3	3	3
2 Eläkeaika	3	2	2	3	
3 Opiskeluaika	2	5	2	2	2
4 Sairausaika		2	3	3	4
5 Toimeentulon niukkuuden aika			2	4	4
6 Hoitotuki			4		

Faktorianalyysin tulosten pohjalta esille nousee kuusi erilaista ryhmittymää, jotka kuvaavat taloudellisen turvallisuuden toteutumista osana hyvinvointia. Kuudes faktori korreloituu omaksi ryhmäksi vain vuonna 1998, jonka jälkeen se hajoaa. Muuttujista omaishoidontuki ja asumistuki korreloituvat faktoriin 5, kun taas lapsilisä ja lasten kotihoidontuki jäävät korreloimattomina tarkastelun ulkopuolelle. Taloudellista turvallisuutta voi peilata konkreettisemmin sosiaaliturvajärjestelmässä rahana maksettavien etuuksien riittävyytenä. Analyysissä muodostuneet faktorit olen nimennyt niiden substanssien mukaan 1) Työttömyysaika, 2) Eläkeaika, 3) Opiskeluaika, 4) Sairausaika ja 5) Toimeentulon

niukkuuden aika. Seuraavaksi esittelen faktoreittain etuuksien riittävyttä kuvaavat arviot hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta.

4.2 Työttömyysaika

Ensimmäiseen etuuksien riittävyttä kuvaavaan faktoriin korreloituivat työttömyysajan minimietuudet. Työttömyyden aikaisiin minimietuuksiin kuuluvat työttömyysperuspäiväraha, työmarkkinatuki ja työttömän koulutustuki. Tilastollisesti tämä ensimmäinen faktori muodosti selkeän faktoripolun ilman muuttujaloikkauksia faktorista toiseen. Kärkimuuttujien faktorilataukset ovat kauniisti välillä 0,8 – 0,9 vuosina 1996 – 2000. Voimakkaan korrelaation perusteella faktoria voi pitää hyvin homogeenisena, joka kertoo minimietuuksien riittävydestä. (Liite 7) Tutkimustulosten havainnollistamiseksi esitän työttömyyden aikaisten minimietuuksien riittävyysarviot boxplot-kuvioina, jossa ovat mukana kaikkien kolmen vastaajaryhmän arviot. Tulosten analysoinnin tukena käytän vastaavia ristiintaulukoita, jotka ovat liitteessä 11.

Kuvio 10. Työttömyyden aikaisten minimietuuksien riittävyys vuonna 1996 ja 2000.

Kuvioiden laatikkojanojen mediaaniviivojen sijoittumisen arviointiasteikolle osoittaa hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioineen työttömyyden aikaiset minimietuudet riittämättömiksi. Vuonna 1996 janojen laatikko-osat jäävät arviointiasteikon puolivälin ala-

puolelle eli kuvaavat vastausarvoja melko huono tai huono. Vuoden 2000 tilannearvio on hieman valoisampi kuin vuonna 1996, muttei selvästikään kuvaa riittävydeltään tyydyttävää etuutta.

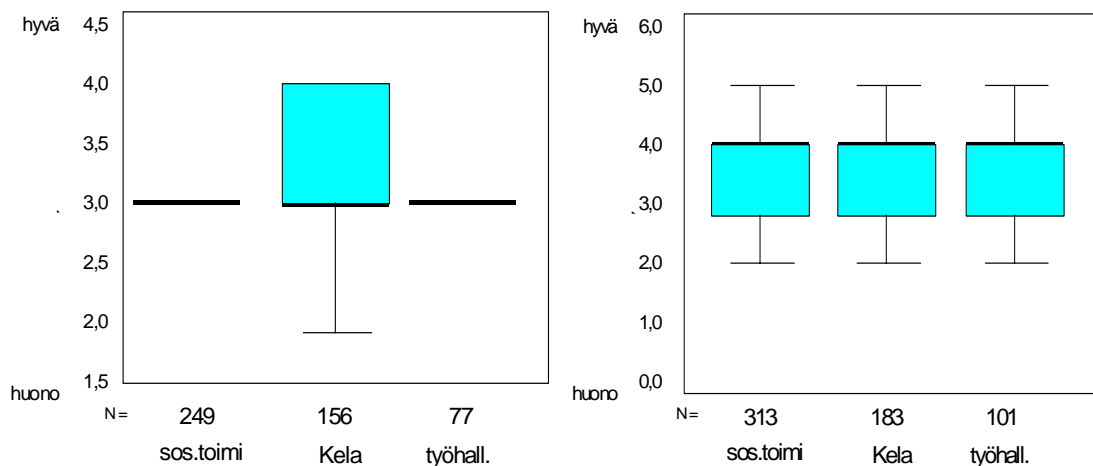
Kuvioista näkee vastaajien yhtenevät arviot työttömyyden aikaisten minimietuuksien riittävydestä. Sosiaalitoimen vastaajat arvioivat ne muita vastaajia heikommaksi taatakseen taloudellista turvaa työttömyyden aikana. Kolme kymmenestä vastaajasta arvioi riittävydeltään työttömyyden aikaiset minimietuudet huonoiksi ja kuusi kymmenestä melko huonoiksi. Vuoden 1996 arvio riittämättömistä minimietuuksista on muuttunut vuoteen 2000 mentäessä siten, että melko huonoiksi niitä arvioi 44 prosenttia ja 46 prosenttia ei hyväksi muttei huonoiksikaan. Tästä voidaan vetää se johtopäätös, etteivät työttömyyden aikaiset minimietuudet ole muotoutuneet riittäviksi taatakseen taloudellista hyvinvointia työttömyyden aikana hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana.

Sosiaaliturvan uudelleenjaossa Lehtosen (1996, 52 – 55) luokittelemana työttömyysturvan minimietuudet kuuluvat tasasuureen sekä kompensoivaan uudelleenjakoon. Tasasuuruisen uudelleenjaon taustalla on ajatus tarpeiden samanlaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta, kun taas kompensoivat etuudet edellyttävät tarveharkintaa. Niitä vastaajat kritisoivat riittävydeltään niukoiksi. Usein kuitenkin peruspäivärahalla tai työmarkkinatuella olevat ihmiset tarvitsevat asumistukea ja toimeentulotukea taloudellisen turvallisuuden takaamiseksi. Työttömän perusturvan tarkoituksena on taata vähimmäistoimeentulo työttömyyden aikana, joka ei kuitenkaan riitä. Työttömyyden aikaiset minimietuudet ja niiden myöntämisperusteet on tarkemmin eriteltyinä liitteessä 8.

4.3 Eläke aika

Faktoriin kaksi korreloituvat voimakkaasti (0,8 – 0,7) eläkeaikaiset etuudet sekä työeläke että kansaneläke (vanhuuseläke) vuosina 1996 – 1999. Eläkeaikaiseen faktori-polkuun tulee muutos vuonna 2000, jolloin työeläke korreloituu voimakkaimmin faktoriin neljä (sairausaika) ja muut aiemmin korreloituneet variaabelit jäävät alhaisen latauksensa vuoksi korreloimattomina tarkastelun ulkopuolelle, joten faktori ei muodostu enää vuonna 2000. (Liite 7)

Seuraavissa kuvioissa havainnollistan eläke-etuuksien riittävyyttä vuosina 1996 ja 1999. Kuvioiden analysoinnin tukena käytän vastaavia ristiintaulukoita, jotka ovat liitteessä 11.

Kuvio 11. Eläke-etuuksien riittävyys vuonna 1996 ja 1999.

Laatikkojanojen sijoittuminen kuvioissa kuvaa vastaajien arvioita eläke-etuuksien hyvästä ja kattavasta riittävyydestä takaamaan taloudellista turvaa työelämän jälkeen. Vuonna 1996 janojen mediaaniviivat sijoittuvat arviointiasteikon puoliväliin ja vuonna 1999 arviointiasteikon puolivälin yläpuolelle, joka kertoo suhteellisen hyvästä etuuksien riittävyydestä.

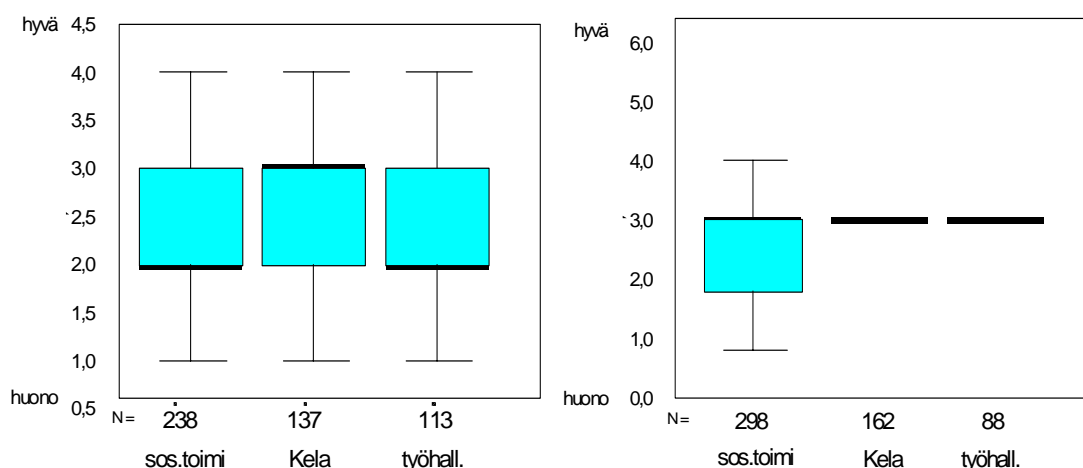
Vastaajista kolme neljästä arvioi eläke-etuuksien riittävyyden vuonna 1996 ei hyväksi muttei huonoksikaan takaamaan taloudellista turvallisuutta ja noin joka neljäs vastaajista arvioi sen melko hyväksi, muttei kukaan huonoksi tai hyväksi. Sosiaalitoimen ja työhallinnon vastaajien arviot ovat hyvin samanlaiset, mutteivät ne eroa merkittävästi Kansaneläkelaitoksen vastaajien arvioista. Vuonna 1999 vastaajat arvioivat eläke-etuudet riittävyydeltään kattavimmiksi kuin arvioinnin alkuvuotena siten, että peräti 58 prosenttia vastaajista arvioi ne melko hyväksi.

Eläkkeet ovat ihmisten työaikaisiin ansioihin perustuvia tuloja. Sosiaaliturvan uudelleenjaossa silloin on kyse Lehtosen (1996, 52 – 55) mukaan meritokraattisesta jaosta, jolloin tuloerot ovat ihmisten kyky- ja ahkeruuseroja, joista on myös palkittava. Ansioihin suhteutetut etuudet rahoitetaan palkkaperusteisilla maksuilla, kun taas vähimmäisturva rahoitetaan pääasiassa veroluonteisin maksuin. Ansiosidonnaiset etuudet lasketaan suoraan saatujen

palkkatulojen perusteella. Sen sijaan kansaneläkettä maksetaan iän perusteella. Ansiosidonnaiset etuudet turvaavat nykytasolla hyvin taloudellisen turvallisuuden ihmisten elämässä. Kansaneläke turvaa minimitoimeentulon, jos työeläke-kertymät jäävät kovin pieniksi. Kansaneläke toimii eläkkeensaajien yhteiskunnallisena turvaverkkona, mikäli työeläkettä ei kerry ansiotyövuosien perusteella riittävää määrää. Eläke-etuuksista ja niiden myöntämisperusteista on tarkemmin liitteessä 8.

4.4 Opiskeluaika

Kolmannen faktorin johtava teema on opiskeluaika. Siihen korreloivat (0,8 – 0,7) opintoaikaan liittyvät etuudet vuosina 1996 – 2000. Kuitenkin vuonna 1997 tähän faktoriin korreloituivat myös toimeentulotuki, asumistuki ja lapsilisä. Tämän faktorin substanssin muodostaa kärkimuuttujien mukaan opiskeluaika. Opiskeluaikaisiin arvioitaviin taloudellisiin etuuksiin kuuluvat opintorahan ja opintolaina. (Liite 7) Näiden etuuksien sisältöä ja myöntämisperusteita olen käsitellyt tarkemmin liitteessä 8. Seuraavissa kuvioissa on esitettynä opintoaikaisten etuuksien riittävyys hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioimana. Kuvioden analysoinnin tukena käytän vastaavia ristiintaulukoita, jotka ovat liitteessä 11.

Kuvio 12. Opintoetuuksien riittävyys vuonna 1996 ja 2000.

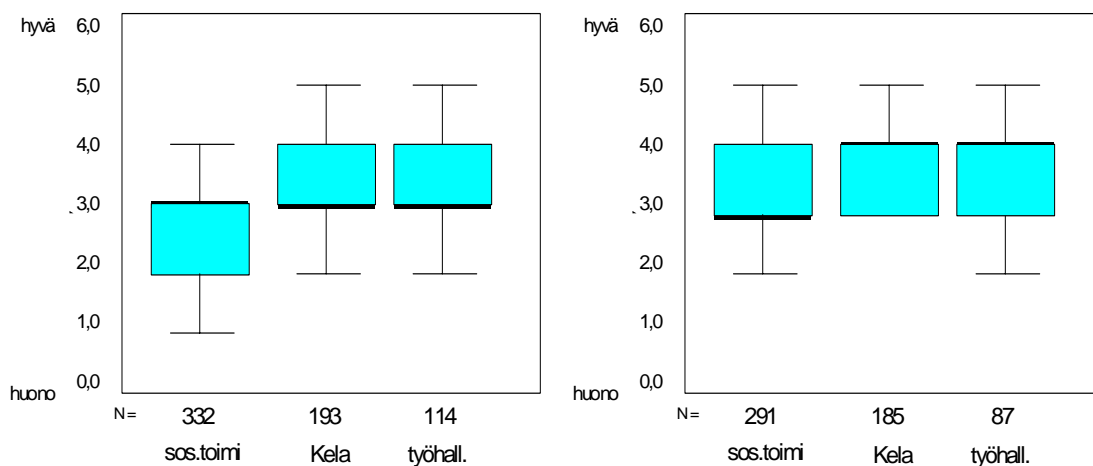
Kuviosta 12 näkee hyvinvointipalvelujen tuottajien arviot opintoaikaisten etuuksien riittävydestä. Janojen mediaani-viivojen sijoittuminen arviointiasteikon puoliväliin (3) ja sen alapuolelle kertoo opintoetuuksien heikohkosta riittävydestä turvaamaan opintoaikaisen taloudellisen turvan. Vuonna 1996 vastaajista 45 prosenttia piti etuuksia riittävydeltään melko huonoina. Vastaava luku vuonna 2000 oli 22 prosenttia. Yli puolet vastaajista arvioi etuuksia ei hyviksi muttei huonoiksikaan. Sosiaalitoimen ja työhallinnon vastaajien arviot ovat muuttuneet vuodesta 1996 vuoteen 2000 opintotuen riittävydestä hieman myönteisimmiksi eli opintotuesta olisi tullut kattavampi takaamaan taloudellista turvaa. Kuitenkaan korotuksia opintotukeen ei ole tullut kyseisellä aikavälillä eikä vuokratasokaan ole alentunut.

Opintoaikaiset etuudet kuuluvat Lehtosen (1996, 52 – 55) luokittelussa sosiaaliturvan tasasuureen uudelleenjakoon, jonka taustalla on ajatus tarpeiden samanlaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Sen tarkoituksena on turvata opintojen rahoitus siltä osin kuin se ei ole opiskelijan vanhempien velvollisuus ja opiskelija on taloudellisen tuen tarpeessa.

Opintotuen tarkoituksena on taata opiskeluaikainen toimeentuloturva, jolloin opiskelija voi keskittyä päätoimisesti opintoihinsa ilman toimeentulo-ongelmia. Kuitenkin todellisuudessa tilanne on toinen ja monet opiskelijat käyvät töissä opintojensa ohella. Julkisuudessa on käyty keskustelua opintojen venymisestä varsinkin yliopistoissa ja opintojen vauhdittamisen keppinä on puhuttu opintotuen muuttamisesta opintolainaksi, mikä kuitenkin ei ole saanut kannatusta. Työvoima 2020 -työryhmän (2002, 52) raportin mukaan seuduilla, missä asumiskustannukset ovat korkeat, myös opiskelijoiden työttömyys saattaa aiheuttaa toimeentulo-ongelmia, jotka äärimmillään voivat johtaa opiskelun lopettamiseen. Mikäli toivotaan opiskelijoiden valmistumisaikojen lyhenemistä venymisen sijaan opiskelijoiden toimeentulo-ongelmiin on syytä puuttua esimerkiksi tarjoamalla riittävästi kohtuuhintaisia opiskelija-asuntoja.

4.5 Sairausaika

Neljänteen faktoriin korreloivat (0,8 – 0,7) vuosina 1997 – 2000 sairausaikaan liittyvät etuudet, joita ovat sairauspäiväraha ja kuntoutustuki sekä sairauskustannusten korvaukset. Vuonna 1996 minimisairauspäiväraha korreloiti ensimmäiseen minimietuuksia sisältäneeseen faktoriin ja ansiosidonnainen sairauspäiväraha korreloiti voimakkaimmin eläke-etuuksia kuvaavaan faktoriin. Muutoin sairauden aikaa kuvaava faktori on faktoripolultaan suhteellisen muuttumaton. (Liite 7) Seuraavien sairausajan etuuksien riittävyttä kuvaavien kuvioiden analysoinnin tukena käytän vastaavia ristiintaulukoita, jotka ovat liitteessä 11.

Kuvio 13. Sairausajan etuuksien riittävyys vuonna 1997 ja 2000.

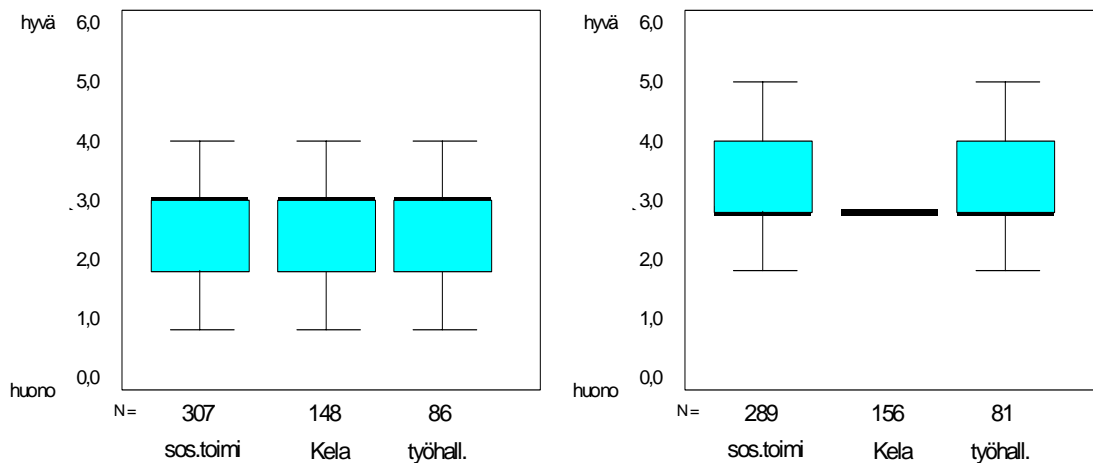
Edellä olevasta kuviosta selviää hyvinvointipalvelujen tuottajien arviot sairauden ajan taloudellisten etuuksien riittävyden parantuneen vuodesta 1997 vuoteen 2000. Vuonna 1997 janojen laatikko-osien mediaaniviivat ovat arviointiasteikon puolivälissä (3), kun taas vuonna 2000 mediaaniviivat ovat joko asteikon puolivälissä tai sen yläpuolella. Sosiaalitoimen vastaajat arvioivat molempina vuosina sairauden aikaiset etuudet riittävydeltään heikommiksi kuin muut vastaajat. Noin joka toinen vastaaja arvioi etuudet ei hyviksi muttei huonoiksikaan vuonna 1997, kun vuonna 2000 vastaajista 44 prosenttia arvioi ne vastaavalla tavalla ja peräti joka toinen melko hyviksi.

Sairauden aikaiset etuudet kuuluvat sosiaaliturvan uudelleenjakojärjestelmässä Lehtosen (1996, 52 – 55) mukaan joko meritokraattiseen tai tasasuureen uudelleenjakoon. Sairauskulujen korvaus ja kuntoutustuki ovat tasasuuruksia kaikille kansalaisille, kun taas sairauspäiväraha kuuluu meritokraattiseen uudelleenjakoon, jonka tarkoituksena on korjata sairaudesta aiheutuva tulonmenetyks.

Sosiaaliturva toimii sairauden aikaisena turvaverkkona ja se korvaa menetettyjä ansioita sairauspäivärahana. Sairastuminen on elämässä ennustamaton tapahtuma, minkä vuoksi sairausvakuutuslaki ja –asetus kompensoivat sairauden aikaisia kustannuksia ja ansionmenetyksiä. Sairausajan etuuksista ja niiden myöntämisperusteista on tarkemmin liitteessä 8.

4.6 Toimeentulon niukkuuden aika

Viidenteen faktoriin korreloivat (0,754 – 0,874) vuosina 1998 – 2000 toimeentulon vähäisyyttä kompensoivat tukimuodot kuten toimeentulotuki, ehkäisevä toimeentulotuki ja asumistuki sekä omaishoidontuki. Vuonna 1996 toimeentulotuki jäi korreloimattomaksi, mutta vuonna 1997 se kuten asumistukikin korreloitui voimakkaimmin substanssiltaan opintoaikaa kuvaavaan faktoriin. Ehkäisevä toimeentulotuki ja omaishoidontuki ovat olleet arvioitavina etuuksina vuodesta 1998 lähtien. Nämä kaksi viimeksi mainittua tukimuotoa korreloivat omaksi perhe-etuukseksi sisältäväksi faktoriksi vuonna 1998, jonka jälkeen ne korreloituivat voimakkaimmin toimeentulovajeita kompensoiviin etuuksiin. (Liite 7) Seuraavan kuvion avulla havainnollistan hyvinvointipalvelujen tuottajien arvioita toimeentuloa kompensoivista taloudellisista tukimuodoista. Niiden analysoinnin tukena käytän vastavia ristiintaulukoita, jotka ovat liitteessä 11.

Kuvio 14. Toimeentulovajeita kompensoivien etuuksien riittävyys vuonna 1998 ja 2000.

Hyvinvointipalvelujen tuottajat arvioivat toimeentulon niukkuutta kompensoivien etuuksien riittävyttä suhteellisen yksimielisesti. Kuvioden janojen mediaaniviivat sijoittuvat arviointiasteikon puoliväliin molempina vuosina. Vuonna 1998 runsaat 52 prosenttia vastaajista arvioi ne ei hyviksi muttei huonoiksikaan ja vuonna 2000 vastaava prosenttiluku oli 63. Vuonna 1996 kolme kymmenestä vastaajasta ja vuonna 2000 noin joka kymmenes vastaaja arvioi etuudet riittävyydeltään melko huonoiksi. Melko hyvänä toimeentulon kompensoivia etuuksia piti 12 prosenttia vastaajista vuonna 1996 ja vastaava arvio vuonna 2000 oli kohonnut kymmenen prosenttiyksikköä.

Toimeentulon niukkuutta korjaavat etuudet ovat luonteeltaan Lehtosen (1996, 52 – 55) luokituksen mukaan kompensoivia. Sosiaaliturvan kompensoivan uudelleenjakojärjestelmän taustalla on ajatus siitä, että rajoittamaton eriarvoisuus tuottaa epäoikeudenmukaisuutta, joka voi johtaa kontrolloivaan tarveharkintaan. Tarveharkinnan ideana on pohtia sitä, ovatko tuen tarpeet todella olemassa ja edellyttävätkö ne kompensatiota. Toimeentulotukea, ehkäisevästä toimeentulotukea ja asumistukea sekä omaishoidontukea ja näiden etuuksien myöntämisperusteita käsitellen tarkemmin liitteessä 8.

5 HYVINVOINTIPALVELUIDEN TOIMIVUUS

5.1 Klusterianalyysin tulokset

Klusterianalyysin tarkoituksena on tiivistää tutkimusaineistoa tiiviimpään ja tulkittavampaan muotoon (Liite 9). Ennen analyysin suorittamista muutin sosiaalibarometriaineistojen havaintomatriisien esitystapaa kokonaisluvusta desimaaliluvuksi, koska klusterianalyysin tulosten tulkinta ei onnistu kokonaislukujen avulla (ks. Kinnunen 1998, 169). Koska vastausskaalat ovat vuonna 1996 yhdestä kolmeen (1 – 3) ja vuonna 2001 yhdestä viiteen (1 – 5), ne vaativat standardointia tutkimustulosten vertailtavuuden mahdollistamiseksi.

Esitystapamuutoksen jälkeen tein klusterianalyysiajoja tutkimusvuosilta 1996 ja 2001 siten, että klustereita muodostui 2:sta 4:ään. Klusterianalyyseissä olen erotellut arvioitavat palvelut niiden sosiaalisen kontekstin mukaan: kunnan sosiaalipalveluihin, Kansaneläkelaitoksen palveluihin ja työhallinnon palveluihin. Jokainen palveluntuottaja arvioi omia palvelujaan.

Järkevästi nimettäviä klustereita muodostui kahdesta kolmeen. Klustereiden lukumäärällisen valinnan tein sen perusteella siten, että klusterit ovat selvästi toisistaan poikkeavia. Niissä kussakin pitäisi olla Rodeghierin (1996, 74) kategoriaopin mukaan vähintään viisitoista havaintoa. Lukumäärällinen minimivaatimus ei toteudu kaikilta osin analyyseissä, mutta analyysin tuloksia voi pitää selkeästi suuntaa antavina. Klusterianalyysiajoissa ovat mukana vain kunkin vastaajaryhmän arviot omista palveluistaan vuosi-vertailtavuuden vuoksi, koska sosiaalibarometrikyselyssä palveluiden toimivuuden arvioinnissa on tehty muutos vuonna 2001, jolloin kukin vastaajaryhmä arvioi omia palvelujaan. Seuraavassa taulukossa esittelen klusterianalyysin tulokset palvelujen toimivuudesta.

Taulukko 4. Hyvinvointipalvelujen toimivuutta kuvaavat klusterit vuosina 1996 ja 2001.

	Sosiaalitoimi	Kansaneläkelaitos	Työhallinto
1996	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräistä parempi ▪ keskimääräistä huonompi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräistä parempi ▪ keskimääräistä huonompi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräistä parempi ▪ keskimääräistä huonompi
2001	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräinen ▪ keskimääräistä huonompi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräistä parempi ▪ keskimääräistä huonompi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ keskimääräistä parempi ▪ keskimääräinen ▪ keskimääräistä huonompi

Klusterianalyysien tulosten pohjalta saatuja palvelujen toimivuutta kuvaavia klusterit nimesin niiden keskiarvojen mukaan siten, että palvelut toimivat keskimääräisesti, kun keskiarvo on lähellä nollaa. Keskimääräisesti paremmin toimiviksi kuvaan palveluja silloin, kun keskiarvo on positiivinen ja vastaavasti keskimääräisesti huonommiksi, kun keskiarvo on negatiivinen.

Tässä yhteydessä on syytä palauttaa mieleen Toivosen (1999, 342) ohje klusterianalyysin tulosten pysyvyydestä. Hänen mukaansa klusterianalyysin tuloksia ei pidä pitää ikuisina julistuksina, vaan ne ovat aina tutkijan valintoja. Olen rajannut klustereiden lukumäärälliset valinnat näihin kahteen edellä perustelemaani seikkaan, koska se mielestäni toimii tässä tutkimuksessa. Valinta on joka tapauksessa suoritettava yhden tai useamman rajaavan tekijän mukaan.

5.2 Kunnan sosiaalipalveluiden toimivuus

Kun keskustellaan palveluiden toimivuudesta, on kaksi osapuolta, jotka ovat osallisena palvelutapahtumassa: Palvelun tarjoaja ja palvelun tarvitsija, ja he yhdessä toteuttavat palvelutapahtuman. Tutkimuksessa en analysoi itse palvelutapahtumaa, vaan palvelujen toimivuutta hyvinvointipalvelun tuottajien näkökulmasta. Hyvinvointiyhteiskunnassa valtion toimet ovat Allardtin (1986, 108) sekä DiNitton ja Dyen (1987, 2 –3) ja Julkusen (1992, 36) sekä Lehtosen (1996, 69 – 70) mukaan keskittyneet terveydenhoitoon,

opetukseen ja sosiaaliturvaan eikä vain ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuuteen. Tunnusomaista kehittyneelle hyvinvointivaltiolle on laaja julkispalvelujen tuotanto koulutuksessa, terveydenhoidossa, päivähoidossa ja sosiaalipalveluissa sekä tulonsiirroissa kotitalouksille.

Sosiaalihuollon järjestämisvastuu on lain mukaan kunnilla. Palvelujärjestelmä perustuu tärkeimmiltä osin kunnallisten palvelujen piiriin. Kokonaisuutta täydentävät yksityiset palveluntuottajat, ammatinharjoittajat ja kolmas sektori. Lainsäädäntö velvoittaa järjestämään palvelut, mutta yksityiskohtainen toiminnan sisältö, laajuus ja järjestämistapa jäävät kuntien omaan harkintaan. Kunta voi järjestää sosiaalipalvelunsa joko itsenäisesti omana toimintana tai ostopalveluina huomioiden lokaaliset olosuhteet ja väestön tarpeet. Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 määrittelee asiakkaan position sosiaalihuollon toimintakentässä. Lisäksi sosiaalihuoltolain 39 pykälän mukaan työntekijän tulisi huomioida asiakkaan omat toivomukset ja mahdollisuudet osallistua häntä koskevan sosiaalihuollon suunnitteluun. Asiakkaan subjektiviteetti muodostuu siitä sosiaalisesta järjestyksestä, jossa hän elää ja toimii eli asiakkaan kokemukset ovat yhteydessä hänen kokemusmaailmaansa ja tarpeisiinsa. (Patton 1990, 94 – 98; Leonard 1997, 33; Ruotsalainen 2000, 7 – 9; Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2003a.)

Asiakkaan asemaa vahvistaa myös leimaamisen ja kontrollin julkiperiaatteiden väistyminen vuoden 1984 sosiaalihuoltolakiuudistuksessa. Kaikkia sosiaalihuollon tehtäviä ohjaavat palveluhenkisyden, normaalisuuden, valinnanvapauden, luottamuksellisuuden, ennaltaehkäisyyn ja omatoimisuuden edistämisen periaatteet. Pääpaino toiminnassa on kuitenkin ongelmien ennaltaehkäisyssä, jolloin ennaltaehkäisyyn toimintaideologiana on se, että hyvinvointi on paljon muutakin kuin vain valtion tarjoamia palveluja. Postmodernin ajattelutavan mukaan kaikki vastuu elämästä on viime kädessä yksilöllä itsellään. (Ballew & Mink 1986, 3; Bauman 1994, 21; Koivula ym. 1994, 56; Persson 2000, 47; Hill 2003, 7.)

Sosiaalihuoltolaki määrittelee yleiset sosiaalipalvelut ja erityislainsäädäntö raamittaa erityispalvelut. Sosiaalihuollon toimintakenttä on laaja, johon kuuluvat osana lapsiperheille suunnatut

palvelut. Sosiaalihuollon piiriin kuuluvat elatustuki, isyysasiat, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, lasten päivähoito, lapsiperheiden taloudellinen tuki ja lastensuojelu sekä ottolapsitoiminta. Iäkkäämmälle väestölle ovat suunnattuja vanhustenhuollon palvelut, veteraanipalvelut, sotainvalidien kuntoutustoiminta, rintamaveteraanien kuntoutus ja sotilasvammahuolto. Lisäksi sosiaalihuollon toimintakenttään kuuluvat vammaispalvelut, kehitysvammaisten erityishuolto, romansiasiat ja päihdehuolto. Yhden sosiaalihuollon palvelukokonaisuuden muodostavat laitospalvelut, omaishoito ja perhehoito. Sosiaalipalveluiden käyttö on lisääntynyt 1980-luvulta lähtien. (Koivula ym. 1994, 59; Bauman 1999, 36 – 37; Hill 2003, 6 – 7; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a.) Sosiaalipalvelujen käytön lisääntymistä voi pitää osoituksena palveluiden yleisyys ja normalisuus periaatetavoitteiden toteutumisesta.

Se, mistä sosiaalihuolto yleensä parhaiten tunnetaan, ovat toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki sekä sosiaalityö. Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturva. Ihmisillä, joiden omat tai perheen tulot eivät riitä minimitoimeentuloon, ovat oikeutettuja toimeentulotukeen. Toimeentulotuen saaminen on ajoittunut korkeimman työttömyyden aikaan 1990-luvulla eikä siinä sen jälkeen ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Toimeentulotukea sai vuonna 1996 keskimäärin 1352 henkilöä kuntaa kohden, kun vastaava luku kaksi vuotta myöhemmin oli 1994 henkilöä. Tuen tarvitsevuus ei ole ratkaisevasti vähentynyt, vaikka yleinen työttömyys on laskenut. Sosiaalityön tarkoituksena on tukea yksilöitä, perheitä ja yhteisöjä selviytymään ongelmistaan.

Ongelmien selvittämisen lisäksi sosiaalityön ja erityisosaamisen keinoin pyritään lievittämään ongelmien aiheuttamaa ahdistusta. Sosiaalityön keinoja ovat muun muassa ohjaus ja neuvonta sekä konkreettiset interventiot, esimerkiksi tukitoimenpiteet, joilla ylläpidetään ja edistetään yksilön ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista arkielämässään. (Bauman 1994, 22; Jäntti 2000, 27 – 28; Sotka 2000; Hopping 2003, 183; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a.) Sosiaalipalveluiden tarkoituksena on arkielämän sujuvuuden helpottaminen. Seuraavaksi esittelen taulukon, miten sosiaalipalvelut toimivat sosiaalitoimen työntekijöiden arvioimana.

Taulukko 5. Kunnan sosiaalipalveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.

	1996 (n, %)	2001 (n, %)
Keskimääräistä huonompi	2 18%	- -
Keskimääräinen	- -	192 99%
Keskimääräistä parempi	9 82%	2 1%

Kunnan sosiaalipalveluiden toimivuutta on arvioitu keskimääräistä huonommasta keskimääräistä parempaan. Molempina vastausvuosina arviot ovat jakaantuneet dikotomisesti. Vuoden 1996 analyysin lukumäärällinen arvio jää minimaaliseksi suuren vastauskadon vuoksi. Vastauskadon olen tarkistanut frekvenssijakaumista, joissa puuttuvan tiedon lukumäärät vaihtelivat 11:sta 337:ään. Esimerkiksi 'lasten kotihoidon kuntalisää' arvioi vain 31 vastaajaa, jolloin puuttuvan tiedon lukumääräksi tulee 337. Klusterianalyysin luonteeseen kuuluu, ettei se huomioi puutteellisesti vastattuja kohtia. Mikäli yksikin kohta on jätetty vastaamatta, niin koko kysymyspatteristo tulkitaan tyhjänä vastauksena. Vuonna 2001 vastaustilanne näyttää paljon paremmalta. Sosiaalitoimen palveluja vastaajat arvioivat pääosin keskimääräisesti toimiviksi vuonna 2001. Kunnan sosiaalitoimen palveluiden toimivuus on heikentynyt vuodesta 1996 vuoteen 2001.

Skandinavian maissa Allardtin (1986, 107) mukaan hyvinvointivaltiota pidetään luonnollisena ja normaalina asiana, koska valtio on taannut hyvinvointia erilaisilla palveluilla. Ruotsalainen (2000, 7 – 12) arvioi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen muodostavan merkittävän osan hyvinvointipalveluista. Esimerkkinä panostamisesta asiakaspalveluun Ruotsalainen käyttää kunnallista sosiaalitoimea, joka on kiinnittänyt huomiota palvelun kokonaisuuden hallintaan ja sujuvuuteen selvästi aikaisemmin kuin terveydenhuolto. Sosiaalipalveluissa on toteutettu aluevastuista sosiaalityötä, kun terveydenhuollossa on sovellettu väestövastuumallia ja omalääkärijärjestelmää. Kokeilujen pohjalta on pyritty kehittämään saumatonta palveluketjua, jolla pyritään muuttamaan organisaatiokeskeistä palvelujärjestelmää asiakaslähtöiseksi. Tämä toimintamalli korostaa verkostoitumista, tiimityötä ja asiakaskeskeisyyttä asiakkaan tarpeista ja näkökulmasta tarkas-

teluna. Parhaiten ja huonoiten toimivat palvelut olen ottanut frekvenssijakaumista vuodelta 2001. Vuonna 2001 parhaiten toimiviksi sosiaalihuollon palveluiksi vastaajat arvioivat lasten päivähoitopalvelut ja esiopetuksen, sosiaalipalveluiden tiedottamisen ja neuvonnan sekä kriisipalvelut. Yhdeksi heikoiten toimiviksi palveluiksi vastaajat arvioivat päihdehuollon asumispalvelut. Tuloksen pohjalta voisi huomioida palvelujen priorisoinnissa ja kehittämisessä, mihin palvelujen kehittämiseen varatut resurssit voisi kohdentaa.

5.3 Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuus

Kansaneläkelaitoksen toimintakenttä on laaja. Sen tarjoamat etuudet ulottuvat vauvasta vanhuuteen. Palvelujärjestelmänä Kansaneläkelaitos toteuttaa sosiaaliturvajärjestelmää ja toimii siten yhteiskunnallisena taloudellisena turvaverkkona kansalaisille paikaten toimeentulon vajeita ja aukkoja. Seuraavaksi esittelen tarkemmin Kansaneläkelaitoksen tehtäviä ja toimintaperiaatteita sekä palvelujen toimivuutta.

Kansaneläkelaitoksen tehtävänä 16.12.1937 lähtien on ollut huolehtia Suomessa asuvien sosiaalisesta perusturvasta. Toimintavuosien alkuaikoina Kansaneläkelaitos oli puhtaasti eläkelaitos. Sen jälkeen sen toiminta on muuttunut monitahoisemmaksi. Varsinkin 1980- ja 1990-luvuilla tehtäväkenttä on laajentunut kattamaan noin 100 eri etuutta, osaa tai lisää. Etuus, osa tai lisä voidaan ryhmitellä eri elämäntilanteiden mukaisesti. Perusajatuksena toiminnassa on turvata väestön toimeentuloa, edistää terveyttä ja tukea itsenäistä selviytymistä. (Kaikkien Kela 2002, 1 – 2; Kansaneläkelaitos 2003.)

Kansaneläkelaitoksen hoidettavana olevia etuuksia voidaan ryhmitellä asiakkaiden elämäntilanteiden mukaisesti. Lapsiperheille tarkoitetut tuet ovat äitiysavustus joko äitiyspakkauksena tai rahana sekä äitiysraha, isyysraha ja vanhempainraha. Äitiysavustus on mahdollinen myös adoptiovanhemmille sekä adoptiotuki kansainvälistä adoptiota hakeville. Vanhempainrahaa maksetaan siihen saakka, kunnes lapsi on noin yhdeksän kuukauden ikäinen ja lapsilisää 17-vuotiaaksi saakka. Lapsiperheillä on mahdollisuus hakea lasten kotihoidontukea tai yksityisen hoidon tu-

kea, mikäli alle 3 –vuotias lapsi ei ole hoidossa kunnallisessa päivähoidossa. Sairaana lapsen hoidosta sairaalassa voi saada erityishoitorahaa ansionmenetyksen korvauksena sekä lapsen hoitotukea vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen kotihoidosta. (Kaikkien Kela 2002, 2 – 3; Kansaneläkelaitos 2003.)

Opintoaikaisiin etuuksiin kuuluvat opintoraha, asumislisä ja opintolainan valtiontakaus sekä lukiolaisen / ammattikoululaisen koulumatkatuki. Myös yleinen asumistuki ja eläkkeensaajien asumistuki kuuluvat Kansaneläkelaitoksen etuuksien piiriin. Samoin kuin opiskelija niin myös asevelvollisuuttaan suorittava on oikeutettu toimeentuloa kompensoivien etuuksien piiriin. Sotilasavustus on tarkoitettu asevelvollisuutta suorittavalle tai hänen puolisolleen toimeentulon ja asumiskulujen turvaamiseksi. (Kaikkien Kela 2002, 3 – 4; Kansaneläkelaitos 2003.)

Sairausvakuutuksen perusteella sairauden aikana on mahdollisuus korvauksiin yksityisten lääkärin hoitopalkkioista, yksityisten hoitopaikkojen tutkimus- ja hoitokuluista sekä yksityisestä hammashoidosta. Myös matkat korvataan omavastuurajan ylittävistä osuudesta ja lääkärin määräämistä reseptilääkkeistä. Mikäli sairaus johtaa työkyvyttömyyteen, on mahdollista hakea sairauspäivärahaa. Kansaneläkelaitos panostaa myös sairauksien ennalta ehkäisyyn tukemalla työpaikkojen, yrittäjien ja maatalousyrittäjien työterveystoimintaa. (Kaikkien Kela 2002, 4; Kansaneläkelaitos 2003.)

Kansaneläkelaitoksen työttömyydenaikaisiin etuuksiin kuuluvat peruspäiväraha ja tarveharkintainen työmarkkinatuki. Kansaneläkelaitoksen maksaman koulutusetuuden saamisen ehtona on työvoimapoliittinen koulutus. Sen sijaan vajaakuntoisilla on mahdollisuus Kansaneläkelaitoksen kustantamaan ammattiin valmistavaan kuntoutukseen. Kuntoutuksen aikaisen toimeentuloturvan takaavat kuntoutusraha ja ylläpitokorvaus. Vaikeavammaisilla on oikeus lääkinnälliseen kuntoutukseen. Kuntoutustyyppinä voivat olla ammatillinen varhaiskuntoutus, sopeutumisvalmennus, psykoterapia tai mielenterveyskuntoutus. Kotona asuville 16 – 64 –vuotiaille vammaisille on mahdollista saada vammaistukea ja 65 vuotta täyttänyt voi hakea eläkkeensaajien hoitotukea. Pienituloinen 65-vuotias saa peruseläketurvana kansaneläkettä, kun taas alle 65-vuotiaat orvot ja pienituloiset lesket ovat oikeutettuja ylei-

seen perhe-eläkkeeseen toimeentulonsa turvaamiseksi. (Kaikkien Kela 2002, 4 – 5; Kansaneläkelaitos 2003.)

Kansaneläkelaitos hoitaa toimintanaan siis liki sataa etuutta, osaa tai lisää. Kansaneläkelaitoksen toimintaperiaatteena on se, että asiakkaan paikallistoimistoon jättämä hakemus ratkaistaan nopeasti, yhdenmukaisesti ja oikein. Toimintaansa ohjaavina arvoina Kansaneläkelaitos pitää ihmisen arvostamista, osaamista, yhteistyökykyä ja uudistumista. (Kaikkien Kela 2002, 1 – 6; Kansaneläkelaitos 2003.) Seuraavaksi esittelen arvion Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuudesta vuosina 1996 ja 2001.

Taulukko 6. Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.

	1996 (n, %)	2001 (n, %)
Keskimääräistä huonompi	1 1%	45 35%
Keskimääräinen	- -	- -
Keskimääräistä parempi	204 99%	84 65%

Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuutta arvioitaessa mielialpiteet hajaantuvat dikotomisesti keskimääräistä huonommin- ja keskimääräistä paremmin toimiviin palveluihin. Molempina vuosina arviot palvelujen toimivuudesta tiivistyvät pääosin keskimääräistä paremmin toimiviin palveluihin. Kokonaisuudessaan Kansaneläkelaitoksen vastaajat arvioivat palvelujensa toimivuuden heikentyneen.

Parhaiten ja huonoiten toimivat palvelut olen ottanut vuoden 2001 frekvenssijakaumista. Vuonna 2001 Kansaneläkelaitoksen vastaajat arvioivat parhaiten toimiviksi palveluksi eläkkeet sekä palveluista tiedottamisen, neuvonnan ja ohjauksen. Heikoimmin toimivaksi arvioitiin sairauskustannusten korvaukset.

Kansaneläkelaitoksen tarjoamia palveluja voidaan pitää toimivina. Taustalla on Lumijärven (1989, 176 – 178) mukaan palvelukulttuuri, joka edistää henkilöstön kiinnostusta asiakkaisiin ja asiakasmyönteiseen aloitteellisuuteen, vaikka asiakkaat pystyttiin segmentoimaan monipuolisesti ja kattavasti erilaisiin tarveryhmiin. Ruotsalainen (2000, 10) pohtii julkisille palveluille ole-

van tyypillistä palvelutuottajan yksikön vastuu eli se vastaa omalta osaltaan tuotetusta palvelusta. Asiakkaan siirtyessä toiseen toimintayksikköön myös vastuu siirtyy kyseiselle sektorille. Seurauksena tästä toiminnasta voi olla, että eri yksiköiden tuottamat palvelut eivät aina välittömästi seuraa toisiaan ja katkoksten aikana vastuu palvelun tai hoidon sujumisesta ei ole minkään palvelutuottajan hallinnassa.

Palveluiden katkoksellisuus siirtymävaiheessa sektorilta toiselle pätee kaikkien palveluntuottajien osalta. Katkoksellisuuden poistamiseksi palveluntuottajat tekevät yhteistyötä ja tiedonvälitystä lokaalisella tasolla. Varsinkin sosiaalitoimi, työhallinto ja Kansaneläkelaitos tekevät yhteistyötä hoitaakseen asiakkaiden asioita. Hyvinvointipalveluissa tapahtuva auttaminen tähtää Pohjolan (2002, 43) mukaan aina jonkinlaiseen muutokseen. Palveluiden, interventioiden ja tuen tavoitteena on parantaa asiakkaan tilannetta.

5.4 Työhallinnon palveluiden toimivuus

Työn merkitystä on pohdittu monelta kannalta ja erilaisista näkökulmista. Erityisesti työttömille työmarkkinoiden merkitys on suuri ja siten myös työhallinnon tarjoamat palvelut. Työtä etsitään usein työvoimatoimiston kautta, mutta myös rekrytointiyritysten ja rekrytointimessujen avulla. Tässä kappaleessa selvitän työhallinnon toimintaperiaatteita ja työmarkkinoiden toimivuutta sekä työhallinnon palveluiden toimivuutta.

Työhallinnon linjauksista Vasara (2003a, 10 – 12; 2003b) on kirjoittanut tarkennetut lokaaliset toimintaohjeet. Työhallinnon linjauksilla luodaan ne raamit, joiden puitteissa toimitaan. Linjauksista ensimmäisenä on työvoiman saatavuuden turvaaminen ja työmarkkinoiden toimivuuden edistäminen, mikä tarkoittaa sitä, että avoimista työpaikoista ja koulutuksesta tiedotetaan työnhakijoille sekä järjestetään rekrytointitapahtumia lokaalisesti ja valtakunnallisesti. Virtatyöttömyydessä keskeisin ongelma on työn kausittaisuus ja varantotyöttömyydessä koulutuksen puute ja ikäkysymykset, joten rekrytointitapahtumilla on tilauksensa. Toisena linjauksena on työnhakijoiden osaamisen parantaminen. Keskeisenä välineenä osaamisen täydentämisessä on työvoima-

poliittinen koulutus. Nuoret työmarkkinoille tulevat ikäluokat ovat Työvoima 2020 -työryhmän (2002, 50) mukaan yli 80 prosenttisesti ammatillisesti koulutettuja. Vastaava koulutettujen osuus työmarkkinoilta poistuvissa ikäluokissa on noin kolmasosa. Jo vuonna 1961 Schultz (1961, 4) tutki koulutusta investointina. Schultzin mukaan 1960-luvun alussa nuorella sukupolvella oli koulutusta keskimäärin 12 vuotta, kun taas vanhemmilla työntekijöillä koulutusta oli kuusi vuotta tai vähemmän. Sukupolvien vaihtuminen siis kohottaa työvoiman keskimääräistä koulutustasoa. Kolmantena työhallinnon linjauksena Vasara (2003a, 11) esittelee vaikeasti työllistyvien palveluiden kehittämisen yhteistyössä muiden työhallinnon sidosryhmien kanssa. Hyvinvointipalvelujen asiakkailla Pohjolan (2002, 49 – 53) mukaan on tilanteistaan riippuen erilaisia pääomien vajauksia avun tarpeiden taustalla. Sosiaalisen pääoman vahvistaminen on yksi keskeinen tehtävä heidän auttamisessaan. Palveluille on ominaista neuvominen, ohjaaminen ja tukeminen, mutta myös kuunteleminen, ymmärtäminen ja jakaminen.

Tärkeä näkökulma työmarkkinaongelmiin on työmarkkinoiden toimivuus. Ammattitaitovajeen ratkaiseminen, joustava työn organisointi, työvoiman maantieteellinen ja ammatillinen liikkuvuus sekä toiminnan sopeuttaminen inhimillisiin kykyihin ja kannustava palkanmuodostus ovat työmarkkinoiden toimivuuden keskeisiä komponentteja. Työmarkkinaongelmat kytkeytyvät usein verotuksen ja sosiaaliturvan kannustamattomuuteen, työlainsäädännön jäykkyyksiin, korkeisiin työllistämiskustannuksiin ja työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensopimattomuuteen. (Offe 1985, 46 – 47; Työvoima 2020 –työryhmä 2002, 55.) Anneli Pohjola (2002, 54) puhuu byrokraattisesta välinpitämättömyydestä, missä säännöt ja normit ohittavat ihmisen ja hänen asiansa. Kuitenkin pääsääntöisesti voidaan sanoa, että työhallinnossa pyritään auttamaan työttömiä, olivat he sitten toistuvaistyöttömiä, virta- tai varantotyöttömiä, pitkäaikaistyöttömiä tai juuri opiskelunsa päättäneitä ihmisiä. Seuraavaksi esittelen taulukon työhallinnon palveluiden toimivuudesta työhallinnon työntekijöiden arvioimana.

Taulukko 7. Työhallinnon palveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.

	1996 (n, %)		2001 (n, %)	
Keskimääräistä huonompi	31	23%	30	30%
Keskimääräinen	-	-	12	12%
Keskimääräistä parempi	101	77%	57	58%

Työhallinnon palvelut toimivat keskimääräisesti paremmasta keskimääräisesti huonompaan. Arvioiden mukaan palvelujen toimivuus on heikentynyt jonkin verran vuodesta 1996 vuoteen 2001. Pääosin vastaajat arvioivat palveluja keskimääräistä paremmin toimiviksi. Vuonna 2001 parhaiten toimivina työhallinnon palveluina vastaajat pitivät työhallinnon neuvontaa ja ohjausta, ammatinvalinnanohjausta, työvoimapoliittista koulutusta ja rekrytointipalveluja. Heikoimmin toimiviksi palveluiksi vastaajat nimesivät työhallinnon kuntoutuspalvelut. Heikoiten ja parhaiten toimivat palvelut olen ottanut vuoden 2001 frekvenssijakaumista.

Työttömyyden aleneminen edellyttää Työvoima 2020 -työryhmän (2002, 55) mukaan sitä, että työmarkkinoiden toimivuus ei heikkene. Työllistymis- ja työttömyysongelmien kääntopuolena ovat pullonkaulat ja kapeikot, joita syntyy kasvaville aloille, joissa työvoiman kysyntä lisääntyy voimakkaasi. Keskeisimmät esteet työvoima liikkuvuudessa ovat asuntojen puute ja sen aiheuttama nopea hinta- ja vuokratason nousu muuttovoitto-paikkakunnilla. Lisäksi perheeseen liittyvät tekijät ja muuton järjestämiseen liittyvät ongelmat ja kustannukset hillitsevät liikkuvuutta. Osaratkaisun liikkuvuusongelmiin tuo tietoliikenne ja etätyön mahdollisuuksien kehittäminen. Parhaimmillaan informaatioteknologia lisää ihmisten välistä yhteistyötä lokaalisesti ja globaalisesti ajasta ja paikasta riippumatta. Etätyön mahdollisuuksia on kartoitettu Kolarissa, joista Heino Vasara (2003a, 7) kirjoittaa seuraavasti: ”Kunnassa on hankesuunnitelma; Matkailu ja etätyö, joka tähtää etätyön tekemiseen vapaa-ajan kohteessa Kolarissa. Hankkeen tavoitteena on kehittää, kokeilla ja käynnistää matkailuun ja kunnassa tehtyyn selvitykseen perustuva yhteistyöproses-

si”. Hankkeella ’Etätyö tunturituvalta’ pyritään vahvistamaan lo-
kaalitason elinvoimaa turvaamalla työpaikat ja palvelut omalla
paikkakunnalla. Työhallinnon palveluilla pyritään siten kehittä-
mään alueen työllistämistä ja työllistymistä.

6 TULOSTEN KRIITTISTÄ TARKASTELUA

Hyvinvoinnista on keskusteltu julkisesti koko hyvinvointi-
yhteiskunnan olemassaolon ajan ja keskustelu varmasti jatkuu tu-
levaisuudessakin. Tutkimusaiheena hyvinvointi on haasteellinen
laajuutensa vuoksi. Tutkimusaiheen rajaaminen riittävän suppeak-
si ja hallittavaksi, mutta kuitenkin riittävän kattavaksi sosiaaliba-
rometriaineistojen pohjalta oli suhteellisen helppoa. Tutkimukses-
sani tarkastelin hyvinvointia sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitok-
sen ja työhallinnon edustajien näkökulmista.

Hyvinvointikeskustelua on Suomessa käyty aktiivisesti 1960-
luvun alun jälkeen. Sysäyksen keskustelulle antoi Kuusen sosiaa-
lipoliittinen julkilausuma, jossa hän tiivisti keskeisen sosiaalipo-
liittisen idean demokraattisesta hyvinvoinnin jaosta ja kansalais-
ten keskinäisestä tulonjaosta. Tutkimuksessa olen pyrkinyt selvit-
tämään ja ymmärtämään hyvinvointia ilmiönä ja siihen vaikutta-
vien tekijöiden välisiä tilastollisia riippuvuussuhteita sekä ymmär-
tämään ilmiötä teorian ja empirian välisenä keskusteluna, kuten
surveytutkimuksen luonteeseen kuuluu. Surveytutkimuksen erin-
omaisena puolena on se, että sen avulla pystyy käsittelemään laa-
jaa tiedon määrää kontekstisidonnaisesti.

Tutkimusaineistot koostuvat sosiaalibarometrikyselyistä vuo-
silta 1996 – 2001 ja sosiaali- ja terveystietokannasta poimi-
tuista tunnusluvuista vuosilta 1996 – 1998. Kyseessä on siis ai-
neiston sekundaarianalyysi. Tutkimuksen myötä minulle on täs-
mentynyt faktori- ja klusterianalyysien käyttökelpoisuus ja sovel-
taminen sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa. Tutkimusprosessin
aikana olen oppinut analyysimenetelmien ominaisuudet ja hie-
noudet, mitä on huomioitava analyysejä tehtäessä ja miksi? Ana-
lyysit ovat käyttökelpoinen tapa työstää suuri määrä tietoa tiivii-

seen ja tulkittavaan muotoon. Analyysit eivät ole itsetarkoitus, vaan erinomainen apuväline selvittää tutkimustehtävien problematiikkaa ja vastata analyysitulosten pohjalta asetettuihin tutkimustehtäviin. Tutkimuksen ensimmäisenä tutkimustehtävänä oli selvittää, miten hyvinvointikäsitettä on teoretisoitu ja miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvointikäsitteen. Hyvinvointikeskustelussa kyse ei ole suppeasti valtion sosiaalisista tehtävistä, vaan hyvinvointikokonaisuuteen sisältyy myös taloudelliset, koulutukselliset, psykologiset ja sosiologiset sekä poliittiset näkökannat ja erilaiset arvoulottuvuudet. Hyvinvointikäsitteelle on tyypillistä historiallisuus, venyvyys ja moniulotteisuus sekä kontekstisidonnaisuus. Käsitteellä abstrahoidaan hyvinvoinnin ulottuvuuksia empiriatasolta teoriatasolle. Kun valtion sosiaaliset tehtävät laajenivat, syntyi käsite hyvinvointivaltio. Hyvinvointia tuleekin tarkastella aina sen sosiaalipoliittista ja historiallista taustaansa vasten, ei irrallaan siitä.

Sosiaalipolitiikan tavoitteet ja menetelmät määräytyvät sen mukaan, millaisessa yhteiskunnassa sitä toteutetaan ja tutkitaan. Sosiaalipolitiikan toteutuminen voidaan nähdä prosessina, jossa korostuvat poliittiset, käytännölliset ja moraaliseettiset näkökulmat. Sosiaalipolitiikan laajensi hyvinvointipolitiikaksi se, ettei poliittisen työn kohteena ollut enää tarveharkinnan perusteella köyhin kansanosa, vaan koko väestö. Hyvinvoinnin rakentuminen on korvannut perinteisten yhteisöjen ja yksityisten työnantajien tarjoamaa turvaa monilta osin valtion organisoidulla sosiaaliturvalla ja palveluilla. Institutionaalinen järjestelmä pyrkii demokraattiseen hyvinvointiin poliittisin keinoin eikä markkinamekanismein. Taustalla vaikuttavat sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet, jotka luovat tarpeen sosiaalipolitiikalle.

Sosiaalibarometri pohjautuu sosiaalipolitiikan luomalle institutionaaliselle hyvinvointikäsitteelle, vaikkei käsitettä teoretisoida itse sosiaalibarometriraportissa. Sosiaalibarometrissa korostetaan sosiaalipoliittisia keinoja pyrittäessä kohti tasa-arvoisempaa hyvinvoinnin jakautumista. Sosiaalipolitiikan lähtökohtina se painottaa lokaalisia olosuhteita, koska ne huomioiva sosiaalipoliittinen toiminta vastaa parhaiten kuntalaisten tarpeisiin ja toteuttaa siten hyvinvointiin tähtäävää tehtäväänsä.

Vuonna 1996 sosiaalibarometri esitti haasteen alueellisten kehityserojen lisääntymisestä ja tietotuotannon lisäämisestä. Esitettyyn haasteeseen sosiaalibarometri vastaa vuonna 2001 tutkimalla kuntien eriytymiskehitystä. Suomessa dualistinen eriytymiskehitys jakaa kunnat pärjääjiin ja häviäjiin. Reflektiivinen sosiaalipoliittinen toimintatapa takaa muutoksissa mukana pysymisen. Kuitenkaan jähmettyneessä toimintatavassa taustalla ei ole haluttomuus puuttua toimintatapoihin, vaan supistuvilla resursseilla toiminta vääjäämättä supistuu, eikä kuntalaisten lisääntyviin hyvinvointitarpeisiin voida vastata täydellisesti. Vuoden 2001 sosiaalibarometrissä käsitellään kasautuvaa kansalaisten huono-osaisuutta. Sosiaalibarometrissä ei kuitenkaan teoretisoida huono-osaisuuden käsitettä. Sosiaalibarometrin puutteena voi pitää sitä, ettei siinä abstrahoida käsitteitä, vaan ne esitellään empiirisinä tuloksina.

Usein hyvinvoinnista keskusteltaessa ajatellaan subjektiivista hyvinvointia, koska se herättää tunteita ja emansipaatioita suuren arvolatauksensa vuoksi. Kokeeko ihminen olevansa hyvinvoiva vai ei? Kokeeko hän elämänsä tyydyttäväksi vai epätydyttäväksi? Hyvinvointikeskustelussa täytyy tähdentää sitä seikkaa, että vaikka valtio tarjoaisi miten laadukkaita ja täydellisiä hyvinvointipalveluja, hyvinvoinnin kokemus on kiinni aina ihmisestä itsestään. Siitä, mitä ja millaisia valintoja hän elämässään tekee? Oma subjektiivinen hyvinvointi on pitkälti kiinni omasta toiminnasta, työnsaantimahdollisuuksista, perheen ja ystävien tuesta sekä yhteyksistä eri organisaatioihin. Hyvinvointi on siten paljon enemmän kuin joukko valtiollisia toimenpiteitä.

Ensimmäisessä tutkimustehtävässä selvitin onnistuneesti hyvinvointikäsitteen luonnetta ja ulottuvuutta. Palveluntuottajat ovat hyvinvoinnin tarjoajia ja institutionaalisia hyvinvoinnin mahdollistajia. Hyvinvointikeskustelujen yhteydessä on käyty kiivastakin sananvaihto siitä, miten yhteiskunnallista hyvää tulisi jakaa kansalaisten kesken. Uusliberalistisen ajattelutavan mukaan hyvinvoinnin kermankuorinta ja kurrinjako on hyväksyttävää. Siitä olisi syytä käydä keskustelua, miten hyväksyttävää se on? Kuka hyötyy kenenkin kustannuksella vai onko voitonjako vain vastine sijoitetuille investoinneille? Esimerkiksi erilaisten ammatillisten kvalifikaatioiden hankkiminen on investointia itseensä ja tulevai-

suuteensa. Koulutetuilla ihmisillä on paremmat mahdollisuudet päästä osallisiksi yleisestä hyvästä työnsä kautta kuin kouluttamattomilla ihmisillä.

Tutkimuksen toisena tutkimustehtävänä oli selvittää, miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisen eri väestöryhmillä vuosina 1998 – 2001. Tutkimustulosten vuosivertailu on onnistunut eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu vähimmäisturva ja varmuus sen jatkuvuudesta, varmuus huolenpidosta sekä ajatus elämän ennakoitavuudesta ja mahdollisuuksista vaikuttaa oman elämän kulkuun. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluu myös tärkeänä osana ihmisen sosiaaliset verkostot.

Tutkimustuloksista nousi esiin selkeimmin työurallisuuden luonteen muuttuminen varmuudesta kohti epävarmuutta. Faktoria kuvaa vahvasti vakaa työurallisuus sekä epävakaa työurallisuus. Mielenkiintoisena seikkana tässä faktorissa oli nimenomaan se, että se oli polarisoitunut työurallisuuden ääripäihin. Se kuvaa hyvin työmarkkinoilla vallitsevaa tilannetta. Toisilla ihmisillä on vakaa työura ja lupaava urakehitys edessään ja toisilla työurallisuus on epävakaa ja pätkätyöpainotteinen. Työttömien osalta tilanne on huonontunut merkittävästi, kun taas eläkeläisten ja lasten osalta tilanne on pysynyt ennallaan eli melko hyvänä.

Sosiaalibarometrin väestöryhmäjaottelu on keinotekoinen. Väestöryhmäjaottelussa vuonna 2000 ovat eriteltyinä elämänvaihe, lapsiperheet, työmarkkina-asema, elämysympäristö ja kaatoluokkana muut ryhmät. Ihmisten elämäntilanteet ovat monisyisemmät eikä niitä voida typologisoida tiettyihin ryhmärajoihin. Esimerkiksi työttömien ryhmä on pelkistetty vain 'pitkittyneesti työttömänä oleviin'. Lisäksi ryhmäjaottelua muutettu vuodesta toiseen, jolloin eri ryhmien välinen vuosivertailu on mahdotonta.

Tutkimuksen kolmantena tutkimustehtävänä oli selvittää, miten sosiaalibarometri kuvaa taloudellisen turvallisuuden toteutumisen. Vuosina 1996 – 2000 sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitoksen ja työhallinnon vastaajat arvioivat riittävyydeltään sairaudenaikaista turvaa, työttömyyspäivärahaa, eläketurvaa, eräitä perhe-etuuksia ja opintotukea sekä toimeentulotukea dimensiolla yhdestä viiteen huono – hyvä. Kysymyspatteriston 'Taloudellisten etuuksien riittävyys' analysoin eksploratiivisen faktorianalyysin

avulla. Eksploratiivinen faktorianalyysi on puolueeton analyysimyyllä, koska muodostuvien faktoreiden lukumäärää ei aseteta etukäteen.

Heikoimmin kattavina etuuksina vastaajat arvioivat työttömyyden aikaiset minimietuudet ja opintoaikaiset etuudet. Sairaustajan- ja toimeentulon niukkuutta kompensoivien etuuksien kattavuus on jonkin verran huonontunut. Parhaiten kattavina etuuksina ja taloudellista hyvinvointia tuovina etuuksina vastaajat näkivät eläke-etuudet.

Vuonna 2001 sosiaalibarometrikyselystä on poistettu etuuksien riittävyttä arvioiva kysymyspatteristo, mikä Hoskinsin mukaan on puute sosiaaliturvaa koskevissa tutkimuksissa. Kysymyspatteri olisi syytä palauttaa Hoskinsin periaatteen mukaisesti sosiaalibarometrikyselyyn joko standardoituna kysymyksenä tai avoimena kysymyksenä.

Tutkimuksen neljäntenä tutkimustehtävänä oli selvittää, miten sosiaalibarometri kuvaa hyvinvointipalvelujen toimivuutta. Analysoin klusterianalyysin avulla palvelujen toimivuutta kontekstisidonnaisesti vuosina 1996 ja 2001. Klustereiden lukumäärällisen valinnan tein sen perusteella, että ne ovat selvästi toisistaan poikkeavia. Klustereissa pitäisi olla Rodeghierin kategoriaopin mukaan vähintään 15 havaintoa, mikä ei kaikilta osin toteutunut. Kuitenkin tulokset ovat selkeästi suuntaa antavia.

Sosiaalihuoltolaki määrittelee yleiset sosiaalipalvelut ja erityislainsäädäntö erityispalvelut. Sosiaalihuollon toimintakenttä on laaja. Pääpaino toiminnassa on ongelmien ennalta ehkäisyssä, jolloin toimintaideologiana on se, että hyvinvointi on paljon muutakin kuin joukko korjaavia toimenpiteitä. Sosiaalityön tarkoituksena on tukea yksilöitä, perheitä ja yhteisöjä selviytymään ongelmistaan. Ongelmien selvittämisen lisäksi sosiaalityön ja erityisosaamisen keinoin pyritään lievittämään ongelmien aiheuttamaa elämään liittyviä hankaluuksia.

Pääosin kunnan sosiaalipalveluita on arvioitu keskimääräisesti toimiviksi. Kuitenkin mielenkiintoinen seikka vastaajien arvioissa on niiden dikotomisuus. Kunnallisista sosiaalipalveluista parhaiten toimiviksi vastaajat arvioivat lasten päivähoitopalvelut ja esiopetuksen, sosiaalipalveluista tiedottamisen ja neuvonnan sekä kriisipalvelut. Heikoiten toimivana palveluna vastaajat pitivät

päihdehuollon asumispalveluja. Tulosten pohjalta voisi tehdä karkeituksia siitä, miksi jokin palvelu toimii käytännössä tai ei toimi. Heikosti toimivia palveluja voisi kehittää edelleen ja miettiä sitä, miten lokaalisella sosiaalipoliittisella toiminnalla voitaisiin vaikuttaa asiaan.

Toisena palvelukokonaisuutena käsittelin Kansaneläkelaitoksen palvelut. Perusideana Kansaneläkelaitoksen toiminnassa on turvata väestön toimeentuloa, edistää terveyttä ja tukea itsenäistä selviytymistä. Kansaneläkelaitoksen palvelut toimivat vastaajien arvioiden mukaan pääosin keskimääräistä paremmin. Palveluiden toimivuuden on arvioitu heikentyneen vuodesta 1996 vuoteen 2001. Parhaiten toimiviksi palveluiksi vastaajat arvioivat eläkkeet sekä neuvonnan ja ohjauksen, kun taas huonoiten toimivaksi he arvioivat sairauskustannusten korvaukset. Mielestäni sairauskustannusten kohdalla on hienoinen ristiriita, koska etuuksien riittävyttä koskevassa osiossa vastaajat luonnehtivat niitä suhteellisen kattaviksi.

Kolmantena palvelukokonaisuutena selvitin työhallinnon palveluiden toimivuutta hyvinvointipalvelujen tuottajien näkökulmasta. Työhallinto linjaa tehtävänsä kolmeen osioon, jotka ovat työvoiman saatavuuden turvaaminen ja työmarkkinoiden toimivuuden edistäminen ja työnhakijoiden osaamisen parantaminen sekä vaikeasti työllistyvien palveluiden kehittäminen.

Työhallinnon palvelujen toimivuutta vastaajat arvioivat pääosin keskimääräistä paremmin toimiviksi. Kuitenkin palvelujen toimivuuden on arvioitu heikentyneen jonkin verran. Parhaiten toimiviksi palveluiksi vastaajat nimesivät neuvonnan ja ohjauksen, ammatinvalinnanohjauksen, työvoimapoliittisen koulutuksen ja rekrytointipalvelut. Heikoiten toimiviksi palveluiksi vastaajat rajasivat työhallinnon kuntoutuspalvelut.

Kunnalliset sosiaalipalvelut ja työhallinnon- sekä Kansaneläkelaitoksen palvelut tuottavat ja tukevat suomalaisten hyvinvointia. Palvelujen toimivuuden arviointi on onnistunut hyvin klusterianalyysin avulla. Analyysitulosten perusteella kaikkien kolmen palveluntuottajan palvelujen toimivuus on heikentynyt vuodesta 1996 vuoteen 2001. Kaikilla kolmella palvelujen tuottajataholla on hyvinvointiin tähtäävä sosiaalipoliittinen tehtävä,

jonka ne ovat hoitaneet moitteettomasti olemassa olevilla resursseilla.

Näiden neljän tutkimustehtävän avulla olen pyrkinyt selvittämään ja ymmärtämään kansalaisten hyvinvoinnin muodostumista. Hyvinvointikokonaisuuteen vaikuttavat ihmisten sosiaalisen turvallisuuden kokeminen, taloudellinen turva ja palvelujen toimivuus. Mielestäni nykyajan nopeasi muuntuvassa hektisessä elämässä ihmisten ja myös kuntien hyvinvoinnin perustaan vaikuttaa ratkaisevasti muuttoliike ja sen välittömät ja välilliset kerrannaisvaikutukset. Muuttoliike voi saada aikaan turbulenttisia vaikutuksia, jotka heijastuvat palvelujen toimivuuteen ja taloudelliseen turvaan. Mikäli potentiaaliset työpaikat vähenevät, se vaikuttaa suoraan ihmisten taloudelliseen turvaan. Mielestäni olisi tärkeää tutkia muuttoliikkeen alueellisia vaikutuksia niin kuntatasolla kuin henkilötasollakin. Miten esimerkiksi haja-asutusalueelle jäävät sopeutuvat vallitsevaan tilanteeseen? Mikä saa heidät jäämään kotipaikkakunnalleen? Millaisia väestöryhmiä muodostuu vuosien kuluessa sekä muuttovoitto että muuttotappioalueille vai muodostuuko niitä?

Hyvinvointitutkimuksella ja erityisesti siitä saaduilla tuloksilla on tärkeä merkitys sosiaalipolitiikalle ja sosiaalityölle. Vuosikymmenten aikana tutkimusten perusteella on määritelty uudeelleen sosiaalipolitiikkaa ja sen tehtäviä. Suomalainen sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö ovat hyvin kulttuuri- ja kontekstisidonnaisia. Sosiaalipolitiikka on muuttunut keskusjohtoisuudestaan kohti lokaalisuutta. Sen perimmäinen tehtävä hyvinvoinnin takaajana ja hyvinvoinnin tasaajana on pysynyt samana toimintojen uudistuksista huolimatta.

Tutkimustulosten pohjalta voidaan kehittää sosiaalityön menetelmiä asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Tutkimuksessa esiin tulleet seikat väestöryhmien hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuudesta, etuuksien riittävydestä ja palvelujen toimivuudesta voivat osaltaan auttaa kehittämään paikallisia työskentelymenetelmiä. Sosiaalipoliittista tehtävää toteuttavat työyhteisöt voivat hyödyntää tutkimustuloksia kehittäessään työnsä linjauksia ja käydä keskustelua tulosten pohjalta siitä, mikä on vallitseva tilanne. Mitä toimintoja voisi kehittää nykyisillä resursseilla?

Määrärahat asettavat taloudelliset reunaehdot käytännön työssä. Kaikkea työskentelyä määrittelevät ja sitovat lait. Kun puhutaan palveluiden toimivuudesta, niin se melko varmasti merkitsee eri asiaa työntekijälle kuin asiakkaalle. Kritisoivia tutkimuksia asiakaspalvelutyöstä viranomaistyönä on julkaistu, mutta mitä niiden pohjalta on saatu aikaan käytännössä? Kritisoivan tutkimuksen tulisi olla rakentavaa ja toimia sillanrakentajana, ei räksyttävänä rakkina, eri toimijoiden välillä. On syytä tähdentää sitä seikkaa, että vaikka valtio ja kunnat tarjoaisivat millaisia palveluja ja kuinka kattavasti tahansa, niin yksilötasolla hyvinvointi on aina subjektiivinen kokemus.

Tutkimusaiheeni ei ole syvällisiä tunteita herättävä, sensaatiohakuinen tai mediaseksikäs. Kuitenkin hyvinvointi on meitä kaikkia koskettava asia, eikä sitä saa pitää koskaan itsestäänselvyytenä. Sillä on oma historiansa ja se on tulos monien ihmisten tinkimättömästä työstä yleisen hyvän puolesta. Hyvinvointia pohdittaessa ei koskaan päästä täyteen yksimielisyyteen siitä, mitä termiin hyvinvointi tulisi sisällyttää.

LÄHTEET

- Airio, Ilpo & Niemelä, Mikko 2002:** Periytyykö köyhyys? Köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden sukupolvinen liikkuvuus. *Sosiologia* 3. Westermarck-seuran julkaisu. Forssa, 215 – 226.
- Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 1994:** Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY. Juva.
- Allardt, Erik 1976:** Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Porvoo.
- Allardt, Erik 1980:** Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. WSOY. Juva.
- Allardt, Erik 1986:** The Civic Conception of the Welfare State in Scandinavia. Teoksessa Rose, Richard & Shiratori, Rei (toim.) *The Welfare State East and West*. Oxford University Press. United States of America, 107 – 125.
- Allardt, Erik 1999:** Kansalaisdemokratia ja hyvinvointivaltio globalisaation kourissa. Teoksessa Kosonen, Pekka & Simpura, Jussi (toim.) *Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa*. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Gaudeamus. Helsinki, 14 – 27.
- Ballew, Julius J. R. & Mink, George 1986:** Case Management in the Human Services. Thomas Springfield. Illinois.
- Bardy, Marjatta 1989:** Lapsi juopon matkassa – ja juoppo lapsen matkassa. *Mielenterveys* 28 (4), 8 – 13.
- Barnes, Marian 1997:** Care, Community and Citizens. Longman. Essex.
- Bauman, Zygmunt 1994:** Survival as a Social Construct. Teoksessa Featherstone, Mike (toim.) *Cultural Theory and Cultural Change*. SAGE Publications. London – Newbury Park – New Delhi, 1 – 36.
- Bauman, Zygmunt 1999:** Vi vantrivs i det postmoderna. Ruotsintanut Torhell, Sven-Erik. Daidalos. Uddevalla.
- Beresford, Peter & Croft, Suzy 1986:** Whose Welfare. Private Care or Public Services? Russell Press. East Sussex.
- Bryman, Alan & Cramer, Duncan 1990:** Quantitative data analysis for social scientists. Department of Social Sciences, Loughborough University of Technology. Routledge. London – New York.
- Bytheway, Bill 1990:** Age. Teoksessa Peace, Sheila M. (toim.) *Research Social Gerontology. Concepts, Methods and Issues*.

British Society of Gerontology. SAGE Publications Ltd. Great Britain, 9 – 18.

Coleman, Peter & Bond, John 1990: Ageing in the Twentieth Century. Teoksessa Bond, John & Coleman, Peter (toim.) Ageing in Society. An Introduction to Social Gerontology. SAGE Publications. London, 1 – 16.

Cooper, Cary L. 1982: Vapaaksi stressistä. Alkuteos the Stress Check. Coping with the stresses of life and work. Suomentanut Heiskanen, Jukka. Gummerus. Jyväskylä.

Cork, Margaret 1990: Unohdetut lapset. Alkoholistivanhempien lapsia koskeva tutkimus. 2. painos. A-klinikkasäätiön julkaisu 4. Helsinki.

DiNitto, Diana M. & Dye, Thomas R. 1987: Social Welfare politics and public policy. 2. painos. Prentice-Hall Inc. United States of America.

Eläketurvakeskus 2003: Työntekijän eläke. Työeläkejärjestelmän palvelukeskus. Helsinki.

Eronen, Anne & Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Rönöberg, Leif & Särkelä, Riitta & Urponen, Kyösti 1996: Sosiaalibarometri 1996. Sosiaalipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.

Eronen, Anne & Kinnunen, Petri 1996: Hyvinvoinnin alueellinen kuva. Satakunta, Pohjois-Karjala ja Pohjois-Pohjanmaa. Sosiaaliturvan Keskusliiton selvityksiä ja tutkimuksia 2/1996. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.

Eronen, Anne & Eskelinen, Marjut & Kinnunen, Petri & Rönöberg, Leif & Särkelä, Riitta & Urponen, Kyösti 1997: Sosiaalibarometri 1997. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.

Eronen, Anne & Eskelinen, Marjut & Kinnunen, Petri & Rönöberg, Leif & Tiermas, Paula & Urponen, Kyösti 1998: Sosiaalibarometri 1998. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaalili- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Eronen, Anne & Kinnunen, Petri & Virikko, Paula & Wikman, Minna 1999: Sosiaalibarometri 1999. Hyvinvointi-

palvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Eronen, Anne & Kinnunen, Petri & Tiermas, Paula & Wikman, Minna 2000: Sosiaalibarometri 2000. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Eronen, Anne & Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Rönnerberg, Leif 2001: Sosiaalibarometri 2001. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Featherstone, Mike & Hepworth, Mike 1990: Images of Ageing. Teoksessa Bond, John & Coleman, Peter (toim.) Ageing in Society. An Introduction to Social Gerontology. SAGE Publications. London, 250 – 275.

Fornäs, Johan 1995: Cultural Theory and Late Modernity. SAGE. London.

Furåker, Bengt & Schedin, Stefan 1998: Arbetslöshet och inkomst veckling. Teoksessa Palme, Joakin & Stenberg, Sten Åke (toim.) Arbetslöshet och välfärd. Välfärdsprojektet skriftserien Kunskap/idé/ enskilda röster 11. Norstedts Tryckeri AB. Stockholm, 21 – 39.

Giddens, Anthony 1999: Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken. Alkuteos Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Ruotsinnos Andersson, Sten. Daidalos. Uddevalla.

Glyptis, Sue 1989: Leisure and Unemployment. Open University Press. Milton Keynes – Philadelphia.

Gordon, Rachel A. & Walberg, Herbert J. 2003: Changing Welfare. Welfare Reforms and Child Well-Being. Teoksessa Gordon, Rachel A. & Walberg, Herbert J. (toim.) Changing Welfare. Kluwer Academic Plenum Publishers. New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, 3 – 12.

Hartup, Willard W. 1989: Social Relationships and Their Developmental Significance. The American psychologist 44 (2). American Psychological Association. Washington, 120 – 126.

Hawtin, Murray & Hughes, Geraint & Percy-Smith, Janie & Foreman, Anne 1994: Community profiling. Auditing social needs. Open University Press. Buckingham – Philadelphia.

Heikkilä, Tarja 1998: Tilastollinen tutkimus. Edita. Helsinki.

Heikkinen, Riitta-Liisa 1994: Sosiaalinen toimintakyky ja ikä. Teoksessa Kuusinen, Jorma & Heikkinen, Eino & Huuhtanen, Pekka & Ilmarinen, Juhani & Kirjonen, Juhani & Ruoppila, Isto & Vaherva, Tapio & Mustapää, Olli & Rautoja, Sirkka (toim.) Ikääntyminen ja työ. WSOY. Juva, 95 – 101.

Helin, Heikki & Laakso, Seppo & Lankinen, Markku & Susiluoto, Ilkka 1998a: Esipuhe. Teoksessa Helin, Heikki & Laakso, Seppo & Lankinen, Markku & Susiluoto, Ilkka (toim.) Muuttoliike ja kunnat. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Vammala, 7 – 8.

Helin, Heikki & Laakso, Seppo & Lankinen, Markku & Susiluoto, Ilkka 1998b: Tutkimushakkeen yhteenveto ja johtopäätökset. Teoksessa Helin, Heikki & Laakso, Seppo & Lankinen, Markku & Susiluoto, Ilkka (toim.) Muuttoliike ja kunnat. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Vammala, 107 – 113.

Helsingin Sanomat 21.9.2000a: Muuttoliike Espooseen on hidastunut selvästi alkuvuoden aikana.

Helsingin Sanomat 21.9.2000b: Maaseudun asuntojen heikko hintakehitys hidastaa muuttoa.

Helsingin Sanomat 24.9.2000: Maaseudun rauha on kaupunkilaisten keksintö.

Helsingin Sanomat 8.2.2001: Hyvinvoinnin ääripäät löytyvät yllättäen maaseudun sisältä.

Hill, Michael 2003: Understanding Social Policy. 7. painos. Blackwell Publishing. Cornwall.

Honkanen, Pertti 1995: Julkinen sektori. Muistiinpanoja yksityistämisestä ja säästöpolitiikasta. Hanki ja Jää. Helsinki.

Hopping, David 2003: Thinking Further Outside the Box. Can Program Evaluation Keep Up with Program Innovation? Teoksessa Gordon, Rachel A. & Walberg, Herbert J. (toim.) Changing Welfare. Kluwer Academic Plenum Publishers. New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, 179 – 199.

Hoskins, Dalmer D. 2000: Social security research: change and continuity. Teoksessa Kalimo, Esko (toim.) Tutkimus suuntaa sosiaaliturvaa 2000-luvulle. Kansaneläkelaitos. Helsinki, 29 – 32.

Huhtanen, Raija 1994: Toimeentulotuen myöntäminen. Julkisoikeudellinen tutkimus hallinto- ja hallintolainkäyttöviranomaisten soveltamiskäytännöstä. Suomen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 202 B. Finnpublishers oy. Jyväskylä.

Huokuna, Tiina 1997: Lapsuus arvoonsa. Lapsemme 2. Mannerheimin lastensuojeluliitto, 14 – 15.

Jallinoja, Riitta 1994: Muuttuva perhe. Arvot ja käytännöt. Teoksessa Antikainen, Juha & Haataja, Marja-Leena & Korhonen, Merja (toim.) Näkökulmia perheeseen. Raportteja 136. Stakes. Helsinki, 5 – 14.

Julkunen, Raija 1992: Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Vastapaino. Tampere.

Juuti, Pauli 1992: Organisaatiokäyttäytyminen. Johtamisen ja organisaation toiminnan perusteet. Otava. Helsinki.

Jyrkämä, Jyrki 1995: ”Rauhallisesti alas illan lepoon”? Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallis-yhteisössä. Acta Universitatis Tamperensis. Tampereen yliopisto. Tampere.

Järvelä, Marja 1999: Globalisaatio, hyvinvointi ja kestävä kehitys – Hyvinvointi ekososiaalisesta näkökulmasta. Teoksessa Kosonen, Pekka & Simpura, Jussi (toim.) Sosiaalipoliittikka globalisoituvassa maailmassa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Gaudeamus. Helsinki, 114 – 141.

Kaikkien kela 2002: Elämässä mukana – muutoksissa tukena. Kansaneläkelaitos. Eura Print Oy. Ei julkaisupaikkakuntaa.

Kaleva 12.7.2000: Työttömyydestä kallis lasku.

Kalimo, Esko 2000: Sosiaaliturvan tutkimus- ja kehittämistoiminta: ajankohtaisia kysymyksiä. Teoksessa Kalimo, Esko (toim.) Tutkimus suuntaa sosiaaliturvaa 2000-luvulle. Kansaneläkelaitos. Helsinki, 15 – 28.

Kallio, Olavi 2001: Muuttoliike ja sen taloudelliset vaikutukset Kuntasuomi 2004-kunnissa. Tampereen yliopisto kunnallistieteiden laitos. Suunnittelusarja 52/2001. Tampereen yliopistopaino oy Juvenes Print. Tampere.

Kansaneläkelaitos 2003: Kela esittäytyy.

<http://193.209.217.5/in/internet/suomi.nsf/NET/071101173323EH?OpenDocument> 25.6.2003.

Ketonen, Oiva 1989: Lapsen paras? Artikkelikokoelmassa Lapsen oikeus kasvuun. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Kinnunen, Petri & Pohjola, Anneli & Väärälä, Reijo 1993: Hyvinvointipalvelujen tutkimisen metodologinen yhtälö. Teoksessa Hokkanen, Liisa (toim.) Näkökulmia hyvinvointi-palvelujen tutkimukseen. Hyvinvointipalvelu osaraportti 4. Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 39. Rovaniemi, 9 – 27.

Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Acta Universitatis Lapponiensis 20. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Kinnunen, Ulla 1993: Stressi ja sen hallinta. Teoksessa Kuusinen, Kirsti-Liisa (toim.) Terveyspsykologia. WSOY. Juva, 64 – 79.

Klavus, Jan & Häkkinen, Unto 2000: Terveyspalvelujen alueellinen tarve ja käyttö. Valtakunnallisten tilastojen ja väestötutkimustietojen vertailua. Teoksessa Loikkanen, Heikki A. & Saari, Juho (toim.) Suomalaisen sosiaalipolitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 126 – 138.

Koivula, Ulla-Maija & Lehtimäki, Hellevi & Aukee, Ranja & Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1994: Monimuotoinen sosiaalipolitiikka. WSOY. Juva.

Koppinen, Alvar & Koppinen, Marja-Leena 1988: Itsenäinen lapsi – vapaa aikuinen. Otava. Helsinki.

Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo 1994: Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (toim.) Suomen väestö. Gaudeamus. Hämeenlinna, 226 – 264.

Koskinen, Simo 1994: Vanheneminen sosiaalisesta näkökulmasta. Teoksessa Kuusinen, Jorma & Heikkinen, Eino & Huuhtanen, Pekka & Ilmarinen, Juhani & Kirjonen, Juhani & Ruoppila, Isto & Vaherva, Tapio & Mustapää, Olli & Rautoja, Sirkka (toim.) Ikääntyminen ja työ. WSOY. Juva, 76 – 94.

Kristinsdottir, Gudrun 1992: Child, Welfare and Professionalization. University of Umeå.

Kuusi, Pekka 1963: 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. 4. Painos. WSOY. Porvoo.

Laakso, Seppo 1998: Alueiden välinen muuttoliike Suomessa. Muuttajien sopeutuminen työ- ja asuntomarkkinoille vuosina 1993 – 1996. Teoksessa Helin, Heikki & Laakso, Seppo & Lan-

kinen, Markku & Susiluoto, Ilkka (toim.) Muuttoliike ja kunnat. Kunnallisalan kehittämissätiö. Vammala, 9 – 20.

Layder, Derek 1994: Understanding Social Theory. SAGE Publications Inc. Wiltshire.

Lehtonen, Heikki 1996: Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Gaudeamus. Tampere.

Leonard, Peter 1997: Postmodern Welfare. Reconstructing an Emancipatory Project. Sage Publications. London – Thousand Oaks – New Delhi.

Lumijärvi, Ismo 1989: Byrokraateista tulos- ja palvelujohtajiksi. Teoksessa Suhonen, Pertti (toim.) Suomi muutosten yhteiskunta. WSOY. Juva, 162 – 180.

May, Tim 1998: Social Research. Issues, methods and process. 2 painos. Open University Press. Trowbridge.

Mishra, Ramesh 1990: The Welfare State in Capitalist Society. Policies of Retrenchment and Maintenance in Europe, North America and Australia. University of Toronto Press. Toronto – Buffalo.

Mäkelä, Jukka 1991: Sunnuntaina sataa aina. Tutkimus tilastollisen ajattelun siirtymisestä osaksi empiiristä sosiaalitutkimusta. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimuksia ja selvityksiä 13. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Mäkelä, Jukka 1996: Menneisyyden nykyisyys. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tuolla puolen. Acta Universitatis Lapponiensis 13. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Noponen, Jyrki 1971: Hyvinvointi objektiivisena ja subjektiivisena käsitteenä. Tutkimuksia 3. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikanlaitos. Helsinki.

Nordenmark, Mikael 1998: Förvärvsarbetets psyko-sociala värde bland arbetslösa. Teoksessa Palme, Joakin & Stenberg, Sten Åke (toim.) Arbetslöshet och välfärd. Välfärdsprojektet skriftserien Kunskap/idé/ enskilda röster 11. Norstedts Tryckeri AB. Stockholm, 75 – 93.

Offe, Claus 1985: Disorganised Capitalism, Contemporary Transformations of Work and Politics. Oxford.

Palme, Joakim & Stenberg, Sten Åke 1998: Introduction och sammanfattning. Teoksessa Palme, Joakin & Stenberg, Sten Åke (toim.) Arbetslöshet och välfärd. Välfärdsprojektet skriftserien

Kunskap/idé/enskilda röster 11. Norstedts Tryckeri AB. Stockholm, 9 – 20.

Patton, Michael Quinn 1990: Qualitative Evaluation and Research Methods. 2. painos. Sage Publications. Newbury Park – London – New Delhi.

Peltomäki, Päivi & Pohjanpää, Kirsti & Tuomi, Kaija & Liira, Juha & Nykyri, Erkki & Piirainen, Helena & Räsänen, Kimmo & Suurnäkki, Timo & Husman, Kaj 1999: Tykybarometri. Työkykyä ylläpitävä toiminta suomalaisilla työpaikoilla vuonna 1998. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työterveyslaitos.

Persson, Anders 2000: Social Kompetens. När individen, de andra och samhället möts. Studentlitteratur. Lund.

Pohjantähden alla: Aina kolmanteen polveen 9.2.2003: Minkälaista on elämä perheessä, jota työttömyys on koetellut 90-luvun suuresta lamasta saakka ja jonka jokapäiväisen elämän eväät tulevat sossun luukulta tai pelastusarmeijan leipäpankista? TV2.

Pohjola, Anneli 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmissyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Keuruu, 42 – 62.

Pohjolan Sanomat 8.2.2001: Hyvinvointi jakautuu epätasaisesti.

Pohjolan Sanomat 23.8.2003: Norjan Lappi autioituu vauhdilla.

Pohjolan Sanomat 24.8.2003: Muuttoliike voimistaa alueellista eriytymistä.

Pohjolan Sanomat 28.10.2003: Kaupunkiin ja maalle erilaisten arvojen perässä. Valta- ja vastavirtaan tutkimus selvitti muuton syitä.

Procter, Michael 1993: Analysing other researchers' data. Teoksessa Gilbert, Nigel (toim.) Researching social life. SAGE Publications. London, 255 – 269.

Pöntinen, Seppo 1997: Yhteiskuntatieteiden tutkimusmenetelmät. Johdantokurssi. Menetelmäkurssin virikeluennot. Moniste

Quershi, Hazel 1990: Social support. Teoksessa Peace, Sheila M. (toim.) Research Social Gerontology. Concepts, Methods and Issues. British Society of Gerontology. SAGE Publications Ltd. Great Britain, 32 – 45.

- Raivio, Kari 2000:** Tarveharkinta lisääntynyt suomalaisessa sosiaaliturvassa. Dialogi 10 (2). Stakes. Savonlinna.
- Rieger, Elmar & Liebfried, Stephan 2003:** Limits to Globalization. Welfare States and the World Economy. Polity Press. Cambridge.
- Rodeghier, Mark 1996:** Surveys with Confidence. A practical guide to survey research using SPSS. SPSS Inc. United States of America.
- Ruotsalainen, Pekka 2000:** Asiakaslähtöinen palveluketju ja tietoteknologia. Teoksessa Nouko-Juvonen, Susanna & Ruotsalainen, Pekka & Kiikkala, Irma (toim.) Hyvinvointivaltion palveluketjut. Tammi. Helsinki, 7 – 32.
- Ruth, Jan-Erik 1998:** Elämänhallinta ikäännyttäessä. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudamus. Tampere, 314 – 329.
- Saari, Juho 2000:** Samat siemenet, erilainen kasvu? Sosiaalimenojen alueellinen rakenne 1990 – 1996. Teoksessa Loikkanen, Heikki A. & Saari, Juho (toim.) Suomalaisen sosiaalipolitiikan alueellinen rakenne. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, 41 – 71.
- Schultz, Theodore W. 1961:** Investment in Human Capital. The American Economic Review LI (1). American Economic Association. Cambridge, 1 – 17.
- Simpura, Jussi 1999:** Sosiaalipolitiikka piiloutuu, sosiaalivalta verhoutuu. Janus 1. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityöntutkimuksen aikakauslehti. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Forssa. 5 – 21.
- Shrout, Patrick 1984:** Scaling of Stressful Life Events. Teoksessa Snell- Dohrenwend, Barbara & Dohrenwend, Bruce P. (toim.) Stressful Life Events & Their Contexts. Rutgers University The State University, 29 – 47.
- Sosiaalibarometri kysely 1998:** Kysely kuntien sosiaalitoimelle, Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistoille ja työvoimatoimistoille. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
URL: <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/html>
- Sosiaalibarometri kysely 2001:** Kysely kuntien sosiaalitoimelle, Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistoille ja työvoimatoimistoille. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
URL: <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/html>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a: Sosiaalihuolto ja palvelut. <http://www.stm.fi/suomi/vastuual/sospalv.htm>. 25.6.2003.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2003b: Sosiaalivakuutuksen rakenne ja periaatteet. File://A:\sosiaalivakuutus_tiedostot\sova-per.htm. 3.7.2003.

SOTKA 1996: Käyttäjän opas.

Stoesz, David & Saunders, David 1999: Welfare Capitalism: A New Approach to Poverty Policy? *Social Service Review* 73 (3). The University of Chicago, 380 – 400.

Strandh, Mattias 1998: Den ekonomiska situationens betydelse för de arbetslösa psykiska välmående. Teoksessa Palme, Joakin & Stenberg, Sten Åke (toim.) *Arbetslöshet och välfärd. Välfärdsprojektet skriftserien Kunskap/idé/enskilda röster* 11. Norstedts Tyckeri AB. Stockholm, 41 – 59.

Stuart-Hamilton, Ian 1994: *The Psychology of Ageing. An Introduction*. 2. painos. Biddles Ltd. Guildford – King's Lynn.

Suikkanen, Asko 1992: Sosiaalipoliittisen tutkimuksen lähtökohdat ja tapaturmavakuutuslain toimeenpano. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 14. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi.

Suikkanen, Asko & Kauppinen, Petri & Viinamäki, Leena 1996: Suomalaisten hyvinvointimuutokset selviytymisen ja syrjäytymisen pelinä. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 12. Helsinki.

Svedberg, Bo 1983: En bok om stress. Hur stress kan botas och förebyggas. Zindermans.

Tamminen, Tuula 1998: Lapsi tarvitsee lapsuutta. *Lapsemme* 2. Mannerheimin lastensuojeluliitto, 13.

Thompson, Ross & Raikes, Hilary A. 2003: *Children and Welfare Reform. Exploring the Intersection of Social Research and Policymaking*. Teoksessa Gordon, Rachel A. & Walberg, Herbert J. (toim.) *Changing Welfare*. Kluwer Academic Plenum Publishers. New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, 159 – 177.

Toimeentulotuki 1998: Opas toimeentulotuen soveltajille. Sosiaali- ja terveysministeriö. Oppaita 2. Edita. Helsinki.

Toivonen, Timo 1999: Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia. WSOY. Porvoo.

Tunne perusturvasi 2 2003: Lapsiperheelle. Lapsen vanhempien etuudet lapsen syntyessä, kasvaessa ja sairastaessa. Kansaneläkelaitos. PunaMusta. Joensuu.

Tunne perusturvasi 3a 2003: Kun sairastat. Sairauskulujen korvaukset, työkyky, päivärahat, vammaistuki. Kansaneläkelaitos. Edita Prima. Vantaa.

Tunne perusturvasi 3b 2003: Kuntoutukseen. Kelan kuntoutuspalvelut ja kuntoutusraha. Kansaneläkelaitos. Edita Prima. Vantaa.

Tunne perusturvasi 4 2003: Työttömälle. Työmarkkinatuki, työttömyyspäiväraha, koulutustuet, työttömyyseläke ja muu turva. Kansaneläkelaitos. PunaMusta. Joensuu.

Tunne perusturvasi 5 2003: Opintotuki. Opintotuki, asumislisä, opintolainan valtiontakaus ja korkoavustus, koulumatkatuki. Kansaneläkelaitos. Puna Musta. Joensuu.

Tunne perusturvasi 6 2003: Asumiseen tukea. Yleinen asumistuki, eläkkeensaajien asumistuki ja muita asumisen tukia. Kansaneläkelaitos. Puna Musta Oy. Joensuu.

Tunne perusturvasi 7 2003: Eläkkeelle. Kansaneläke, eläkkeensaajien hoitotuki, lapsikorotus ja rintamalisät. Kansaneläkelaitos. Edita Prima Oy. Helsinki.

Tuomioja, Erkki 1999: Hyvinvointivaltio ja globalisaation hallinta. Teoksessa Kosonen, Pekka & Simpura, Jussi (toim.) Sosiaalipolitiikka globalisoituvassa maailmassa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Gaudeamus. Helsinki, 46 – 60.

Tyrer, Peter 1983: Stressa lagom. Vasa. Vaasa Oy.

Työministeriö 2003: Työttömyysturvasta 19.05.1998. file:///A:/työttömyysturva_tiedostot/lyhyesti.htm. 3.7.2003.

Työvoima 2020 -työryhmä 2002: Työllisyys uuden vuosituhannen alussa. Väliraportti. Työpoliittinen tutkimus 234. Työministeriö. Helsinki.

Vasara, Heino 2003a: Kolarin työvoimatoimiston vuosisuunnitelma 2003. Kolari. Moniste.

Vasara, Heino 2003b: Työvoimahallinnon linjaukset ja toimintaperiaatteet. Suullinen tiedonanto. Kolari 14.8.2003.

Väänänen, Alpo 2000: Osaamisen puute vie sivuraiteille kaikenikäiset. Socius Sosiaali- ja terveystieteiden aikakauslehti 6 (2). Sosiaali- ja terveysministeriö. Porvoo.

Walker, Alan 1993: Under New Management. The Changing Role of the State in the Care of Older People in the United Kingdom. Journal of Ageing and Social Policy 5, 150.

Wellman, Barry & Wortley, Scot 1990: Different Strokes from Different Folks: Community Ties and Social Support. American Journal of Sociology 96 (3). University of Chicago Press. Chicago, 558 – 588.

Ylöstalo, Pekka 1998: Barometrit – muutoksen mittareita ja mielikuvien tuottajia. Teoksessa Paananen, Seppo & Junnto, Anneli & Sauli, Hannele (toim.) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Vastapaino. Tampere, 161 – 179.

Åberg, Rune 1998: Arbetslöshet och marginalisering. Teoksessa Palme, Joakim & Stenberg, Sten Åke (toim.) Arbetslöshet och välfärd. Välfärdsprojektet skriftserien Kunskap/idé/enskilda röster 11. Norstedts Tryckeri AB. Stockholm, 95 – 112.

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet maakunnittain vuonna 1996.....	9
Kuvio 2. Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet maakunnittain vuonna 2001.....	10
Kuvio 3. Rotaatio.....	18
Kuvio 4. Tutkimusasetelma.....	24
Kuvio 5. Palvelujärjestelmän toimijoiden erilaiset näkökulmat kansalaisten hyvinvoinnin tuottamiseen.....	35
Kuvio 6. Lapsuuden ja nuoruuden aikaisen hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen vuonna 1998 ja vuonna 2001.....	44
Kuvio 7. Eläkeläisten hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen vuonna 1998 ja vuonna 2001.....	47
Kuvio 8. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen työttömällä vuonna 1998.....	50
Kuvio 9. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen työurallisilla vuonna 1998 ja vuonna 2001.....	51
Kuvio 10. Työttömyyden aikaisten minimietuuksien riittävyys vuonna 1996 ja vuonna 2000.....	60
Kuvio 11. Eläke-etuuksien riittävyys vuonna 1996 ja vuonna 2000.....	62
Kuvio 12. Opintoetuuksien riittävyys vuonna 1996 ja vuonna 2000.....	63
Kuvio 13. Sairausajan etuuksien riittävyys vuonna 1997 ja vuonna 2000.....	65
Kuvio 14. Toimeentulovajeita kompensoivien etuuksien riittävyys vuonna 1998 ja vuonna 2000.....	67
Taulukko 1. Sosiaalitoimen vastaajat virka-aseman mukaan vuosina 1998 – 2001.....	8
Taulukko 2. Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen kansalaisryhmittäin vuosina 1998 – 2001 eksploratiivisen faktorianalyysin mukaan.....	42
Taulukko 3. Elämänvaiheittaista taloudellista turvaa kuvaavat faktorit vuosina 1996 – 2000.....	59

Taulukko 4. Hyvinvointipalvelujen toimivuutta kuvaavat klusterit vuosina 1996 ja 2001.....	69
Taulukko 5. Kunnan sosiaalipalveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.....	72
Taulukko 6. Kansaneläkelaitoksen palveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.....	75
Taulukko 7. Työhallinnon palveluiden toimivuus vuosina 1996 ja 2001.....	78

Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet

Liite 1

Sosiaalibarometrikyselyyn vastanneet maakunnittain (Sosiaalitoimi lkm, Kansaneläkelaitos lkm, Työhallinto lkm)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Uusimaa	29, 30, 12	22, 28, 16	18, 21, 10	16, 14, 8	14	11, 16, 7
Itä-Uusimaa				5, 2, 2	5	6, 1, 2
Vars.suomi	48, 17, 10	45, 18, 6	38, 10, 2	37, 12, 6	34	37, 8, 7
Satakunta	21, 8, 8	18, 7, 8	19, 6, 4	20, 6, 6	17	16, 3, 3
Häme	15, 6, 2	13, 4, 3	12, 5, 3	13, 4, 3	12	14, 4, 3
Pirkanmaa	10, 7, 4	7, 7, 3	11, 8, 4	10, 4, 3	7	7, 8, 4
Etelä-Savo	21, 12, 7	23, 11, 7	20, 8, 6	19, 10, 7	17	19, 7, 6
P-Savo	22, 17, 10	21, 17, 9	12, 15, 6	13, 11, 4	20	17, 11, 8
P-Karjala	16, 13, 11	15, 13, 5	15, 7, 3	14, 10, 5	14	15, 7, 4
Keski-Suomi	26, 11, 8	26, 10, 4	24, 9, 3	21, 9, 5	23	23, 8, 6
E-Pohj.maa	22, 12, 8	22, 14, 6	21, 9, 6	23, 11, 6	20	18, 7, 8
Vaasan rannikkos.	17, 7, 3	16, 6, 3	12, 5, 2	16, 7, 2		
Pohjanmaa					13	11, 5, 2
K-Pohjanmaa	11, 4, 2	11, 3, 1	9, 4, 1	12, 3, 3	10	10, 3, 2
P-Pohjanmaa	34, 16, 13	36, 14, 14	21, 9, 6	31, 15, 10	31	28, 12, 11
Kainuu	8, 7, 7	8, 6, 6	5, 4, 5	5, 3, 6	3	7, 5, 5
Lappi	18, 12, 18	19, 12, 17	17, 9, 16	19, 9, 13	18	15, 10, 17
Sosiaalitoi- men vast.	366	344	308	315	299	292
Kelan vastaa- jat	209	199	159	158		133
Työhallinnon vast.	142	122	94	105		105
Yhteensä kaikki	717	665	561	578	299	530

Descriptive Statistics

	N	Minimi	Maksimi	Ka
Yleinen valtionosuus, 1000 mk, 1996	439	0	19779	2921,64
Sos.toim. nettokust. mk/asukas, 1996	455	6	8078	4160,47
Toim.tulotuki mk/asukas,96	454	0	2360	370,66
85v täyttäneet 31.12.96	455	2	8653	153,55
75-84 v. % väesöstä 31.12.96	455	1,28	10,70	5,6355
Lähtömuuttajat lkm 96	455	2	24085	557,38
Tulomuuttajat lkm 96	455	1	29643	563,06
Väestönlisäys lkm 96	455	-361	6834	31,08
75-79 v väestö ennuste 2005, 1996	452	7	15841	388,32
90v täytt. väestö, ennuste 2005, 1996	452	0	3064	55,65
75-79 v väestö, ennuste 2010, 1996	455	7	15970	378,60
90v täytt. väestö, ennuste 2010, 1996	455	0	3035	58,92
Pitkäaik.työttömät yli 12 kk keskim.v. 1996	454	0	16975	299,08
Yht. työttömät keskim vuoden aikana,1996	454	4	45771	986,74
Työttömät % työvoimasta, 96	454	2,08	36,88	18,3765
Ttt saaneet vuoden aikana 96	451	5	75086	1351,97
Ttt saaneet, % asukkaista 96	454	,32	20,82	9,5487
Pah-päätös 75v täyt. potilaat yht.% 75+ 31.12.96	454	,00	91,00	2,8243
Yleinen valtionosuus 1000mk 97	436	116	151986	2841,62
Sos.toimen nettokust mk/asukas 97	451	0	6426	4051,34
Ttt mk/ asukas 97	451	0	1074	387,08
85 v täyttäneet lkm 31.12.97	452	2	9018	160,87
75-84 v, % väestöstä 31.12.97	452	1,41	12,21	5,7689
Lähtömuuttajat lkm 97	452	2	23673	550,81
Tulomuuttajat lkm 97	452	3	29442	559,08
Väestönlisäys lkm 97	454	-275	7052	30,53
75-79 v väestö, ennuste 2005 97	452	7	15841	387,95
90v täytt. väestö, ennuste 2005 97	452	0	3064	55,65
75-79 v väestö, ennuste 2010 97	452	7	15970	378,62
90v täytt väestö, ennuste 2010 97	452	0	3035	58,95
Pitkäaik.työttömät yli 12kk keskim. v. 97	451	0	15373	275,53
Yht. työttömät keskim. vuoden aikana 1997	451	2	40944	907,03
Työttömät % työvoimasta 1997	451	1,12	34,06	16,7162
Ttt saaneet vuoden aikana 1997	449	0	74136	1322,81
Ttt saaneet, % asukkaista 1997	451	,00	21,06	9,3190
Pah-päätös 75v täytt. potilaat yht. % 75+ 31.12.97	451	,00	14,56	2,5173
Yleinen valtionosuus 1000 mk 1998	436	92	136094	2516,65
Sos.toimen nettokust mk/asukas 1998	451	0	6988	4246,89
Ttt mk/ asukas 1998	451	0	939	334,44
85 täyttäneet lkm 31.12.98	452	2	9167	165,76
75-84 v % väestöstä 31.12.98	452	1,42	15,08	5,9761
Lähtömuuttajat lkm 98	452	8	25329	590,57
Tulomuuttajat lkm 98	452	4	31084	597,74

Väestönlisäys lkm 98	454	-356	6712	24,72
75-79v väestö, ennuste 2005 98	452	7	15841	387,98
90v täytt. väestö, ennuste 2005 98	452	0	3064	55,65
75-79v täytt. väestö, ennuste 2010 98	452	7	15970	378,44
90v täytt. väestö, ennuste 2010 98	452	0	3035	58,87
Pitkäaik.työttömät yli 12 kk, keskim. v. 98	451	0	13029	249,72
Yht. työttömät keskim. vuoden aikana 98	451	3	35115	825,80
Työttömät % työvoimasta	451	1,06	100,00	15,6708
Ttt saaneet vuoden aikana 98	448	0	66560	1194,02
Ttt saaneet, % asukkaista 98	451	,00	19,38	8,5279
Pah-päätös 75v täytt potilaat yht., % 75+ 31.12.98	451	,00	13,14	2,4769

Useimmat suomalaiset muuttavat paikkakunnalta toiselle jossain elämänsä vaiheessa. Muuttoon vaikuttavia syitä tai motiiveja on monia. Usein nuoret ihmiset muuttavat kotipaikkakunnaltaan opiskelupaikkakunnalle opiskellakseen työmarkkinoilla tarvittavia ammatillisia koulutuksia. Ammatillisen koulutuksen jälkeen monet nuorista jäävätkin opiskelupaikkakunnan työmarkkinoille, jos se tarjoaa mahdollisuuksia työllistyä koulutusta vastaavaan työhön.

Muuttoliike ja väestökehitys ovat osa alueellista kehitystä. Aluekehityksen luonteenomainen piirre toisen maailmansodan jälkeen on ollut kaupungistuminen ja alueellinen keskittyminen. Kuitenkin tuoreen Valta- ja vastavirtaan tutkimuksen mukaan noin kolme neljästä suomalaisesta on sitä mieltä, että ihmisillä tulisi olla mahdollisuus jäädä kotiseudulleen asumaan niin halutesaan. Kehitys ei ole edennyt tasaisesti, vaan siinä on ollut voimakkaita syklejä. Muuttoliike on tiviisti kytkeytynyt lokaalisiin asunto- ja työmarkkinoihin. Työnsaanti, ansiotaso, opiskelumahdollisuudet, palvelut, elinympäristö ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet sekä asumisvaihtoehdot ja niiden kustannukset ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat ratkaisevasti muuttopäätöksiin ja valintaan muuttoalueiden välillä. Muuttavat ihmiset tuovat kulutusta ja työpanosta muuttoalueille, jotka vaikuttavat positiivisina kerrannaisvaikutuksina koko alueen tuotantoon. Vastaavasti poismuuttoalueilta menee lähtevien ihmisten mukana osaamista ja ostovoimaa, mikä taas vaikuttaa negatiivisin kerrannaisvaikutuksin tuotantoon ja kasvupotentiaaliin. (Korkiasaari & Söderling 1994, 226; Schultz 1961, 4; Helin & Laakso & Lankinen & Susiluoto 1998a, 7; Laakso 1998, 11; Eronen ym. 2001, 56; Pohjolan Sanomat 28.10.2003.)

Muuttoliike liittyy kiinteästi alueellisiin työmarkkinoihin. Suuri osa alueiden välillä muuttavista ihmisistä on opiskelu- tai työuransa sekä perhe- ja asumisuransa alkuvaiheessa. Muuttavat ovat hyvin koulutettuja, sillä suurin osa on vielä opiskelijoita tai keski- tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneita. Työttömien osuus muuttajista on melko suuri, noin neljäs- tai viidesosa työikäisistä muuttajista. Työttömiä työvoimasta oli keskimäärin 15,6 prosenttia

vuonna 1998. Muuttoliike ja luonnollinen väestönmuutos vaikuttaa kuntien väestömäärään ja sen ikärakenteeseen. Nuorten aktiivi-iässä olevien poismuutto vaikuttaa ajan myötä vähentävästi, jolloin luonnollinen väestömuutos kääntyy negatiiviseksi. Vaikutukset ovat välittömiä ja välillisiä. Välittömät vaikutukset tulevat siitä, että jokainen kuntaan muuttaja lisää kunnan väkilukua ja jokainen kunnasta muuttava supistaa sitä. Välillisesti muuttoliike vaikuttaa syntyvyyteen ja kuolleisuuteen. Väestön ikärakenne muuttuu paljon seuraavien 20 vuoden aikana koko maassa ja sen eri alueilla. Vuonna 2010 75 – 79 vuotta täyttäneitä on keskimäärin 378 ihmistä kuntaa kohden, kun 90-vuotiaita on keskimäärin 59 ihmistä kuntaa kohden. Muuttoliike vaikuttaa ikärakenteeseen erityisesti vahvan muuttovoiton ja vahvan muuttotappion alueilla. Kuitenkin tärkein tulevien vuosien väestörakenteeseen vaikuttava tekijä on nykyinen ikärakenne. Keskusvetoinen aluekehitys kärjistää alueiden välisiä eroja väestönmäärän ja ikärakenteen suhteen. Suurimmat muuttotappioalueet ovat Lappi, Kainuu ja Etelä-Savo. Hiljalleen tyhjentyviä maakuntia ovat Satakunta, Etelä- ja Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala ja Kymenlaakso. Esimerkiksi Sallan asukasluku laskee 30 vuodessa viidestätuhanesta noin kolmeentuhanteen. Jos nuorten poismuuttovauhti ei hidastu, on tulevaisuudessa monella paikkakunnalla samanlainen väestön kehitys edessä. (Laakso 1998, 11 – 15; Kallio 2001, 6; Pohjolan Sanomat 23.8.2003.)

Muuttoliike on vilkastunut merkittävästi 1990-luvulla. Läänien väliset kehityserot ovat voimistaneet alueellista eriytymistä. Eriytisesti sillä on vaikutus koulutukseen, työssäkäyntiin ja asumista koskeviin ratkaisuihin. Alueiden välinen kilpailu on johtanut koulutus- ja työpaikkojen vahvaan keskittymiseen Suomen etelä- ja länsiosiin suuriin kasvukeskuksiin ja niiden ympäristökuntiin. Asuntojen eriytyvä hintakehitys vahvistaa muuttoliikkeen valikoivaa vaikutusta. Kasvukeskuksiin voivat muuttaa ne ihmiset, jotka olettavat tulojensa pysyvän muuttumattomina, jotta he voivat maksaa kovan hinnan asumisestaan. Huonoimmat mahdollisuudet muuttaa suuriin kaupunkiin on heikoimmin koulutetuilla ihmisillä, jotka ovat ostaneet asuntonsa 1980-luvun lopun talouden nousukaudella. Vaurautta ja aktiivista toimintaa on keskittynyt erityisesti kaupunkimaisiin keskuksiin, mutta myös erilaisia

psykososiaalisia ongelmia. Sen sijaan ydinmaaseutualueilla elintaso on suhteellisen alhainen ja sosiaaliset ongelmat vähäisiä. Uutena piirteenä muuttoliikkeessä on se, että maaseudun lisäksi useat kaupunkialueet ovat muuttuneet muuttotappioalueiksi. Harvaanasuttuja maaseutualueita on alettu pitää suomalaisen hyvinvointivaltion pussinperinä. Kuitenkin pätkeä elämää elävien ihmisten maailmassa maaseutuun halutaan edelleenkin liittää ominaisuuksina jatkuvuus ja turvallisuus sekä suhde luontoon. (Helin ym. 1998, 7; Laakso 1998, 11; Helsingin Sanomat 21.9.2000b; Helsingin Sanomat 8.2.2001; Pohjolan Sanomat 8.2.2001; Pohjolan Sanomat 24.8.2003.) Muuttoliike herättää paljon kysymyksiä niin lähtömuuttokunnissakin kuin tulomuuttokunnissa. Kuinka paljon ihmiset muuttavat, se selviää seuraavasta taulukosta 17. Taulukon avulla esitän lyhyenaikavälin nettomuuton vuodesta 1996 vuoteen 1998. Nettomuutto saadaan vähentämällä tulomuutosta lähtömuutto. Miinusmerkkinen tulos osoittaa lähtömuuton olevan voimakkaampaa kuin tulomuuton. Heikosti negatiivinen tai positiivinen tarkoittaa muuttotappioisesti tai -voittoisesti 50 muuttanutta henkilöä.

Taulukko 1. Nettomuutto vuosina 1996 – 1998 (SOTKA-tietokanta).

			1998				Yhteensä
			negatiivinen	heikosti negatiivinen	heikosti positiivinen	positiivinen	
1996	negatiivinen	LKM	82	32	9	5	128
		%	18,1%	7,1%	2,0%	1,1%	28,3%
	heikosti negatiiv	LKM	47	103	52	11	213
		%	10,4%	22,8%	11,5%	2,4%	47,1%
	heikosti positiiv	LKM	8	32	35	6	81
		%	1,8%	7,1%	7,7%	1,3%	17,9%
	positiivinen	LKM	1	4		25	30
		%	,2%	,9%		5,5%	6,6%
Yhteensä		LKM	138	171	96	47	452
		%	30,5%	37,8%	21,2%	10,4%	100,0%

Muuttotappio on syventynyt 20 prosentilla kunnista, kun taas 25 prosentilla kunnista muuttotappio on heikentynyt tai käänntynyt muuttovoitoksi. Puolella kunnista tilanne on pysynyt vakaana.

Muuttotappiokuntia on erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Vuonna 1998 Lapinläänin alueella 22 kunnasta vain yksi oli positiivisesti muuttovoittainen.

Muuttaminen on merkittävä asia ihmisen elämässä. Muuttavien ihmisten kannalta alueiden väliset muutot ovat suuria päätöksiä elämässä. Muuttamiseen on erilaisia motiiveja, joihin liittyy monia erilaisia tapahtumia ja ihmiskohtaloita. Ihmiset muuttavat alueelta toiselle saadakseen paremman elämän. Muuttopäätökset ovat monisäikeisiä kokonaisuuksia ja monet tekijät vaikuttavat päätöksiin. Konkreettisilla koulutus- ja työmahdollisuuksilla on tärkeä osa muuttopäätöksissä. Peruskoulun jälkeisen opiskelun vuoksi monien on muutettava opiskelupaikkakunnalle. Myös koulutusta vastaavan työn saaminen edellyttää alueellista liikkuvuutta, jotta koulutetun ja ammattitaitoisen työvoiman kysyntä ja tarjonta voivat kohdata. Ihmisten koulutustason kohoaminen ja ammattien yleistyminen lisäävät liikkuvuutta. (Schultz 1961, 1; Laakso 1998, 19.) Vaikka useat nuoret haluaisivatkin palata kotiseudulle opiskelujen päätyttyä, käytännössä se voi olla mahdotonta, jos kotipaikkakunta ei tarjoa koulutusta vastaavaa työtä. Monella koulutetulla nuorella olisi edessä tyytyminen osa-aikaisiin tai määräaikaisiin pätkättöihin.

Muuttoliike painottuu vahvasti nuoriin aikuisiin. Alueiden välisistä muuttajista yli puolet ovat 15 – 29 -vuotiaita. Helsingin seutu on suosittu nuorten aikuisten muuttovoittoalue, jossa 20 – 24 -vuotiaiden muuttovoitto on noin viisi prosenttia vuodessa suhteutettuna ikäluokan asukasmäärään. He eivät tuo tai vie verotuloja eivätkä tarvitse paljoa kunnallisia palveluja muuttovuotensa aikana. Kuitenkin heillä on merkittävä vaikutus tulevaisuuden verokertymiin ja lasten lukumäärään sekä palvelutarpeeseen. (Schultz 1961, 4; Laakso 1998, 11; Helin ym. 1998a, 7; Helsingin Sanomat 21.9.2000a.)

Kansantalouden kannalta muuttoliikkeellä on ristiriitaisia vaikutuksia. Työvoiman liikkuvuus parantaa työmarkkinoiden toiminnan tehokkuutta ja koulutetun työvoiman ja koulutusta vaativien työpaikkojen kohtaamista ja siten koulutusinvestointien tuottoa. Liikkuvuus myös mahdollistaa yritysten sijoittumisen sinne, missä niiden toiminta on kannattavinta. Muuttoliikkeen rajoittaminen hallinnollisilla keinoilla tai epäsuorasti asunto-

markkinoiden kautta alentaa taloudellista kasvua ja vähentää uusien työpaikkojen syntymistä. (Laakso 1998, 19.)

Alueellisesti epäyhtenäinen muuttoliike aiheuttaa ongelmia alueille ja kunnille. Maaseutukin on jakautumassa kahteen kastiin siten, että toinen puolisko menestyy varsin hyvin ja toinen taas riutuu erilaisten ongelmien kanssa. Taloudellisesti taantuvilla alueilla poismuutto voi helpottaa työttömyyttä työvoiman tarjonnan supistumisella. Samanaikaisesti muuttoliike heikentää alueen taloutta ja kaventaa kasvumahdollisuuksia. Olemassa oleva infrastruktuuri, palveluverkosto ja kiinteistökatanta voivat jäädä tehotomaan vajaakäyttöön. Taloudellisesti kasvavilla alueilla ongelmat ovat päinvastaisia kuin muuttotappioalueilla. Työttömyyden aleneminen hidastuu, kun tulomuutto lisää työvoiman tarjontaa. Muuttovoitto generoi kerrannaisvaikutusten kautta taloudellista kasvua alueelle. Myös kasvava väestömäärä tarvitsee enemmän palveluja ja asuntoja, mikä lisää paineita paikallishallinnolle ja asuntotuotantoon. Epäyhtenäistä aluekehitystä ja siitä johtuvia ongelmia pyritään lieventämään aluepoliittisin keinoin tukemalla työpaikkojen syntymistä keskusalueiden ulkopuolelle. Kuitenkaan millään poliittisilla toimilla ei voida taata tasaista ja yhtenäistä aluekehitystä. (Laakso 1998, 20; Kallio 2001, 7; Pohjolan Sanomat 8.2.2001.) Hyvinvointi on jakaantunut alueellisesti hyvin epätasaisesti kaikista aluepoliittisista tukitoimista huolimatta.

Myös muuttajien tulotaso kohoaa nopeasti muuttamisen yhteydessä ja sitä seuraavina vuosina. Muuttajien työllisyys- ja tulokehityksellä on suuri merkitys aluetalouden ja työmarkkinoiden kannalta. Tyypillinen muuttaja ei ole 'sosiaalitukien varassa elävä tyhjätasku'. Pikemminkin muuttajat muodostavat seuraavina vuosina dynaamisen ja kehittyvän ryhmän alueen työmarkki-noille. Asuntomarkkinat, asuinolot ja asumiskustannukset lähtöalueella ja muuton kohdealueilla vaikuttavat muuttopäätökseen ja muuttoalueen valintaan. Muuttovoittoalueiden kulutuskysyntä kasvaa ja muuttotappioalueiden pienenee. Ihmiset ostavat oman alueensa tavaroita ja palveluja, jotka tyydyttävät paikallista kysyntää. Muuttoliike aiheuttaa ristiriitaisia vaikutuksia. Erityisesti muuttotappiolliset alueet ovat huolissaan aktiiviväestön kadosta ja siitä aiheutuvasta ikärakenteen vinoutumasta. Jos väestökato maaseudulta jatkuu, ikä- ja sukupuolijakauma vinoutuu ja muuttoliike

etenee. (Eronen ym. 1998, 37; Helin & Laakso & Lankinen & Susiluoto 1998b, 107 – 108.)

Muuttoliike vaikuttaa kunnan väestön lukumäärään ja rakenteeseen sekä kunnallisten palvelujen tarpeeseen ja niiden kustannuksiin. Palvelutuotanto aiheuttaa käyttö- ja investointimenoja. Muuttoliikkeen kustannusvaikutusten kannalta on merkittävää, sillä muuttaminen on ikävalikoivaa. Ikäspesifeistä palveluista muuttoliike vaikuttaa lasten päivähoidon, peruskoulun, keskiasteen koulutuksen ja vanhuspalveluiden kustannuksiin. Iästä riippumattomissa palveluissa kustannusvaikutukset painottuvat toimentulotukeen sekä sosiaali- ja terveystalouteen. Kaikissa kunnallisissa palveluissa kuntien välillä on suuria eroja palvelujen yksikkökustannuksissa. (Helin ym. 1998b, 109 – 110; Eronen ym. 2001, 59.) Muuttoliikkeellä on suuri merkitys yksittäisen kunnan kannalta, koska sen myötä kunnallisten palvelujen tarve joko vähenee tai kasvaa. Väestömääriltään pienillä kunnilla voi olla vaikeuksia organisoida ja rahoittaa tarvittavia peruspalveluja.

Kunnan talouden tasapaino koostuu menojen ja tulojen suhteesta. Niiden taso vaihtelee kunnittain, koska väestörakenne, palvelutarpeet ja olosuhteet vaihtelevat kunnittain. Suomen valtionosuusjärjestelmä tasaa kuntien tulojen ja palvelutarpeiden eroja. Asukasluvun väheneminen laskee kunnan verotulotasoa. Verotulotasaus perustuu asukaslukumäärään. Kun asukkaiden määrä vähenee, alenee myös verotulotasaus. Kasvavissa kunnissa vaikutus on päinvastainen. Valtionosuudet perustuvat kunnan asukasluvuun ja ikärakenteeseen. Oleellista kunnan kannalta on menojen ja tulojen suhde. Palveluiden sopeuttaminen vähenevään väestöön voi olla ongelmallista, kun menot vähenevät, mutteivät ehkä samassa suhteessa kuin tulot. (Helin 1998b, 110; Kallio 2001, 36.)

Kuntien ongelmia ja niiden lieveilmiöitä on pyritty lieventämään valtion taholta erilaisin aluepoliittisin keinoin. On kuitenkin syytä muistaa, ettei mikään poliittinen toimenpide voi täysin taata tasaista, koko maata kattavaa aluekehitystä. Muuttoliikettä on aina ollut ja tulee olemaan, kun ihmiset muuttavat paikkakunnalta toiselle hakeakseen parempaa elämää. Parempaan elämään liittyviä elementtejä ovat potentiaaliset koulutus- ja työpaikat sekä asumistasoon liittyvät seikat.

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eksploratiivisen faktorianalyysin mukaan vuosina 1998 - 2001.**Liite 4**

Eksploratiivisen faktorianalyysin tulokset vuosilta 1998 – 2001 olen tiivistänyt taulukkomuotoon, jonka ideana on kertoa hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmittäin. Seuraavaksi esittelemäni taulukon olen rakentanut alenevasti faktorilatausten mukaisesti eli jokaisessa faktorissa ensimmäisenä olevalla kansalaisryhmällä on korkein faktorilataus, sitä seuraavalla toiseksi suurin ja niin edelleen. Muodostuneet faktorit saavat substanssiominaisuutensa dominoivien kärkimuuttujien mukaan eli jokainen faktori saa sisältönsä ensimmäisen vuoden 1998 faktoriajossa, jonka jälkeen seuraan faktorin kehitystä johtavan teeman mukaisesti. Alle 0,5 suuruiset lataukset eivät anna pohjaa substanssitulkinnalle, joten olen erottanut ja listannut ne ei-korreloivina muuttujina kunkin vuoden alapuolelle. (ks. Bryman & Cramer 1990; Pöntinen 1997.)

Taulukkoa luetaan kunkin faktorin kohdalta vuosittain eteenpäin johtavan teeman mukaisesti. Sosiaalibarometriaineisto kerätään vuosittain samoihin aikoihin alkuvuodesta, joten kunkin tutkimusajankohdan ajallinen jatkumo on vuoden mittainen. Näin väestöryhmien hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tarkasteltuna saadaan tutkimukselle ajallista ulottuvuutta. Taulukko on rakennettu etenemään kärkimuuttujien mukaan ja ne määrittävät kunkin faktorin pääasiallisen ulottuvuuden ja substanssin, joka vuodesta toiseen on pysynyt samansisältöisenä muutamia variaabeliloikkauksia lukuunottamatta. Variaabeliloikkauksilla eli korreloitumisella eri vuosina eri faktoriin ei ole merkitystä johtavan teeman suhteen. Faktoreiden variaabelilistaukset vaihtelevat sen vuoksi vuosittain.

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden muotoutuminen kansalaisryhmittäin vuosina 1998 – 2001 eksploratiivisen faktorianaalyyisin mukaan.

	1998	1999	2000	2001
1	Lapsuus ja nuoruus			
	- nuoret aikuiset	- nuoret	- nuoret	- nuoret
	- nuoret	- lapset	- lapset	- lapset
	- ydinperheet	- nuoret aikuiset	- ydinperheet	
	- lapset		- nuoret aikuiset	
	- opiskelijat		- yksinhuoltajat	
			- uusperheet	
2	Eläkeläisyys			
	- 65-74 vuotiaat	- 65-74 vuotiaat	- 65-74 vuotiaat	- 65-74 vuotiaat
	- yli 75 vuotiaat	- yli 75 vuotiaat	- yli 75 vuotiaat	- yli 75 vuotiaat
	- eläkeläiset	- eläkeläiset	- eläkeläiset	- eläkeläiset
3	Erilaiset elämän vaikeudet			
	- vaikeasti vamm.	- pitkäaik.sairaat	- päihdeong.	- vaikeasti vamm.
	- lievästi vamm.	- vaikeasti vamm.	- mielenterveysong.	- mielenterv.ong
	- pitkäaik. sairaat	- päihdeong.	- pitkäaik. työtön	- lievästi vamm.
	- mielenterveysong	- mielenterveysong.	- vaikeasti vamm.	- pitkäaik.sairaat
	- päihdeong.	- lievästi vamm.	- lievästi vamm.	- päihdeong.
			- pitkäaik. työtön	
4	Työttömyys			
	- pitkäaik. työtön			
	- yksinhuoltajat			
	- ylivelkaantunut			
5	Työurallisuus			
	- vakaa työura	- vakaa työura		- epävaka.työura
	- 50-64 vuotiaat	- epävakaa työura		- pitkäaik.työt.
	- epävakaa työura			
	- 30-49 vuotiaat			
6	Keskusta-asuminen			
	- taajamassa asuva	- taajamassa asuva	- taajamassa asuva	
	- kunnan kesk. asuva	- haja-asutusalueel. asuva	- kaupungin lähiössä asuva	
	- kaupungin kesk. asuva	- kaupungin lähiössä asuva	- haja-asutusalueel. asuva	
	- kaupungin lähiössä asuva	- kaupungin kesk. asuva	- kunnan kesk. asuva	
	- haja-asutusalueel. asuva		- vakaa työura	

7 Keski-ikäisyys

- 30-49 vuotiaat	- 30-49 vuotiaat	- 30-49 vuotiaat
- 50-64 vuotiaat	- 50-64 vuotiaat	- 50-64 vuotiaat
		- lapseton pari
		- nuoret aikuiset
		- yhden hlö.tal.

* Muuttajat, jotka eivät korreloituneet mihinkään kahteentoista faktoriin.

*uusperhe	*ydinperhe	*epävakaa työura	*yksinhuoltajat
	*uusperhe	*opiskelijat	*ydinperhe
	*yksinhuoltajat		*uusperhe
	*opiskelijat		*vakaa työura
			*työvoim.ulkop.
			*opiskelijat

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmillä vuonna 1998

Rotated Component Matrix ^a

	Component					
	1	2	3	4	5	6
LAPSET, HYVINV.	4,611E-02	,373	,596	,333	-5,60E-02	9,719E-02
NUORET, HYVINV.	,210	,215	,755	,197	8,395E-02	-5,98E-03
NUORET AIKUISET, HYVINV.	5,582E-02	,114	,766	6,269E-02	,244	9,164E-02
KESKI-IKÄISET 30-49v, HYVINV.	-7,69E-02	,225	,352	,133	,264	,547
KESKI-IKÄISET 50-64v, HYVINV.	-5,66E-02	,156	3,033E-02	,441	,193	,589
KESKI-IKÄISET 65-74v, HYVINV.	,180	,140	8,113E-02	,848	-9,91E-03	,156
VANHUKSET (yli 75v.), HYVINV.	,264	8,847E-02	,128	,792	,115	-1,18E-02
YDINPERHEET, HYVINV.	7,893E-02	,353	,621	,156	3,102E-02	,300
YHDEN HUOLTAJAN PERHEET, HYVINV.	6,762E-02	,289	,312	,336	,569	1,017E-02
UUSPERHEET, HYVINV.	6,246E-02	,392	,441	,154	,361	,114
VAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	,163	,281	,134	1,788E-02	-,177	,661
EPÄVAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	,155	,137	,111	5,416E-02	,481	,586
PITKITTYYNEESTI TYÖTTÖMÄT, HYVINV.	,217	7,009E-02	,136	-3,27E-02	,738	6,695E-02
KAUPUNGIN KESKUSTASSA ASUVAT, HYVINV.	,103	,678	,210	6,680E-03	4,456E-02	,190
KAUPUNGIN LÄHIÖISSÄ ASUVAT, HYVINV.	9,206E-02	,667	,123	2,592E-02	,189	,239
KUNNAN KESKUSTASSA ASUVAT, HYVINV.	8,354E-02	,756	,251	,136	-4,99E-02	,315
MUUSSA TAAJAMASSA ASUVAT, HYVINV.	,189	,777	5,496E-02	,162	,134	,153
HAJA-ASUTUSALUEELLA ASUVAT, HYVINV.	,206	,594	,151	8,257E-02	,135	-,174
OPISELIJAT, HYVINV.	,357	-1,23E-02	,552	-,169	,217	,133
ELÄKELÄISET, HYVINV.	,391	5,289E-02	,257	,603	6,091E-03	,197
PITKÄAIKAISSAIRAAT	,736	,118	,171	,227	,163	1,497E-03
LIEVÄSTI VAMMAISET, HYVINV.	,760	,169	9,819E-02	,157	4,347E-02	,267
VAIKEASTI VAMMAISET, HYVINV.	,801	,197	5,103E-02	,201	-1,04E-02	8,312E-02
MIELENTERVEYSONGEL MAISET, HYVINV.	,710	,128	,131	,155	,341	-9,06E-02
PÄIHDEONGELMAISET, HYVINV.	,646	9,721E-02	7,267E-02	5,066E-02	,446	-,123
YLIVELKAANTUNEET, HYVINV.	,384	9,283E-02	,105	8,892E-03	,551	,154

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 11 iterations.

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmillä vuonna 1999

Rotated Component Matrix^a

	Component					
	1	2	3	4	5	6
LAPSET, HYVINV.	,129	,744	,138	,251	5,345E-02	,112
NUORET, HYVINV.	,142	,834	,116	7,038E-02	6,917E-02	4,515E-02
NUORET AIKUISET, HYVINV.	,129	,532	,190	-4,57E-02	,470	3,280E-02
KESKI-ikäiset 30-49v, HYVINV.	-2,04E-02	7,165E-02	,173	,132	,751	,197
KESKI-ikäiset 50-64v, HYVINV.	-6,11E-03	-3,72E-02	,196	,399	,690	5,272E-02
KESKI-ikäiset 65-74v, HYVINV.	,125	7,108E-02	,142	,847	,226	5,057E-02
VANHUKSET (yli 75v.), HYVINV.	,226	,187	7,438E-02	,826	1,370E-02	1,598E-02
YDINPERHEET, HYVINV.	9,259E-02	,352	,255	4,315E-02	,413	,432
YHDEN HUOLTAJAN PERHEET, HYVINV.	,441	,328	,173	2,368E-02	,408	3,390E-02
UUSPERHEET, HYVINV.	,350	,382	,155	-7,59E-03	,454	,182
VAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	-7,06E-02	9,286E-02	,117	,217	,152	,775
EPÄVAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	,335	,150	-3,99E-03	-7,22E-02	,459	,501
PITKITTYYNEESTI TYÖTTÖMÄT, HYVINV.	,510	,205	1,696E-02	-,169	,445	6,061E-03
KAUPUNGIN TAI KUNNAN KESKUSTASSA ASUVAT, HYVINV.	,163	,308	,579	,236	5,432E-02	,335
KAUPUNGIN LÄHIÖISSÄ ASUVAT, HYVINV.	,141	,314	,720	8,337E-02	5,119E-02	,166
MUUSSA TAAJAMASSA ASUVAT, HYVINV.	,145	,113	,829	,105	,187	,148
HAJA-ASUTUSALUEELLA ASUVAT, HYVINV.	,106	6,895E-03	,720	,126	,269	-,141
OPISKELIJAT, HYVINV.	,310	,446	,227	6,092E-02	,125	,320
ELÄKELÄISET, HYVINV.	,299	7,058E-02	,202	,661	2,417E-02	,308
PITKÄAIKAISAIRAAT LIEVÄSTI VAMMAISET, HYVINV.	,762	5,380E-02	,149	,229	9,080E-03	,144
VAIKEASTI VAMMAISET, HYVINV.	,633	5,485E-02	,226	,273	8,277E-02	,296
MIELENTERVEYSONGELMAISET, HYVINV.	,735	,259	9,453E-02	,134	4,153E-02	-,107
PÄIHDEONGELMAISET, HYVINV.	,742	,240	3,784E-03	3,883E-02	,117	-,189

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 11 iterations.

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmillä vuonna 2000

Rotated Component Matrix ^a

	Component				
	1	2	3	4	5
LAPSET, HYVINV.	8,224E-02	,752	,226	,239	-4,01E-02
NUORET, HYVINV.	,130	,840	9,433E-02	,149	-2,86E-02
NUORET AIKUISET, HYVINV.	,264	,577	-1,39E-02	,131	,384
KESKI-IKÄISET 30-49v, HYVINV.	5,362E-02	,189	8,385E-02	,234	,805
KESKI-IKÄISET 50-64v, HYVINV.	5,390E-02	6,188E-02	,310	,202	,724
KESKI-IKÄISET 65-74v, HYVINV.	7,777E-02	6,782E-02	,843	,144	,223
VANHUKSET (yli 75v.), HYVINV.	,197	,184	,814	,113	1,781E-02
YDINPERHEET, HYVINV.	,150	,597	,145	,317	,320
YHDEN HUOLTAJAN PERHEET, HYVINV.	,479	,567	,130	,162	,162
UUSPERHEET, HYVINV.	,323	,541	8,550E-02	,177	,298
VAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	-,185	,142	,218	,519	,319
EPÄVAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	,393	,202	-5,12E-02	,417	,383
PITKITTYYNEESTI TYÖTTÖMÄT, HYVINV.	,713	,182	1,207E-03	,143	,248
KAUPUNGIN LÄHIÖISSÄ ASUVAT, HYVINV.	,233	,342	8,120E-02	,678	,101
MUUSSA TAAJAMASSA ASUVAT, HYVINV.	,241	,151	,139	,816	,133
HAJA-ASUTUSALUEELLA ASUVAT, HYVINV.	,330	9,202E-02	,185	,615	7,627E-02
OPISKELIJAT, HYVINV.	,407	,415	,169	,169	,128
ELÄKELÄISET, HYVINV.	,201	,116	,777	,117	,170
PITKÄAIKAISAIRAAT	,614	,138	,520	,142	1,606E-02
KAUPUNGIN TAI KUNNAN KESKUSTASSA ASUVAT, HYVINV.	1,002E-02	,334	,106	,612	,225
LIEVÄSTI VAMMAISET, HYVINV.	,542	,156	,457	,169	,137
VAIKEASTI VAMMAISET, HYVINV.	,558	,135	,524	,168	-4,91E-02
MIELENTERVEYSONGEL MAISET, HYVINV.	,770	,173	,317	8,297E-02	-1,54E-02
PÄIHDEONGELMAISET, HYVINV.	,786	,188	,112	8,982E-02	-5,58E-02

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 8 iterations.

Hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutuminen eri kansalaisryhmillä vuonna 2001

Rotated Component Matrix ^a

	Component				
	1	2	3	4	5
LAPSET, HYVINV.	,147	,195	,241	,136	,728
NUORET, HYVINV.	,158	,158	2,704E-02	-7,69E-03	,836
NUORET AIKUISET, HYVINV.	,214	,645	-,113	8,163E-02	,309
KESKI-IKÄISET 30-49v, HYVINV.	3,478E-02	,749	,168	,195	-1,51E-02
KESKI-IKÄISET 50-64v, HYVINV.	6,991E-02	,685	,330	,122	-5,31E-02
KESKI-IKÄISET 65-74v, HYVINV.	,170	,261	,806	7,773E-02	,105
VANHUKSET (yli 74v.), HYVINV.	,334	3,633E-02	,770	2,433E-02	,193
YHDEN HENKILÖN TALOUDET, HYVINV.	8,204E-02	,542	-1,78E-02	,158	,287
LAPSETON PARISKUNTA, HYVINV.	-2,60E-02	,667	,253	5,403E-02	,111
YHDEN HUOLTAJAN PERHEET, HYVINV.	,402	,396	9,248E-02	,225	,276
YDINPERHEET, HYVINV.	8,999E-02	,482	,243	,325	,256
UUSPERHEET, HYVINV.	,150	,458	,142	,363	,255
VAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	-,135	,233	,437	,481	7,399E-02
EPÄVAKAALLA TYÖURALLA OLEVAT, HYVINV.	8,729E-02	,208	,150	,793	2,670E-03
PITKITTYYNEESTI TYÖTTÖMÄT, HYVINV.	,343	,104	-9,26E-02	,682	5,077E-02
TYÖVOIMAN ULKOPUOLELLA OLEVAT, HYVINV.	,278	,200	-,223	,364	9,730E-02
OPISKELIJAT, HYVINV.	,420	,479	1,002E-02	-2,53E-02	-5,52E-02
ELÄKELÄISET, HYVINV.	,322	,237	,619	-2,65E-02	-1,40E-03
PITKÄAIKAISSAIRAAT	,729	8,856E-02	,287	8,543E-02	8,173E-02
LIEVÄSTI VAMMAISET, HYVINV.	,743	,248	,209	8,039E-02	1,943E-02
VAIKEASTI VAMMAISET, HYVINV.	,773	,115	,249	3,318E-03	2,322E-02
MIELENTERVEYSONGEL MAISET, HYVINV.	,763	-1,15E-02	5,559E-02	,178	,247
PÄIHDEONGELMAISET, HYVINV.	,661	-3,17E-02	-8,35E-03	,337	,229

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 11 iterations.

Eksploratiivisessa faktorianalyysissä muodostuneet taloudellisten etuuksien riittävyttä kuvaavat faktorit ja niihin korreloituneet muuttujat vuosina 1996 – 2000.

	1996	1997	1998	1999	2000
Työttömyysaika					
1	- tyött.peruspvraha	- työmarkkinatuki	- työmarkkinatuki	- työmarkkinatuki	- tyött.peruspv.raha
	- työmarkkinatuki	- tyött.peruspv.raha	- tyött.peruspv.raha	- tyött.peruspv.raha	- työmarkkinatuki
	- sair.min.pv.raha	- tyött.koulutustuki	- tyött.koulutustuki	- tyött.koulutustuki	- tyött.koulutustuki
Eläkeaika					
2	- tyött.ansiosid.pv	- työeläke	- työeläke	- työeläke	
	- sair.ansiosid.pv	- kansaneläke	- kansaneläke	- tyött.ansiosid.pv	
	- työeläke			- kansaneläke	
Opiskeluaika					
3	- opintolaina	- opintoraha	- opintolaina	- opintoraha	- opintolaina
	- opintoraha	- opintolaina	- opintotuki	- opintolain	- opintoraha
		- toimeentulotuki			
		- lapsinlisä			
		- asumistuki			
Sairausaika					
4		- sair.pv.raha	- kuntoutustuki	- sair.pv.raha	- kuntoutustuki
		- sair.kust.korvaus	- sair.pv.raha	- kuntoutustuki	- sair.pv.raha
			- sair.kust.korvaus	- sair.kust.korvaus	- sair.kust.korvaus
					- työeläke
Toimeentulon niukkuuden aika					
5			- ehk.toim.tulotuki	- ehk.toim.tulotuki	- toimeentulotuki
			- toimeentulotuki	- toimeentulotuki	- ehk.toim.tulotuki
				- omaishoidontuki	- omaishoidontuki
				- asumistuki	- asumistuki
6			- lasten kotihoidontuki		
			- omaishoidontuki		
			- lapsinlisä		
			- asumistuki		
	*Muuttujat, jotka eivät korreloituneet mihinkään kuuteen faktoriin.				
	*kansaneläke	*tyött.ansiosid.pv.	*tyött.ansiosid.pv	*lapsilisä	*tyött.ansiosid.pv
	*toimeentulotuki			*lasten kh.tuki	*kansaneläke
					*lapsilisä
					*lasten kh.tuki

Rotated Component Matrix ^a

	Component		
	1	2	3
KANSANELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,237	,461	,317
TYÖELÄKKEEN RIITTÄVYYS	5,072E-02	,578	-1,09E-02
TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,256	,347	,327
OPINTORAHAN RIITTÄVYYS	,241	6,176E-02	,800
OPINTOLAINAN RIITTÄVYYS	-3,72E-02	,138	,833
TYÖTT. PERUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,911	8,656E-02	3,348E-02
TYÖTT. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	3,770E-02	,805	,124
TYÖMARKKINATUEN RIITTÄVYYS	,899	8,784E-02	7,537E-02
SAIR. VÄHIMMÄISPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,822	5,449E-02	,220
SAIR. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	-5,45E-03	,804	,112

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 5 iterations.

Sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisten etuuksien riittävyys 1997

Rotated Component Matrix ^a

	Component			
	1	2	3	4
SAIRAUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,147	,176	,814	9,997E-02
SAIRAUSKUSTANNUSTE N KORV.RIITTÄVYYS	5,241E-02	,191	,788	7,196E-02
TYÖTT. PERUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,159	,844	,223	8,667E-02
TYÖTT. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,263	,150	,473	,457
TYÖMARKKINATUEN RIITTÄVYYS	,157	,881	7,527E-02	6,120E-02
TYÖTT.KOULUTUSTUEN RIITTÄVYYS	,188	,666	,309	,139
KANSANELÄKKEEN RIITTÄVYYS	8,447E-02	,341	-3,47E-02	,738
TYÖELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,227	-9,33E-02	,194	,826
LAPSILISIEN RIITTÄVYYS	,588	-1,69E-03	,292	,168
ASUMISTUEN RIITTÄVYYS	,563	,270	,428	-,125
OPINTORAHAN RIITTÄVYYS	,742	,242	2,713E-02	4,566E-02
OPINTOLAINAN RIITTÄVYYS	,720	2,345E-02	5,977E-02	,183
TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,608	,207	2,940E-02	,164

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

Sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisten etuuksien riittävyys 1998

Rotated Component Matrix^a

	Component					
	1	2	3	4	5	6
SAIRAUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,263	,194	,763	4,883E-02	-4,36E-02	9,337E-02
SAIRAUSKUSTANNUSTEN KORV. RIITTÄVYYS	,138	8,898E-02	,753	,154	9,056E-02	9,230E-02
KUNTOUTUSTUEN JA -RAHAN RIITTÄVYYS	,121	,135	,768	5,132E-02	,204	,124
TYÖTT. PERUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,879	8,810E-02	,172	3,299E-02	,120	,102
TYÖTT. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,404	,234	,337	4,938E-02	,381	-4,03E-02
TYÖMARKKINATUEN RIITTÄVYYS	,879	9,413E-02	,104	8,764E-02	8,637E-02	,118
TYÖTT. KOULUTUSTUEN RIITTÄVYYS	,631	,191	,263	,186	,105	,109
KANSANELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,264	9,911E-02	-2,15E-02	,155	,721	,151
TYÖELÄKKEEN RIITTÄVYYS	1,304E-02	,106	,184	4,006E-02	,845	1,613E-02
LAPSILISIEN RIITTÄVYYS	-1,85E-02	,634	,281	,108	,339	8,415E-02
LASTEN KOTIHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,118	,846	,144	2,086E-02	,128	8,228E-02
OMAISHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,133	,673	3,063E-02	,189	4,350E-02	,259
ASUMISTUEN RIITTÄVYYS	,375	,613	,185	,245	-6,50E-02	,125
OPINTORAHAN RIITTÄVYYS	,222	,196	8,314E-02	,812	8,413E-02	,189
OPINTOLAINAN RIITTÄVYYS	3,664E-02	,135	,143	,878	,119	7,191E-02
TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,143	,206	,124	,178	,128	,793
EHKÄISEVÄN TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,111	,160	,142	7,414E-02	2,591E-02	,874

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 7 iterations.

Sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisten etuuksien riittävyys 1999

Rotated Component Matrix^a

	Component				
	1	2	3	4	5
SAIRAUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,228	,205	8,548E-02	,786	,116
SAIRAUSKUSTANNUSTE N KORV.RIITTÄVYYS	,198	2,661E-02	,193	,744	,146
KUNTOUTUSTUEN JA -RAHAN RIITTÄVYYS	,115	,264	,134	,778	3,908E-02
TYÖTT. PERUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,839	,132	,171	,228	,107
TYÖTT. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,308	,613	,114	,301	3,172E-02
TYÖMARKKINATUEN RIITTÄVYYS	,843	,113	,219	,163	,112
TYÖTT.KOULUTUSTUEN RIITTÄVYYS	,703	,212	,131	,194	,127
KANSANELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,359	,559	,173	-8,00E-02	,123
TYÖELÄKKEEN RIITTÄVYYS	6,994E-02	,788	3,621E-03	,190	,116
LAPSILISIEN RIITTÄVYYS	-7,18E-03	,499	,342	,241	,357
LASTEN KOTIHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,119	,490	,393	,204	,211
OMAISHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,106	,273	,648	6,767E-02	2,964E-02
ASUMISTUEN RIITTÄVYYS	2,003E-02	,439	,561	,152	,136
OPINTORAHAN RIITTÄVYYS	,211	,125	,121	,116	,839
OPINTOLAINAN RIITTÄVYYS	8,613E-02	,185	,170	,105	,825
TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,259	8,144E-02	,673	,114	,272
EHKÄISEVÄN TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	,233	-7,39E-02	,773	,153	6,627E-02

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 7 iterations.

Sosiaaliturvajärjestelmän taloudellisten etuuksien riittävyys 2000

Rotated Component Matrix ^a

	Component			
	1	2	3	4
SAIRAUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,703	,103	,351	2,364E-02
SAIRAUSKUSTANNUSTEN KORV. RIITTÄVYYS	,690	,189	,189	1,999E-02
KUNTOUSTUEN JA -RAHAN RIITTÄVYYS	,813	7,912E-02	,215	8,486E-02
TYÖTT. PERUSPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,221	,199	,829	3,468E-02
TYÖTT. ANSIOPÄIVÄRAHAN RIITTÄVYYS	,401	,132	,439	,314
TYÖMARKKINATUEN RIITTÄVYYS	,176	,256	,812	4,675E-02
TYÖTT. KOULUTUSTUEN RIITTÄVYYS	,205	,119	,647	,263
KANSANELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,142	,481	,339	,233
TYÖELÄKKEEN RIITTÄVYYS	,503	,212	,141	,279
LAPSILISIEN RIITTÄVYYS	,487	,402	-,127	,408
LASTEN KOTIHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,408	,475	-2,61E-02	,396
OMAISHOIDON TUEN RIITTÄVYYS	,179	,651	9,321E-02	,163
ASUMISTUEN RIITTÄVYYS	,349	,546	3,652E-02	,244
OPINTORAHAN RIITTÄVYYS	9,125E-02	,166	,207	,802
OPINTOLAINAN RIITTÄVYYS	,102	,151	,131	,838
TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	6,604E-02	,754	,262	,171
EHKÄISEVÄN TOIMEENTULOTUEN RIITTÄVYYS	7,154E-02	,728	,304	-8,21E-02

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 8 iterations.

Työttömyyden aikaiset minimietuudet ja niiden myöntämisperusteet

Työttömän perusturvan tarkoituksena on taata vähimmäistoi-meentulo työttömyyden aikana. Työttömän perusturvaa haettaessa palvelupisteenä toimii Kansaneläkelaitos. **Työmarkkinatuki** on tarkoitettu ensikertaa työmarkkinoille tuleville ihmisille. Työmarkkinatuen ikähaarukka on 17 – 64 vuotta. Työmarkkinatuen ikähaarukan alkupäässä tuen saamisen ehtona 17-vuotiailla, joilla ei ole ammatillista koulutusta, on työvoimakoulutuksessa tai työharjoittelussa olo. Sen sijaan 18 – 24 –vuotiaille ilman ammatillis-ta koulutusta työmarkkinatuen saamisen ehtona on, etteivät he ole kieltäytyneet työvoimatoimiston tarjoamasta työstä tai koulutuk-sesta ja näiden ehtojen lisäksi he ovat hakeneet ammatilliseen koulutukseen. Työmarkkinatuki on taloudellinen tuki niille, jotka eivät ole olleet työssä 10 kuukautta työttömyyttä edeltäneiden 28 kuukauden aikana (ns. työssäoloehto). Työmarkkinatuki kuuluu tarveharkintaisiin eli kompensoiviin etuuksiin, mikä tarkoittaa sitä, että hakijan puolison tulot (yli 236 euroa kuukaudessa) vähentävät saatavaa tukea. (Lehtonen 1996, 52 – 55; Tunne perusturvasi 4 2003, 1 – 7; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003b; Työministeriö 2003.)

Työttömyyspäivärahaa saa Suomessa asuva, työssä ollut kokaikatyötä hakeva, kun hän täyttää työssäoloehdon. Jos tuenhakija välillä poistuu työmarkkinoilta ilman työvoimatoimiston hyväksyttävää syytä yli kuusi kuukautta, hänellä ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan ennen kuin työssäoloehto täyttyy uudelleen. Peruspäiväraha on työmarkkinatuen suuruinen eli 23,02 euroa päivässä sekä mahdolliset lapsikorotukset alle 18-vuotiaista lapsista. Peruspäiväraha tunnetaan paremmin siitä, kun työttömänä olleen työnhakijan työttömyyskassan maksama ansiosidonnaisen päivärahan saaminen päättyy 500 päivän jälkeen ja niin sanotusti tipahdetaan peruspäivärahalle. Etuuksien maksajat, tässä tapauksessa Kansaneläkelaitos tai työttömyyskassa, ratkaisevat työttömyysturvaan liittyvät asiat, jotka liittyvät päivärahan mak-

suajan keston, omavastuu-aikaan ja työssäolo-ehtoon sekä työttömyyspäivärahan tasoon. (Tunneperusturvasi 4 2003, 3 – 13; Työministeriö 2003.)

Koulutustuen saamisen ehtona on se, että hakija on hyväksytty työvoimakoulutukseen, jonka työvoimatoimisto on ostanut. Koulutustukea hakijalle maksetaan joko perustukena tai ansiotukena sen mukaan, onko hän työttömyyskassan jäsen. Perustukea lisineen maksaa Kansaneläkelaitos ja ansiotukea lisineen työttömyyskassa. (Tunne perusturvasi 4 2003, 20.)

Nämä kolme etuutta takaavat minimitoimeentulon ja taloudellisen turvallisuuden työttömyyden aikana. Työmarkkinatuki ja työttömyyspäiväraha perustuvat työttömyysturvalakiin (1305/2002), valtioneuvoston asetukseen työttömyysturvan täytäntöönpanosta (1330/2002) ja työttömyyskassalakiin (603/1984). Koulutustuki perustuu lakiin julkisesta työvoimapalvelusta (1295/2002) ja valtioneuvoston asetukseen julkiseen työvoimapalveluun kuuluvista etuuksista (1346/2002). (Tunne perusturvasi 4 2003, 5 – 22; Työministeriö 2003.)

Eläkeaikaiset etuudet ja niiden myöntämisperusteet

Ansioihin suhteutetut etuudet rahoitetaan palkkaperusteisilla maksuilla, kun taas vähimmäisturva rahoitetaan pääasiassa veroluonteisin maksuin. Ansiosidonnaiset etuudet lasketaan suoraan saatujen palkkatulojen perusteella, koska ne ansaitaan omalla palkkatyöllä tai yrittämisellä. Sen sijaan kansaneläkettä maksetaan iän perusteella, kun henkilö täyttää 65 vuotta. Kansaneläkkeen saamisen ehtona on myös ansioeläkkeen pienuus. Kansaneläke pienenee ansioeläkkeen määrän kasvaessa ja loppuu kokonaan, kun bruttomääräiset 857,38 – 1010,88 työeläkkeet perhesuhteen ja asumiskunnan kalleuden mukaan ylittyvät. (Eläketurvakeskus 2003, 27; Tunne perusturvasi 7 2003, 2 – 8; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2003b.)

Kansaneläkelain mukaisia eläkkeitä ovat vanhuuseläke, varhennettu vanhuuseläke, työkyvyttömyyseläke, yksilöllinen varhaiseläke ja työttömyyseläke, jotka myöntää Kansaneläkelaitos tietyin perustein. Työeläkettä alkaa karttua 23 vuoden täyttämistä alkaen. Jokainen TEL-työsuhde kartuttaa eläkettä, jolloin

työsuhteista lasketaan eläkekarttumia. TEL-vanhuuseläkkeen saa palkansaaja, jonka työsuhde on päättynyt. Täysimääräinen työeläke on enintään 60 % korkeimmasta eläkepalkasta. Sen sijaan LEL- ja TaEL-aloilla eläke lasketaan kaikkien niiden työvuosien ansioista, jotka ylittävät 707,45 euroa vuonna 2003. (Eläketurvakeskus 2003, 5 – 27; Tunne perusturvasi 7 2003, 3.)

Ansiosidonnaiset etuudet turvaavat nykytasolla hyvin taloudellisen turvallisuuden ihmisten elämässä. **Kansaneläke** turvaa minimitoimeentulon, jos työeläkekertymät jäävät kovin pieniksi. Kansaneläkkeen maksaminen perustuu kansaneläkelakiin 8.6.1956/347, kansaneläkeasetukseen 7.12.1956/594 ja lakiin kansaneläkeindeksistä 1.6.2001/456 sekä valtioneuvoston päätökseen kuntien ryhmityksestä kansaneläkkeen maksamista varten 16.12.1999/1182. (Tunne perusturvasi 7 2003, 8.)

Opiskeluaikaiset etuudet ja niiden myöntämisperusteet

Opintotuki on tarkoitettu opiskeluajan toimeentulon turvaksi. Opintotuen muodostavat opintoraha, asumislisä ja opintolainan valtioneuvoston takaus. Sen tarkoituksena on turvata opintojen rahoitus sillä osin kuin se ei ole opiskelijan vanhempien velvollisuus ja opiskelija on taloudellisen tuen tarpeessa. Opintotuen myöntämisen taustalla vaikuttavat opintotukilaki 65/1994 ja opintotukiasetus 260/1994. Lain mukaan opintotuki voidaan myöntää hakemiskuukauden alusta lukien päätoimiselle opiskelijalle, jonka opinnot Suomessa tai ulkomailla kestävät yhtäjaksoisesti vähintään kahdeksan kuukautta. Opintotuen myöntämiseen aloittelevalla opiskelijalla riittää oppilaitokseen hyväksyminen, mutta sen jälkeen myöntämisen perusteena on opinnoissa edistyminen. (Tunne perusturvasi 5 2003, 2 – 3, 21.)

Opintotukea voi hakea oppivelvollisuuden jälkeisiin opintoihin, joita ovat: korkeakoulututkinnon suorittaminen, ammatillinen peruskoulutus, ammatillinen lisä- ja täydennyskoulutus, lukion oppimäärän suorittaminen ja muut erikseen määritellyt opinnot. Vankeusrangaistusta suorittavalle rangaistuslaitoksessa opiskelevalle henkilölle ei myönnetä opintotukea. **Opintoraha** on osa opintotukea ja siihen vaikuttavat hakijan ikä, asumismuoto, siviilisääty, oppilaitos ja opiskelijan vanhempien tulot. Opintoraha-

keus alkaa seuraavasta kuukaudesta, jona opiskelija täyttää 17 vuotta. Siihen saakka hän on saanut lapsilisää. (Tunne perusturvasi 2 2003, 15; Tunne perusturvasi 5 2003, 2 – 4.)

Opintotuen lisäksi opintotuen yhtenä osana on asumistuki, jota maksetaan 80 prosenttia hyväksyttävistä (enintään 214,44 euroa) asumismenoista jokaiselta opiskelukuukaudesta. Opintoraha ja asumislisä ovat etuuksia, joita opiskelijan ei tarvitse maksaa takaisin opintojen päätyttyä kuten **opintolainaa**. Opintolainan valtiontakaus myönnetään hakemuksesta opintorahaa tai aikuis-koulutustukea saavalle opiskelijalle. Lainantakausta ei myönnetä, jos Kansaneläkelaitos on lainan takaajana maksanut opiskelijan aikaisemmat opintolainat tai opiskelijalla on luottorekisterissä maksuhäiriömerkintä. Kuitenkin lopullisen lainanmyöntämispäätöksen tekee pankki. (Tunne perusturvasi 5 2003, 5 – 11.)

Sairausajan etuudet ja niiden myöntämisperusteet

Sosiaali- ja terveysministeriön määräämien ja Kansaneläkelaitoksen hallituksen vahvistamien taksojen mukaista **sairauskulujen korvausta** maksaa Kansaneläkelaitos. Ehtona sairauskulujen korvaamiselle on se, että kustannukset johtuvat sairaudesta, raskaudesta tai synnytyksestä. Korvaus on esimerkiksi yksityislääkärin palkkiosta 60 prosenttia vahvistetun taksan mukaisesta määrästä. Sairausvakuutuksesta maksettavat sairauskustannusten korvaukset ja päivärahat perustuvat sairausvakuutuslakiin 4.7.1963/364 ja sairausvakuutusasetukseen 1.11.1963/473. (Tunne perusturvasi 3a 2003, 4 – 5.)

Sairauspäiväraha on korvaus ansion menetyksestä. Sairauspäivärahan saamisen edellytyksenä on hakijan sairastuminen niin, että hän tulee työkyvyttömäksi ja menettää siltä ajalta ansionsa. Sairauspäivärahaa voidaan maksaa lääkärintodistuksen perusteella 16 – 64 –vuotiaalle hakijalle, joka on ollut työssä vähintään kolmen kuukauden ajan ennen työkyvyttömäksi tuloaan. Mikäli työnantaja maksaa palkan sairauden ajalta, päiväraha maksetaan silloin suoraan työnantajalle. Jos kuitenkin palkka on pienempi kuin sairauspäiväraha, Kansaneläkelaitos maksaa erotuksen työntekijälle. Sairauspäivärahan laskennallisena perusteena on viikoksi verotettu vuosityötulo. Jos hakijan tulot ovat sairastumis-

hetkellä vähintään 20 % suuremmat kuin viimeksi verotettu työtu-
lo, hän voi hakea päivärahaa nykyisten tulojensa mukaan. (Tunne
perusturvasi 3a 2003, 4 – 20.)

Kansaneläkelaitos maksaa sairauspäivärahaa enintään 300 päi-
vää saman sairauden osalta. Enimmäisaikaan lasketaan myös työ-
kyvyttömyyttä edeltäneiltä kahdelta vuodelta kaikki ne päivät,
joilta hakijalla on ollut oikeus sairauspäivärahaan. Enimmäisajan
tultua täyteen hakija ”voi saman sairauden vuoksi saada uudelleen
oikeuden sairauspäivärahaan, kun hän on ollut työkykyinen vuo-
den ajan”. Sairauspäivärahan tarkoituksena on korvata ansionme-
netystä alle vuoden kestävänsä sairauden aikana. Se ei ole siten py-
syväisluontoinen etuus hakijan kannalta. Sairauden jatkuessa yli
vuoden hakijalla on mahdollisuus anoa työkyvyttömyyseläkettä.
(Tunne perusturvasi 3a 2003, 20 – 23.)

Arvioitavana ollut kuntoutustuki taloudellisena etuutena tar-
koittaa Kansaneläkelaitoksen maksamaa **kuntoutusrahaa**. Perus-
periaatteena on kuntoutustarpeen selvittäminen, kun hakija on
saanut sairauspäivärahaa 60 päivän ajan. Kansaneläkelaitoksen
kuntoutuksen perustana ovat laki Kansaneläkelaitoksen järjestä-
mästä kuntoutuksesta 27.3.1991/610 ja asetus Kansan-
eläkelaitoksen järjestämästä kuntoutuksesta 23.8.1991/1161. Kun-
toutuksen tavoitteena on ihmisen kuntoutustarpeen ja kuntou-
tumahdollisuuksien selvittämisen lisäksi hänen työkykynsä säi-
lyttäminen ja parantaminen sekä työhön siirtymisen tukeminen ja
toimintakyvyn parantaminen ja ylläpitäminen. (Tunne perusturva-
si 3a 2003, 25; Tunne perusturvasi 3b 2003, 2 – 3.)

Mahdollisen kuntoutuksen ajalta Kansaneläkelaitos maksaa
toimeentuloturvana kuntoutusrahaa. Sen perustana ovat kuntou-
tusrahain laki 27.3.1991/611 ja kuntoutusraha-asetus 7.6.1991/893.
Kuntoutusrahain mukaisia taloudellisia etuuksia ovat kuntoutus-
raha, ylläpitokorvaus ja harkinnanvarainen kuntoutus-avustus.
Kuntoutusrahaan on oikeus Suomessa asuvalla 16 – 64 -vuotiaalla
ihmisellä, jos hän on kuntoutuksen vuoksi estynyt tekemästä työ-
tään. Kansaneläkelaitoksen normien mukaan kuntoutuksen tavoit-
teena on työelämässä pysyminen tai työelämäänsä palaaminen ja
sinne tulo. Kuntoutusrahain saamisen ehtona tämän lisäksi on kun-
toutuksen järjestäjän tekemä kuntoutuspäätös sen kustantamisesta.
Poikkeuksena kuitenkin ovat alle 20-vuotiaat ja oppisopimuksen

alaiset henkilöt, joille kuntoutusraha voidaan myöntää ilman kuntoutuspäätöstä. (Tunne perusturvasi 3b 2003, 5,18 – 19.)

Toimeentulon niukkuuden ajan etuudet ja niiden myöntämisperusteet

Toimeentulotuki on viimesijainen sosiaalivakuutusta ja sosiaaliavustuksia täydentävä toimeentuloturvan muoto, jonka perustana on toimeentulotukilaki 1412/1997. Toimeentulotukeen on subjektiivinen oikeus henkilöllä tai perheellä, jonka omat tulot tai varat eivät riitä toimeentulon turvaamiseen riippumatta siitä, onko budjetoituja määrärahoja tarpeeksi vai ei. Kuitenkin jokaisella ihmisellä on ensisijainen velvollisuus kykyjensä mukaan huolehtia itsestään sekä omasta, puolisonsa ja lastensa elatuksesta. Toimentulotuen tarve on lisääntynyt erityisesti laman ja korkean työttömyyden aikana. Vuonna 1993 vain vajaa seitsemän prosenttia kaikista suomalaisista sai toimeentulotukea. Vuonna 1996 joka viides kuntalainen sai toimeentulotukea. Lukumääräisesti se tarkoittaa minimissään viittä ja maksimissaan 75086:ta henkilöä kuntaa kohden. Kaikista Suomen kuntien asukkaista toimeentulotukea saivat 0,3 – 21%, joka on keskimäärin 9,5%. Vuonna 1998 kaikista kuntien asukkaista toimeentulotukea sai keskimäärin 8,5%. (Huhtanen 1994; Koivula & Lehtimäki & Aukee & Jokinen & Juhila 1994, 56 – 58; Toimeentulotuki 1998, 8 – 9; Jäntti 2000, 27 – 28; Sotka 2000; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2003a.)

Toimeentulotuen määrittää valtakunnalliset normit, jossa niin sanotun perusosan suuruus määräytyy kuntaryhmän mukaan. Lisäosaa laskettaessa huomioidaan esimerkiksi tavallista suuremmat terveydenhuoltomenot, lasten päivähoitomenot, 93 prosenttia kohtuullisista asumismenoista ja erityisistä tarpeista tai olosuhteista johtuvat tarpeellisiksi harkitut menot esimerkiksi erityisravinto. Toimeentulotuen suuruus lasketaan aina tapauskohtaisesti henkilölle tai koko perheelle. Laskelmassa huomioidaan tukeen oikeuttavat menot sekä käytettävissä olevat tulot ja varat. Mikäli perheet tulot ja varat ovat pienemmät kuin menot, erotus maksetaan sosiaalitoimistosta toimeentulotukena. Toimeentulotukeen liittyy supistamissanktio: Mikäli tukea hakeva henkilö kieltäytyy tarjotusta työstä tai koulutuksesta, maksettavaa tukea voidaan

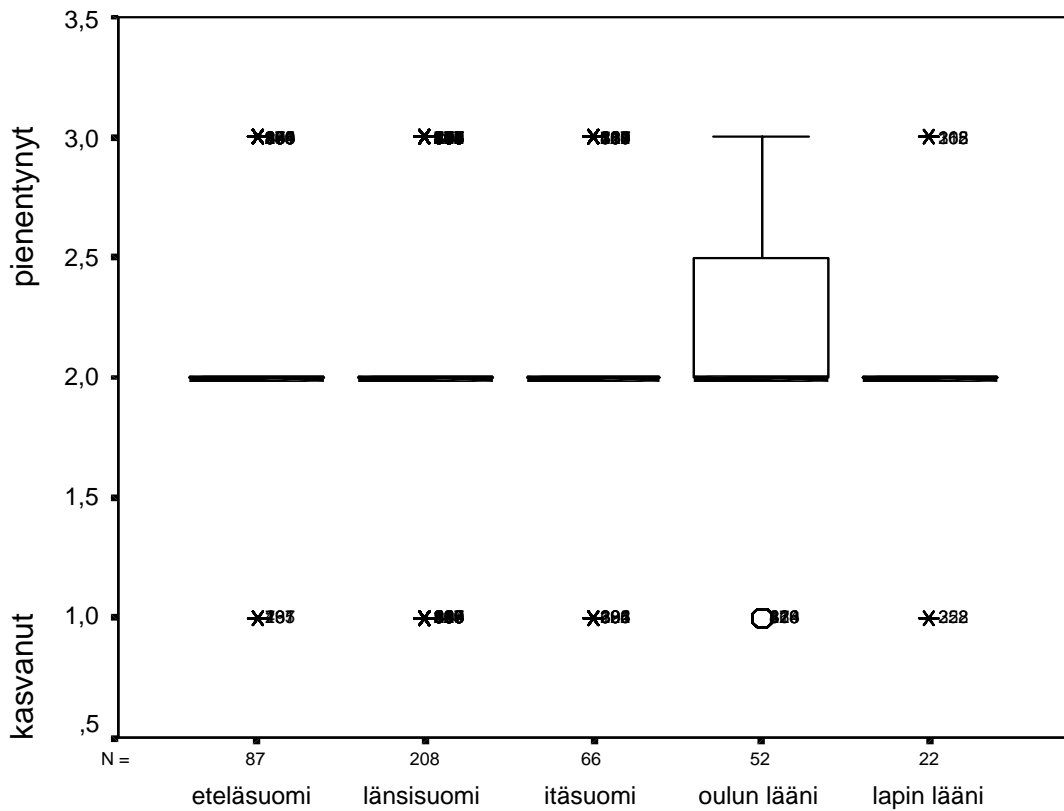
sanktioida –20% ja toistuva kieltäytyminen voidaan sanktioida –40% maksettavasta tuesta. Vuonna 1996 sosiaalitoimisto maksoi toimeentulotukea keskimäärin 370 markkaa kunnan asukasta kohden. Vuonna 1997 summa oli hieman suurempi, mutta vuonna 1998 taas hieman pienempi eli 334 markkaa asukasta kohti. (Toimeentulotuki 1998;14 – 30; Jäntti 2000, 27; Sotka 2000; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a.)

Taulukko 1. Toimeentulotuki kunnan asukasta kohden vuosina 1996 ja 1998 (SOTKA-tietokanta).

		1998				yhteensä
		alle 100 mk	100 - 300 mk	300 - 500 mk	yli 500 mk	
1996	alle 100 mk	9	7	2		18
	lkm					
	%	2,1%	1,6%	,5%		4,1%
100 - 300 mk	lkm	5	138	20	2	165
	%	1,1%	31,7%	4,6%	,5%	37,8%
300 - 500 mk	lkm		49	94	7	150
	%		11,2%	21,6%	1,6%	34,4%
yli 500 mk	lkm		1	31	71	103
	%		,2%	7,1%	16,3%	23,6%
yhteensä	lkm	14	195	147	80	436
	%	3,2%	44,7%	33,7%	18,3%	100,0%

Toimeentulotuen muutos vuodesta 1996 vuoteen 1998 on esitetty taulukossa 4 kokonaisprosenttien avulla. Noin joka viidennellä kunnista toimeentulotukimenot ovat vähentyneet, kun reilulla 9%:lla ne ovat vastaavasti lisääntyneet. Noin seitsemällä kunnalla kymmenestä toimeentulotukimenot asukasta kohden arvioituna ovat pysyneet ennallaan. Seuraavassa kuviossa esitän toimeentulotuen muutokset suurlääneittäin.

Kuvio 1. Toimeentulotuen muutos kunnan asukasta kohden suurlääneittäin vuosina 1996 – 1998 (SOTKA-tietokanta).

Toimeentulotukimenojen muutokset eivät alueellisesti juuri poikkea toisistaan. Lokaalisesti suurimmat alueet muodostavat Etelä- ja Länsi-Suomi. Edellisessä taulukossa 4 esittelemäni neliluokkaisen jaottelun mukaan toimeentulotukimenot ovat pienentyneet eniten Oulun läänissä. Mielenkiintoista olisi tarkastella muutosta alueellisesti pitemmällä aikavälillä. Tutkimukseni osalta toimeentulotukitiedot rajoittuvat vuosiin 1996 – 1998.

Toimeentulotukea ja **ehkäisevää toimeentulotukea** haetaan kunnan sosiaalitoimistosta, koska lain mukaan toimeentulotuen myöntäminen on määrätty kuntien tehtäväksi. Toimeentulotuen ohella kunta voi päättämiensä perusteiden mukaan myöntää niin sanottua ehkäisevää toimeentulotukea. Tuen perusteita on valtakunnallisesti määritelty, vaan se on puhtaasti harkinnanvarainen etuus. Sen tarkoituksena on auttaa riittävän ajoissa selviytymään ongelmista, edistää omatoimisuutta sekä tukea ansiotulo mahdollisuuksia. Harkinnanvaraisuuden taustalla on ajatus siitä, miten henkilön sosiaalista suorituskykyä voidaan sillä hetkellä parhaiten

edistää. Todellisuudessa kuitenkin toimintaa rajoittavat inhimilliset ja materiaaliset resurssit. (Koivula 1994; 56 – 58; Leonard 1997, 101; Toimeentulotuki 1998, 53; Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a.) Käytännössä sosiaalityöntekijällä on valta käyttää tai olla käyttämättä ehkäisevää toimeentulotukea. Työntekijä arvioi yhdessä asiakkaan kanssa tilannetta, voiko taloudellinen tuki auttaa asiakasta vaikean tilanteen yli.

Asumistukea hakevat Kansaneläkelaitoksesta ne, jotka kuuluvat yleisen asumistuen, eläkkeensaajien asumistuen, opintotuen asumislisän tai sotilasavustuksen asumisavustuksen piiriin. Yleistä asumistukea maksetaan asumistukilain 408/1975 ja asumistukiasetuksen 949/1993 mukaan. Valtioneuvosto päättää vuosittain asunnon kohtuullisista neliömääristä, huomioonotettavista asumismenojen enimmäismääristä ja ruokakunnan omavastuun määristä, jotka ovat asumistuen laskennan perustana. (Tunne perusturvasi 6 2003, 1 – 3.)

Asumistuen saamisen peruseriaatteena on ruokakunnan pienituloisuus. Asumistukea voi saada 80% vuokra- tai omistusasunnon kohtuullisiin asumismenoihin. Asumisen tilanne tarkistetaan rutiininomaisesti vuosittain, jonka vuoksi hakija selvittää ruokakuntansa tilanteen vuodeksi eteenpäin tuen maksamiseksi oikein perustein. Mikäli olosuhteissa tapahtuu muutoksia, Kansaneläkelaitos tarkistaa asumistuen laskennalliset perusteet ja tarvittaessa perii liikamäärän takaisin. Jos tuen saaja on salannut tai antanut harhaanjohtavia tietoja tai jättänyt ilmoittamatta muutoksista tahallisesti, on Kansaneläkelaitoksen velvollisuus tehdä siitä poliisi-ilmoitus. (Tunne perusturvasi 6 2003, 2 – 7.) Käytännössä asumistuki lasketaan vuodeksi eteenpäin, jolloin arviointihetkellä olisi tiedettävä tulevaisuutensa vuodeksi eteenpäin, onko työssä vai työttömänä. Mikäli tilanne muuttuu arviointihetkestä, asumistukilaskelma tarkistetaan koko tukikaudelta, ja niin sanotun liikaa maksetun tuen asiakas on velvollinen maksamaan takaisin Kansaneläkelaitokselle. Asumistuki on puhtaasti toimeentulon niukkuutta kompensoiva etuus. Asumistuen ainoana heikkoutena tai negatiivisena puolena on sen pitkä tarkasteluajanjakso näin nopeasti muuttuvassa elämässä.

Kompensoiviin toimeentulovajeiden etuuksiin korreloitui toimeentulotukien sekä asumistuen lisäksi **omaihoidontuki**.

Omaishoito tarkoittaa vammaisen, vanhuksen tai muulla tavalla sairaan henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa tai huolenpitoa. Rahallista tukea maksaa oma kotikunta niin sanottuna hoitopalkkiona. Kunta, hoitaja ja hoidettava laativat yhdessä palvelu- ja hoitosuunnitelman, jossa määritellään hoitopalkkion suuruus, hoitajalle järjestettävä vapaa ja hoidon kestoaika sekä sopimuksen irtisanominen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2003a.)

Julkisuudessa on paljon keskusteltu omaishoitoon liittyvästä epäoikeudenmukaisuudesta ja kuntien vastuusta vanhusten huollossa. Laki ei velvoita kuntaa maksamaan omaishoidontukea hoitajalle, vaan se antaa mahdollisuuden tuen maksamiseen, mikäli kunta katsoo sen tarpeelliseksi. Käytännössä usein vanhuksen omaishoitajana on iäkäs puoliso, joka voi helposti väsyä tilanteeseen. Hoitosuhde on sitova hoidettavan kunnosta ja toimintakyvystä riippuen. Lokakuussa 2003 esitettiin televisiossa dokumenttiohjelman omaishoitajista ja Suomen omaishoidon tilasta. Yksi parhaiten omaishoidon järjestäneistä kunnista on Iisalmi. Omaishoidontuen järjestäminen ja toteuttaminen vaihtelee kuntakohtaisesti. Sitä ei voi yleistää valtakunnallisesti. Kuitenkin omaishoitajat tekevät arvokasta työtä ja säästävät suuria rahasummia kuntien sosiaalimenoista. Tilanne olisi toisenlainen, mikäli hoidettavat olisivat laitospaikoilla hoitoyksiköissä. Tässä tutkimuksessa en pohdi omaishoidon oikeudenmukaisuutta enkä sen puutteita. Seuraavaksi tarkastelen palveluiden toimivuutta niiden sosiaalisessa kontekstissaan.

Klusterianalyysit palvelujen toimivuudesta.

Final Cluster Centers, sosiaalityö 1996

	Cluster	
	1	2
Zscore: SOS.PALV.YL.OHJAUS JA NEUVONTA,	-,82845	,42456
Zscore: TTT-ASIAKKAIDEN SOSIAALITYÖ,TOI	-,49093	,78346
Zscore: KRIISIPALVELUT,TOIMIV UUS	-,44008	,43164
Zscore: LASTEN KOTIHOIDON KUNTALISÄ,TOI	-,37566	,65256
Zscore: LASTEN LEIKKI- TAI KERHOTOIMINT	-,75263	,49188
Zscore: KASVATUS- JA PERHENEUVONTA,TOIM	-,71072	,69342
Zscore: LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO,TOI	,01868	,94033
Zscore: KOULUJEN SOSIAALITYÖ,TOIMIVUUS	-,24255	,40302
Zscore: PÄIHDEHUOLLON LAITOSHUOLTO,TOIM	-1,51638	,89012
Zscore: PÄIHDEHUOLLON KUNTOUSPALVELUT	-1,46988	,98730
Zscore: PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALVELUT,TO	-1,02395	,46544
Zscore: PÄIHDEHUOLLON SOSIAALITYÖ,TOIMI	-1,02986	,53312
Zscore: A-KLINIKKAPALVELUT,TO IMIVUUS	-2,04797	,94010
Zscore: VAMM. KOTIHOIDON/OMAISHOI DON TU	,14282	,88758
Zscore: VAMMAISTEN KUNTOUSPALVELUT, TO	,34939	1,15737
Zscore: VAMMAISTEN LAITOSHUOLTOPAIKAT,TO	,05149	,73696
Zscore: VAMMAISTEN SOSIAALITYÖ,TOIMIVUUS	-,64786	1,04840
Zscore: LOMA- YM. VIRKISTYSTOIMINTA,TOI	-1,57230	,30564
Zscore: PAKOLAIS- JA ULKOMAALAISPALVELU	-1,55590	,77909
Zscore: OIKEUSAPU,TOIMIVUUS	-,97624	,76606
Zscore: VELKANEUVONTA,TOIMIV UUS	-1,50270	,85977

Final Cluster Centers, sosiaalitoimi 2001

	Cluster	
	1	2
Zscore: SOSIAALIPALV.TIEDOTT. +NEUVONTA,	1,23123	-,06931
Zscore: ESIOPETUS, TOIMIV.	,82648	-,01725
Zscore: LASTEN PÄIVÄHOITOPALVELUT,T OIMI	,89669	-,07840
Zscore: LAPSIPERHEIDEN KOTIPALVELUT,TOI	-1,35563	-,06458
Zscore: KASVATUS- JA PERHENEUVONTA,TOIM	-,34810	-,06069
Zscore: LASTENSUOJELUTYÖ,T OIMIV.	1,54290	-,06888
Zscore: VANHUSTEN KOTIPALVELUT,TOIMIV.	1,12039	-,15314
Zscore: VANHUSTEN PALVELUASUMINEN,TOI MI	-3,25935	-,00996
Zscore: VANHUSTEN LAITOSPALVELUT,TOIMIV	1,68473	-,06413
Zscore: A-KLINIKKAPALVELUT,TO IMIV.	-,18850	-,06419
Zscore: PÄIHDEHUOLLON ASUMISPALV,TOIMIV	,33035	-,00806
Zscore: PÄIHDEHUOLLON LAITOSHUOLTO,TOIM	-1,72721	,00824
Zscore: TOIMEENTULOTUKI,TOIM IV.	1,69008	-,10516
Zscore: KRIISIPALVELUT,TOIMIV.	2,29309	-,08206
Zscore: VAMMAISPALVELUT,TOIM IV.	2,16457	-,05649
Zscore: PALVELUT MAAHANMUUTTAJILLE,T OIM	-1,89756	,03572
Zscore: VELKANEUVONTA,TOIMI V.	-,26442	-,02920

Final Cluster Centers, Kela 1996

	Cluster	
	1	2
Zscore: KELAN NEUVONTA JA OHJAUS,TOIMIV	,47743	-2,84560
Zscore: TYÖTTÖMYYSKORVAUS, TOIMIVUUS	,43396	-2,77904
Zscore: ELÄKEASIAT,TOIMIVUUS	,54242	-3,17714
Zscore: SAIRAUSSKORVAUS,TOIMI VUUS	,51567	-2,99629
Zscore: KUNTOUTUSASIAT,TOIMI VUUS	,60104	-2,59495

Final Cluster Centers, Kela 2001

	Cluster	
	1	2
Zscore: KELAN NEUVONTA,OHJAUS,T IEDOTT.,	,26838	-,50098
Zscore: TYÖTTÖMYYSKORVAU S,TOIMIV.	,54274	-1,01312
Zscore: ELÄKKEET,TOIMIV.	,47409	-,88497
Zscore: SAIRAUSPÄIVÄRAHA,T OIMIV.	,49936	-,93214
Zscore: SAIRAUSSKUSTANNUS TEN KORV.,TOIMI	,53662	-1,00169
Zscore: KELAN KUNTOUTUS,TOIMIV.	,49111	-,91675
Zscore: PERHE-ETUUDET,TOI MIV.	,43232	-,80699
Zscore: ASUMISTUKI,TOIMIV.	,45013	-,84024

Final Cluster Centers, työhallinto 1996

	Cluster	
	1	2
Zscore: TYÖVOIMATOIM.NEUVON TA JA OHJAUS	-,10112	,64249
Zscore: TYÖNVÄLITYS,TOIMIVUU S	,26066	,81661
Zscore: TUKITYÖLLISTÄMINEN,T OIMIVUUS	,04570	,68749
Zscore: AMMATINVALINNAN OHJAUS,TOIMIVUU	-,91385	,89192
Zscore: TYÖVOIMAPOLIITTINEN KOULUTUS,TO	-,07036	,64560
Zscore: TYÖHALLINNON KUNTOUTUSPALVELUT,	-,70290	,68775

Final Cluster Centers, työhallinto 2001

	Cluster		
	1	2	3
Zscore: TYÖHALL.NEUVONTA,O HJAUS,TIEDOTT	-,65683	,27361	,64638
Zscore: TUKITYÖLLISTÄMINEN, TOIMIV.	-,79972	,48859	-,31661
Zscore: AMMATINVALINNAN OHJAUS,TOIMIV.	-,47720	,23782	,15083
Zscore: TYÖVOIMAPOL.KOULUT US,TOIMIV.	-,61359	,55451	-1,03633
Zscore: TYÖHALL.KUNTOUTUS PALV.,TOIMIV.	-,29474	,41249	-1,20573
Zscore: TYÖNVÄLITYS TYÖNHAKIJOILLE,TOIM	-1,01404	,55658	,22937
Zscore: REKRYTOINTIPALV.TYÖ NANTAJILLE,T	-,76658	,33101	,42862

Ristiintaulukot hyvinvoinnin ja sosiaalisen turvallisuuden toteutumisesta eri kansalaisryhmillä.

Faktori 1 vuonna 1998 (lapsuus, nuoruus)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
melko huono	lkm	4	3	2	9
	%	1,3%	2,0%	2,2%	1,6%
ei hyvä ei huono	lkm	117	48	32	197
	%	38,7%	31,6%	34,8%	36,1%
melko hyvä	lkm	173	95	51	319
	%	57,3%	62,5%	55,4%	58,4%
hyvä	lkm	8	6	7	21
	%	2,6%	3,9%	7,6%	3,8%
yhteensä	lkm	302	152	92	546
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 1 vuonna 2001 (lapsuus, nuoruus)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
melko huono	lkm	5	2	2	9
	%	1,7%	1,6%	1,9%	1,7%
ei hyvä ei huono	lkm	71	33	27	131
	%	24,7%	25,8%	26,0%	25,2%
melko hyvä	lkm	189	84	65	338
	%	65,6%	65,6%	62,5%	65,0%
hyvä	lkm	23	9	10	42
	%	8,0%	7,0%	9,6%	8,1%
yhteensä	lkm	288	128	104	520
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 2 vuonna 1998 (eläkeläisyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
melko huono	lkm	2	1	4	7
	%	,7%	,6%	4,4%	1,3%
ei hyvä ei huono	lkm	43	22	16	81
	%	14,1%	14,3%	17,6%	14,7%
melko hyvä	lkm	191	105	58	354
	%	62,6%	68,2%	63,7%	64,4%
hyvä	lkm	69	26	13	108
	%	22,6%	16,9%	14,3%	19,6%
yhteensä	lkm	305	154	91	550
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 2 vuonna 2001 (eläkeläisyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
melko huono	lkm	4	1	4	9
	%	1,4%	,8%	3,8%	1,7%
ei hyvä ei huono	lkm	34	26	39	99
	%	11,8%	20,2%	37,5%	19,0%
melko hyvä	lkm	195	94	55	344
	%	67,7%	72,9%	52,9%	66,0%
hyvä	lkm	55	8	6	69
	%	19,1%	6,2%	5,8%	13,2%
yhteensä	lkm	288	129	104	521
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 4 vuonna 1998 (työttömyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	2	1	1	4
	%	,7%	,7%	1,1%	,7%
melko huono	lkm	175	75	44	294
	%	57,2%	49,0%	48,4%	53,5%
ei hyvä ei huono	lkm	125	67	40	232
	%	40,8%	43,8%	44,0%	42,2%
melko hyvä	lkm	3	10	6	19
	%	1,0%	6,5%	6,6%	3,5%
hyvä	lkm	1			1
	%	,3%			,2%
yhteensä	lkm	306	153	91	550
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 5 vuonna 1998 (työurallisuus)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
ei hyvä	lkm	53	28	23	104
ei huono	%	17,6%	18,1%	25,6%	19,0%
melko hyvä	lkm	223	117	59	399
	%	74,1%	75,5%	65,6%	73,1%
hyvä	lkm	25	10	8	43
	%	8,3%	6,5%	8,9%	7,9%
yhteensä	lkm	301	155	90	546
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 5 vuonna 2001 (työurallisuus)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm			2	2
	%			1,9%	,4%
melko huono	lkm	100	47	41	188
	%	34,6%	36,2%	39,4%	35,9%
ei hyvä	lkm	163	74	54	291
ei huono	%	56,4%	56,9%	51,9%	55,6%
melko hyvä	lkm	26	9	7	42
	%	9,0%	6,9%	6,7%	8,0%
yhteensä	lkm	289	130	104	523
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 1 vuonna 1996 (työttömyyden aikaisten minimietuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	120	38	24	182
	%	40,1%	20,9%	25,5%	31,7%
melko huono	lkm	166	122	57	345
	%	55,5%	67,0%	60,6%	60,0%
melko hyvä	lkm	12	21	12	45
	%	4,0%	11,5%	12,8%	7,8%
hyvä	lkm	1	1	1	3
	%	,3%	,5%	1,1%	,5%
yhteensä	lkm	299	182	94	575
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 1 vuonna 2000 (työttömyyden aikaisen minimietuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	21	6	4	31
	%	7,0%	3,6%	4,4%	5,6%
melko huono	lkm	153	64	28	245
	%	51,3%	38,8%	31,1%	44,3%
ei hyvä ei huono	lkm	118	89	47	254
	%	39,6%	53,9%	52,2%	45,9%
melko hyvä	lkm	6	6	10	22
	%	2,0%	3,6%	11,1%	4,0%
hyvä	lkm			1	1
	%			1,1%	,2%
yhteensä	lkm	298	165	90	553
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 2 vuonna 1996 (eläke-etuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
melko huono	lkm	5	1	1	7
	%	2,0%	,6%	1,3%	1,5%
melko hyvä	lkm	187	110	62	359
	%	75,1%	70,5%	80,5%	74,5%
hyvä	lkm	57	45	14	116
	%	22,9%	28,8%	18,2%	24,1%
yhteensä	lkm	249	156	77	482
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 2 vuonna 1999 (eläke-etuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm			1	1
	%			1,0%	,2%
melko huono	lkm	5	1	6	12
	%	1,6%	,6%	5,9%	2,1%
ei hyvä ei huono	lkm	109	56	36	201
	%	34,8%	34,4%	35,6%	34,8%
melko hyvä	lkm	180	101	53	334
	%	57,5%	62,0%	52,5%	57,9%
hyvä	lkm	19	5	5	29
	%	6,1%	3,1%	5,0%	5,0%
yhteensä	lkm	313	163	101	577
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 3 vuonna 1996 (opintoetuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	15	3	9	27
	%	6,3%	2,2%	8,0%	5,5%
melko huono	lkm	112	45	62	219
	%	47,1%	32,8%	54,9%	44,9%
melko hyvä	lkm	103	78	40	221
	%	43,3%	56,9%	35,4%	45,3%
hyvä	lkm	8	11	2	21
	%	3,4%	8,0%	1,8%	4,3%
yhteensä	lkm	238	137	113	488
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 3 vuonna 2000 (opiskeluetuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	7	1	2	10
	%	2,3%	,6%	2,3%	1,8%
melko huono	lkm	71	34	16	121
	%	23,8%	21,0%	18,2%	22,1%
ei hyvä ei huono	lkm	151	90	50	291
	%	50,7%	55,6%	56,8%	53,1%
melko hyvä	lkm	65	33	19	117
	%	21,8%	20,4%	21,6%	21,4%
hyvä	lkm	4	4	1	9
	%	1,3%	2,5%	1,1%	1,6%
yhteensä	lkm	298	162	88	548
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 4 vuonna 1997 (sairausajan etuuskien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	18	1	1	20
	%	5,4%	,5%	,9%	3,1%
melko huono	lkm	143	27	25	195
	%	43,1%	13,8%	21,9%	30,4%
ei hyvä ei huono	lkm	141	112	57	310
	%	42,5%	57,4%	50,0%	48,4%
melko hyvä	lkm	30	52	29	111
	%	9,0%	26,7%	25,4%	17,3%
hyvä	lkm		3	2	5
	%		1,5%	1,8%	,8%
yhteensä	lkm	332	195	114	641
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 4 vuonna 2000 (sairausajan etuuskien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	1		1	2
	%	,3%		1,1%	,4%
melko huono	lkm	14		5	19
	%	4,8%		5,7%	3,5%
ei hyvä ei huono	lkm	143	60	35	238
	%	49,1%	36,4%	40,2%	43,8%
melko hyvä	lkm	123	99	42	264
	%	42,3%	60,0%	48,3%	48,6%
hyvä	lkm	10	6	4	20
	%	3,4%	3,6%	4,6%	3,7%
yhteensä	lkm	291	165	87	543
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 5 vuonna 1998 (toimeentulovajeita kompensoivien etuuskien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm	15	5	1	21
	%	5,0%	3,4%	1,2%	3,9%
melko huono	lkm	90	44	27	161
	%	29,8%	29,7%	31,4%	30,0%
ei hyvä ei huono	lkm	150	85	41	276
	%	49,7%	57,4%	47,7%	51,5%
melko hyvä	lkm	43	10	12	65
	%	14,2%	6,8%	14,0%	12,1%
hyvä	lkm	4	4	5	13
	%	1,3%	2,7%	5,8%	2,4%
yhteensä	lkm	302	148	86	536
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Faktori 5 vuonna 2000 (toimeentulovajeita kompensoivien etuuksien riittävyys)

		VASTAAJA			yhteensä
		sos.toimi	Kela	työhall.	
huono	lkm			1	1
	%			1,2%	,2%
melko huono	lkm	37	10	9	56
	%	12,8%	6,4%	11,1%	10,6%
ei hyvä ei huono	lkm	171	113	48	332
	%	59,2%	72,4%	59,3%	63,1%
melko hyvä	lkm	76	32	20	128
	%	26,3%	20,5%	24,7%	24,3%
hyvä	lkm	5	1	3	9
	%	1,7%	,6%	3,7%	1,7%
yhteensä	lkm	289	156	81	526
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%